insicam
insan • düşünce • kültür
69

İyinin, Doğrunun ve Güzelin Egemenliği İçin: *EMRİ BİL-MARUF NEHYİ ANİL-MÜNKER*

Ahmet Poçanoğlu:
Hakikate Şahitlik ve Ümmetin Sorumluluğu

Musa MERT:
Ucb Ehlinin Müzmin Hastalığı Emir Bi'l- Ma'rûfçuluk ve Nehiy Ani'- Münkercilik

Mustafa Eser:
İlla Amel

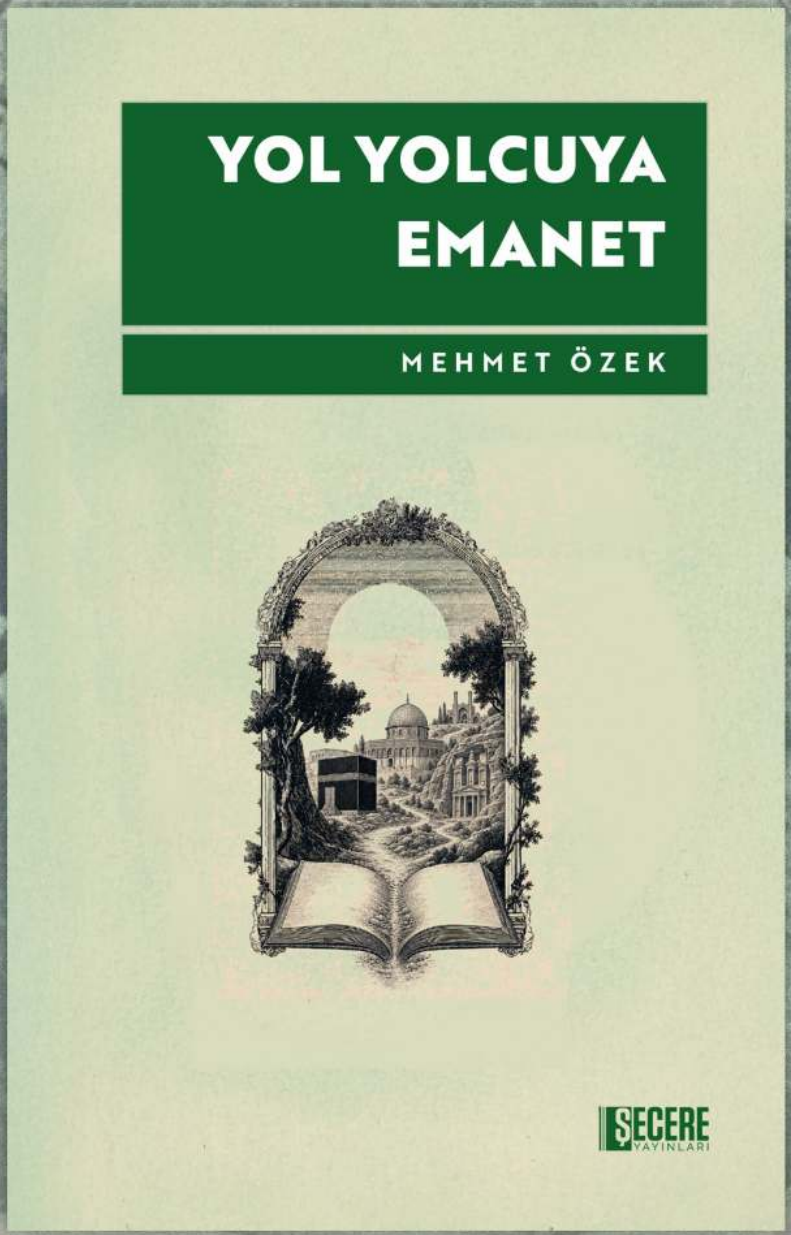
Mustafa Özel:
Mehmed Zahid Hocaefendi'nin Masonluğa Bakışı



Cevat Özkaya Ahirete İrtihal Etti

SAYI 69• Kasım • 2026

Hilal Özder • Cemal Balıbey / Kestanenin Sıcak Hatırası ve Bir Tebessüm • Nuran Öndeş / Mutlak Özgürlük Çağdında Maruf ve Münkerin Epistemik Krizi • Sevgi Şenol / Zalim de Olsa Mazlum da Olsa Kardeşine Yardım Et! • Levent Uçkan / Bir Mâşerî Vicdan Projesi Olarak Emr-i bi'l-Ma'rûf ve Nehy-i ani'l-Münker • Gülay Güler / İngilizceyi Emr-i Bi'l-Ma'rûf İçin Öğrenmek • Hatice Balin / İslamda Davet ve Tebliğin Önemi • Kemal Mansur / Marufu Modellemek • Nihal Pakırdaşı / Sinema Dilinin İnsan ve Toplum Üzerindeki Etkisi • Hüseyin Yorulmaz / Kotku: İsmiyle Müsemma • Hüseyin Akın / Düşünce ile Duyarlığı Mezceden Yazar • Seyfettin Ünlü / Ali Haydar Haksal İçin 11 Basamak • Ertuğrul Taşlı / Sözü Kaleme, Kalemi Bir Davaya Dönüştürmek • Yusuf Yazar / 70'lerden Bugüne: 2000'ler "Ben Dervişim Diyene" (I) • Mustafa Kirenci / Diriliş Yılları III • Elif Atabaş / "Büyük Filistin Sözlüğü" • Oğuzhan Türk / "Beyhude Ömrüm" Modernizm ve Gelenek Çatışmasında Sıkışan İnsan • Beyza Önver Demirci / Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed • Zübeyir Şekerci / Cümbez'in Altında Gölgelenmek



Yeni Kitabımız Çıktı

ŞECERE YAYINLARI

insicam
insan • düşünce • kültür

İMTİYAZ SAHİBİ
İnsan ve Medeniyet Hareketi Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mehmet Bulayır

EDİTÖR
Şehnaz Fındık İnan

SON OKUMA
Reyhan Özsoy
Medine Erol

KAPAK GÖRSELİ
Şifa Yaratılmış Küçüker

YAYIN KURULU
Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK UYGULAMA
Hanne Nur Özden

YAYIN TÜRÜ
Ayda bir yayınlanır.
Yerel Süreli Yayın.
Ücretsizdir.

Yazı ve reklamların içerik sorumluluğu sahiplerine aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Dergimize, www.insicam.net adresinden erişebilirsiniz.

Halîm olanın adıyla.

Sonbahardan kışa doğru adım attığımız günlerdeyiz. "Nasıl da geçti bu kadar zaman!" hayıflanması, insanın zaman zaman dilinden dökülen bir cümledir. Evet, "Nasıl da geçti bu kadar zaman!". İnsan hayatı bir döngüden ibaret. Günlük döngü var, haftalık olanı var, aylık olanı var, bir de yıllık olanı. Ömürlük yok. Geçirilen bir ömür var, hesabı verilecek olan bir ömür; hatasıyla sevabıyla, cezasıyla mükâfatıyla hesabı verilecek olan bir ömür.

Hesabı kolaylaştıracak davranış ve hareketlerden biri; başta gelenlerden biri iyilikler ve kötülükler karşısında tepkisiz, duyarsız kalmamak. İyiliğe sahip çıkmak, daima yanında olmak, mikro ve makro düzeyde yaygınlaşmasına gayret etmek. Bunu yaparken kötülüğe, kötücülüğe karşı çıkmak; kalben, fikren, ilmen, fennen, zihnen, aklen, bedenen rahatsızlığımızı, huzursuzluğumuzu, tepkimizi usulünce göstermek. Böyle bir anlayışa sahip olmak, böyle davranmak, bunu bir hayat düsturu edinmek kendimiz, ailemiz, ülkemiz, İslam âlemi ve dünya için zorunlu. Bir bütün olarak huzurun, felahın, refahın, sağlığın ve adaletin tesisi için iyiliği kim yaparsa onun yanında durmak, kötülüğü kim yaparsa karşısında durmak, tavır almak insani, vicdani, ahlaki ve dini bir yükümlülük ve sorumluluktur.

İnsicam dergisi olarak toplumsal sorunları önemsiyoruz. İnsanımızın yaşadığı sorunları, karşılaştığı problemleri çözmek için öncelikle konuşmamız, analiz etmemiz gerektiği kanaatindeyiz. Onun için bu sayımızın dosyasına, "İyinin, Doğrunun ve Güzelin Egemenliği İçin: Emri bil-Maruf Nehyi anil-Münker" dedik. Dosyamızın ortaya çıkmasına emek harcayan dostlarımıza teşekkür ediyoruz. İyi ki varlar!

İnsanımızın yetişmesinde, toplumumuzun İslami ölçüler muvacehesinde inşa edilmesinde emeği olan büyüklerimizi anmayı, onları bugünkü ve yarınki nesillere tanıtmayı da oldukça ehemmiyetli buluyoruz. Bu sebepten kasım sayımızı oluşturan yazılar arasında, ağustos ayı sonunda fâni dünyadan ayrılan günümüz edebiyatının kayda değer isimlerinden Ali Haydar Haksal (16 Mayıs 1951-28 Ağustos 2026) ve ekim ayında bâkî âleme yolcu ettiğimiz Cevat Özkaya (1954-16 Ekim 2026) hakkında yazılarımız var. Yâd ettiğimiz bir zat-ı muhterem var bu sayımızda: Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi Hazretleri (1897-13 Kasım 1980). Yakın tarihimizin çok partili döneminde, şeyhi Abdülaziz Bekkine Hazretlerinin (1895-2 Kasım 1952) vefatının sonrasında İstanbul'a geldiği 1952 yılından vefatına kadar, yaklaşık otuz yıl milletimizin evlatlarını yetiştirmek, onlara vatan, millet ve İslam sevgisini öğretmek için gecesini gündüzüne katarak durmadan hizmet eden Hocaefendi'yi iki yazıyla anıyoruz. Rabbimiz, üzerimizde emeği olan hocalarımıza, büyüklerimize rahmetiyle muamele buyursun!

*

Gazze.

Filistin, Kudüs ve Gazze.

Zalimler el ele, kafa kafaya vererek bu mübarek topraklarda işledikleri cinayetleri, katliamları, soykırımları dünyaya, insanlığa unutturmak için biteviye çalışıyorlar. Çevirdikleri çeşitli dalaverelerle durmaksızın devam eden insanlık dışı, hukuk dışı, din dışı uygulamalarını, dünya gündeminden düşüremiyorlar. Düşüremeyecekler. Çünkü yaptıkları her şey sahte; sahneledikleri, oyun bile değil. Bu mukaddes topraklar bu zulümleri ilk kez görmedi. Ancak bunun son olmasını niyaz ediyoruz. Rabbimiz kendisine inananları yardımsız bırakmaz. O, bizim yardımcımızdır. O ne güzel yardımcıdır!

2026'nın son sayısında buluşmak üzere, sizi *Halîm* olana emanet ediyoruz.

Mustafa ÖZEL
Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

5 *Çizgi* Hilal ÖZDER

6 *Kestanenin Sıcak Hatırası ve Bir Tebessüm*
Cemal BALIBEY

10 *Hakikate Şahitlik ve Ümmetin Sorumluluğu*
Ahmet POÇANOĞLU

14 *Mutlak Özgürlük Çağında Maruf ve Münkerin Epistemik Krizi*
Nuran ÖNDEŞ

18 *Zalim de Olsa Mazlum da Olsa Kardeşine Yardım Et!*
Sevgi ŞENOL

20 *Bir Mâşerî Vicdan Projesi Olarak Emr-i bi'l-Ma'rûf ve Nehy-i ani'l-Münker*
Levent UÇKAN

26 *Ucb Ehlinin Müzmin Hastalığı Emir Bi'l- Ma'rûfçuluk ve Nehiy Ani'- Münkercilik*
Musa MERT

30 *İngilizceyi Emr-i Bi'l-Ma'rûf İçin Öğrenmek*
Gülay GÜLER

32 *İslamda Davet ve Tebliğin Önemi*
Hatice BALİN

36 *Emr-i Bi'l-Ma'ruf ve Nehy-i Ani'l-Münker: Mümin Şahsiyetin İnşası ve Toplumsal Sorumluluk*
Mülayim Sadık KUL

38 *Marufu Modellemek*
Kemal MANSUR

42 *İlla Amel*
Mustafa ESER

46 *Sinema Dilinin İnsan ve Toplum Üzerindeki Etkisi*
Nihal PAKIRDAŞI

48 *Düşünce ile Duyarlığı Mezceden Yazar*
Hüseyin AKIN

50 *Ali Haydar Haksal İçin 11 Basamak*
Seyfettin ÜNLÜ

54 *Sözü Kaleme, Kalemi Bir Davaya Dönüştürmek*
Ertuğrul TAŞLI

58 *Mustafa Denktaş'a Akıncılar Derneği'ni Sorduk*
İNSİCAM

62 *Kotku: İsmiyle Müsemma*
Hüseyin YORULMAZ

66 *Mehmed Zahid Hocaefendi'nin Masonluğa Bakışı*
Mustafa ÖZEL

72 *70'lerden Bugüne: 2000'ler "Ben Dervişim Diyene" (I)*
Yusuf YAZAR

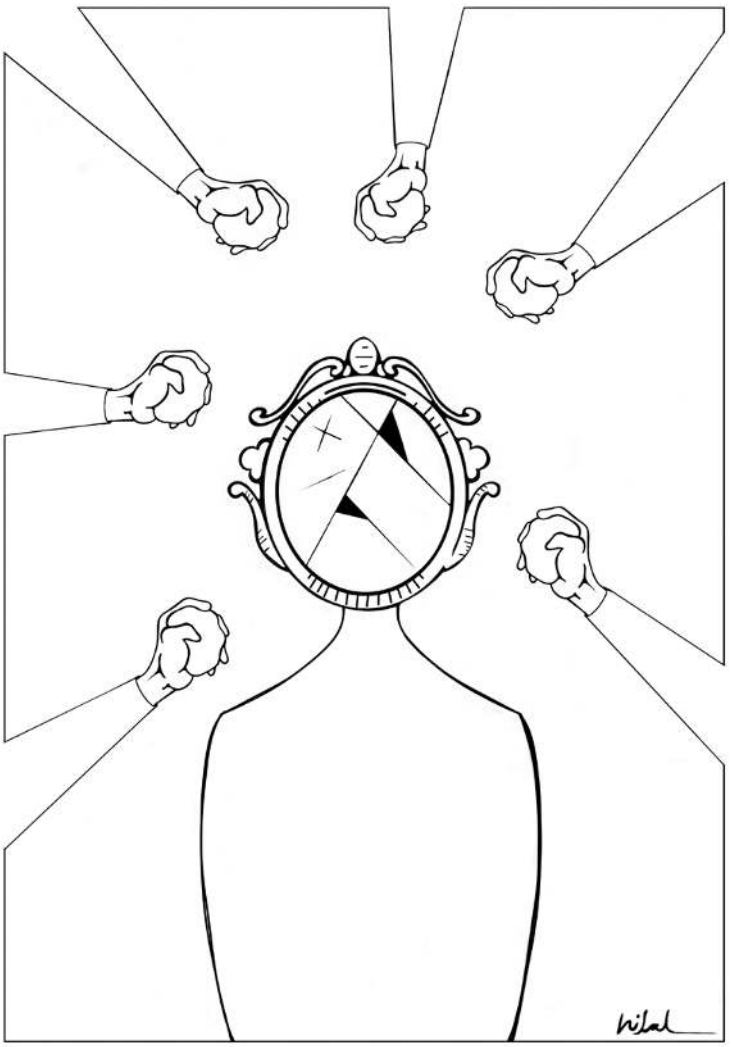
78 *Diriliş Yılları III*
Mustafa KİRENCİ

84 *"Büyük Filistin Sözlüğü"*
Elif ATABAŞ

88 *"Beyhude Ömrüm" Modernizm ve Gelenek Çatışmasında Sıkışan İnsan*
Oğuzhan TÜRK

90 *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*
Beyza ÖNVER DEMİRCİ

92 *Cümbez'in Altında Gölgelenmek*
Zübeyir ŞEKERCİ



Çizgi: Hilal Özder

Kestanenin Sıcak Hatırası ve Bir Tebessüm

Cemal BALIBEY

Anadolu, kestanenin anayurdudur. Kestane ağacı, yaşlandıkça kıymetlenen bir ağaçtır; kökleri derinlere tutunur, devasa kollarıyla göklere uzanır, derin yarıklı gövdesiyle zamana meydan okur. Dev gövdesinde yılların yorgunluğu saklı olsa da meyvesinde ilk günkü dirilik gizlidir. Yetiştiriciliği sabır ve emek ister; çünkü bu, bir mevsimin değil, nesillerin işidir. Bir Fransız atasözü şöyle der: "Zeytin ağacı atanın, kestane ağacı babanın, dut ağacı senindir."

Bu söz, onun yalnızca bir ağaç değil; kültürel bir derinlik, kuşaktan kuşağa devredilen bir emanet olduğunu anlatır. Kestane ağacı, toprağa bırakılmış sessiz bir miras gibidir. Meyvesi ise kış mevsiminin en mütevazı ama en özel tatlarından biridir.

Soğukların iyice hissedildiği uzun kış gecelerinde, insanın içini ısıtan şeylerden biri de kestanedir. Satıcılarının sokak aralarında kurduğu küçük tezgâhlardan yükselen o kendine has kavruk koku, yalnızca bir yiyeceği değil, geçmişin sıcak hatıralarını da bugüne taşır. Dumanı tüten bir kestane külahı, kimi zaman çocukluğun, kimi zaman eski bir dost sohbetinin kapısını aralar. Bu lezzetli meyve, soğuk akşamları bir anda sıcacık bir atmosfere dönüştürür. Kışın keyfi, ancak kestaneyle tamamlanır. Bir avuç kestane yerken sadece karnımız değil, ruhumuz da doyar.

Çocukluğumuzun o unutulmaz kış gecelerinde, tüm aile sobanın etrafında halka olur, koyu bir sohbet eşliğinde kestane kebap yapardık. Sobanın üzerinde ağır ağır pişen kestaneler, kabuklarından yükselen o ince çıtırtılarla adeta muhabbetimize eşlik ederdi. Arada bir sabırsızlanıp patlayan bir kestane ise neşemizi ikiye katlayan küçük bir sürpriz olurdu.



Elbette bu keyfin de kendine has bir usulü vardı: Kestaneler ateşe bırakılmadan önce üzerlerine mutlaka ince birer çizik atılırdı. Aksi takdirde ansızın patlar, parçaları dört bir yana savrulurken bizi tatlı bir telaşa sürüklerdi. Bu küçük tedbir bile o anların hafızamızda ne denli canlı ve kıymetli yer ettiğinin bir nişanesiydi.

"Kestane kebap, yemesi sevap," derler. Boşuna söylenmiş bir söz değildir bu. Çünkü bu küçük nimet yalnızca damak tadına hitap etmez; içerdiği vitamin ve minerallerle kışın yorgunluğuna karşı tabii bir direnç kaynağıdır.

Dalından yeni düşmüş bir kestaneyi ilk bakışta bir kirpi yavrusuyla karıştırmak işten bile değildir. Dış kabuğu, iğne gibi sert dikenlerle çevrili bu küçük yumağı elinize aldığınızda adeta bir mucizeyi hayranlıkla izlersiniz. Fakat o zırhı aşmak maharet ister; aksi hâlde elinizi acıtırsınız.

Dikenli kabuk aralandığında; bazen tek, bazen ikiz, bazen de birkaç meyveyle karşılaşırsınız. İçerideki parlak kahverengi taneler sırt sırta vermiş, birbirine yaslanmış hâlde durur. Sert kabuğu soyduğunuzda, altında ince, damarlı bir zar daha çıkar. Kestane, kendini korumayı iyi bilir; dışı diken, içi zar, en içi ise lezzettir. Özüne ulaşmak kolay değildir; üç katmanlı bir sabrın ardından kendini gösterir.

Hayat da böyledir; zahmetine katlanmadığın, hakkıyla tanımadığın hiçbir değer, sana gerçek lezzetini sunmaz. Tıpkı hayatta olduğu gibi, benzer sandığımız şeyler bazen bambaşka hakikatler saklar.

Kestane de her zaman göründüğü gibi değildir. Gerçek kestane ile at kestanesi ilk bakışta birbirine benzese de aslında tamamen farklı iki türdür. Yenilebilir olan kestane, kirpiyi andıran sık ve ince dikenli bir kabuğun içinde saklanır. At kestanesi ise daha seyrek ve küt dikenli, adeta yeşil bir gürzü andıran bir kapsülün içinde bulunur.

Anadolu kestanesi şehir haya-

Dumanı tüten bir kestane külahı, kimi zaman çocukluğun, kimi zaman eski bir dost sohbetinin kapısını aralar. Bu lezzetli meyve, soğuk akşamları bir anda sıcacık bir atmosfere dönüştürür. Kışın keyfi, ancak kestaneyle tamamlanır. Bir avuç kestane yerken sadece karnımız değil, ruhumuz da doyar.



Anadolu kestanesi şehir hayatında pek sık karşımıza çıkmazken, at kestanesi parkların, yol kenarlarının ve geniş bulvarların vazgeçilmez süslerinden biridir. Sonbaharda olgunlaşan parlak kahverengi meyveler, dikenli kabuklarından sıyrılıp toprağa düşer; zemini adeta canlı bir halı gibi örter.

tında pek sık karşımıza çıkmazken, at kestanesi parkların, yol kenarlarının ve geniş bulvarların vazgeçilmez süslerinden biridir. Sonbaharda olgunlaşan parlak kahverengi meyveler, dikenli kabuklarından sıyrılıp toprağa düşer; zemini adeta canlı bir halı gibi örter.

Ancak bu meyveler yenmez; hatta insanlar için zararlı olabilir.

Tabiatla yeni tanışanlar ya da şehirde büyüyüp bitkilerle pek haşır neşir olmamış olanlar için bu farkı bilmek önemlidir. Çünkü bu benzerlik, insanı kolayca yanıltabilir. Bu yüzden “tufaya düşmemek” için bu farkı bilmek şarttır. Üstelik bu bilgi, dost meclislerinde komik bir duruma düşmenin de önüne geçer. Aksi hâlde küçük bir dikkatsizlik, unutulmayacak bir hatıraya dönüşebilir.

Rasim Abi'yi Güldüren At Kestanesi

Merhum Rasim Özdenören'in İstanbul'a geldiği günlerden birinde, merhum Asım Gültekin ile birlikte yayınevine uğramışlardı. Sohbet koyulaşmıştı. İçten bir konuşmanın ortasında Asım, benim orman mühendisi olduğumu söyleyince Rasim Abi’nin gözleri bir anda parladı. Sanki zihninde eski bir kapı aralanmıştı.

Oturduğu yerde doğruldu ve yüzünde gençliğin izlerini taşıyan bir tebessümle anlatmaya başladı:

“Biz öğrenciyken Sait Zarifoğlu ile aynı evi paylaşırdık. Ben Hukuk'ta, Sait ise Orman Fakültesi'nde okuyordu. Anadolu’dan gelen arkadaşlarımıza unutamayacakları bir "hoş geldin" armağanı verirdik: At kestanesi ikram ederdik! Görünüşte yenilebilir kestaneye benzediği için ayırt etmeleri kolay olmazdı. Yemeye kalktıklarında yüzleri buruşur, neye uğradıklarını şaşırırlardı. Bizse basardık kahkahayı."

Ben de mesleki bilgimle bu keyifli hatıraya biraz açıklık getirmek istedim:

"Her iki tür birbirine benzese de farklı cinslere aittir. Ama bilmeyen birinin bu tuzağa düşmesi çok normal. Yine de Rasim Abi, o kadar acı bir şey gerçekten yenir mi? Nasıl yaptınız böyle bir şakayı?" dedim gülerek.

"Gençtik o zamanlar... Muziplik olsun diye yapardık. İstanbul'a ilk kez gelen arkadaşlara böyle takılırdık," diye karşılık verdi.

O an meseleyi somutlaştırmak için yanımdaki numune kutusundan dikenli kabuğuyla bir at kestanesi çıkardım:

"Bakın," dedim, "botanikte at kestanesine Aesculus hippocastanum, yenilebilir olana ise Castanea sativa denir. İlk bakışta birbirine benzerler, fakat türleri farklıdır. Dolayısıyla Latince adları da ayrıdır. Biri sofranın baş tacı, diğeri ise sadece tabiatın süsüdür."

Bu sözüm üzerine Rasim abi, Latince ismi telaffuz etmeye birkaç kez yeltendi: "Aa... aes… as..."

Ama bir türlü beceremedi. Derken bir anda kendini tutamayarak yüksek perdeden gülmeye başladı. Göbeği hafifçe sarsılıyor, sesi yayınevini dolduruyordu. Yıllar öncesini hatırlamak, onu çocukça bir neşeyle gülümsetmişti.

Hem gülüyor hem de konuşuyordu:

"Biz bu meretin adını öğrenciyken de bir türlü söyleyemezdik," dedi. "Rahmetli Sait kolayca telaffuz ederdi. Yıllar sonra yine karşıma çıktı bak!"

O sırada, değerli bir yazarın ağzından beklenmedik bir kelime çıkacak diye biraz tedirgin olmuştum. Ama onu o hâliyle görmek, hem beni hem Asım'ı fazlasıyla gülümsetmişti.

Kolay değildi elbette, yıllar önce duyduğu yabancı bir kelimeyi hem hatırlamak hem de doğru telaffuz etmeye çalışmak... Yayınevinin kitap kokulu sıcak ortamında, Rasim Abi'nin gözlerindeki o muzip parıltı, bizi altmış yıl öncesinin gençlik günlerine götürüvermişti.

Bugün o kurumuş at kestanesine her baktığımda, sadece botanik bir numune değil; değerli bir yazarın kahkahasıyla harmanlanmış, hiç eskimeyen bir hatıra görürüm.

Hâlâ o gün elime aldığım at kestanesini saklarım. Dikenli kabuğu kararmış, kurumuş olsa da hikâyesi capcanlıdır. Bitkilerle ilgili bir söyleşide söz kestaneye geldiğinde, dinleyicilere mutlaka şu soruyu sorarım:

"Rasim Özdenören'i kahkaha ile güldüren at kestanesinin hikâyesini biliyor musunuz?"

Genellikle "Bilmiyoruz," cevabını alırım. Sonra cebinden o kestaneyi çıkarır, hikâyeyi anlatırım.

Ve çoğu zaman anlatının sonunda salonda aynı şey olur: Kestanenin sıcak hatırası, yüzlerde küçük ama içten bir gülümseme olarak yeniden doğar.

Ve çoğu zaman anlatının sonunda salonda aynı şey olur: Kestanenin sıcak hatırası, yüzlerde küçük ama içten bir gülümseme olarak yeniden doğar.

Hakikate Şahitlik ve Ümmetin Sorumluluğu

Ahmet POÇANOĞLU
Emekli Konya İl Müftüsü

Peygamberler insanlığı tevhide ve hakikate çağırmış; iyiliği hayatın merkezine yerleştirerek şirkin ve kötülüğün karşısında durmuş, insanlığın vicdanını diri tutmaya çalışmışlardır. Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker, bu peygamberî misyonun ahlaki ve toplumsal ifadesidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "*Andolsun, biz her ümmete, 'Allah'a kulluk edin ve tâğuttan kaçının.' diye bir peygamber gönderdik.*" (Nahl, 16/36)

Hazret-i Muhammed'in ﷺ peygamberlik görevlerinden en önemlisi insanlara iyiliği emretmek, onları kötülükten sakındırmak ve toplumda hakkın, adaletin ve güzel ahlakın hâkim olması için rehberlik etmektir. Kur'an-ı Kerim, Resûlullah'ın ﷺ bu görevini şöyle ifade eder:

"O, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder; onlara temiz ve hoş şeyleri helal, pis ve kötü şeyleri haram kılar..." (A'râf, 7/157)

Ümmetin önemli görevi ise insanlığa şahitlik etmektir. Bakara sûresinin 143. ayetinde şöyle buyrulur:

"Böylece sizi insanlara şahit olasınız, peygamber de size şahit olsun diye vasat (aşırılıklardan uzak, adaletli) bir ümmet yaptık." (Bakara, 2/143)

İnsanlığa şahit olmak, ümmetin hakikati temsil etme sorumluluğudur. Müslümanlar adaletli ve dengeli yaşayışlarıyla insanlığa örnek olacak bir toplum oluşturmakla yükümlüdür. Bu şahitlik yalnızca bildiğini ve gördüğünü söylemekten ibaret değildir; hakikati doğru anlamayı, adaleti gözetmeyi ve güzel ahlakla yaşayarak onun insan hayatındaki karşılığını göstermeyi de gerektirir. Ancak bu sorumluluk ilim, hikmet, adalet ve güzel ahlak çerçevesinde yerine getirilmelidir. Kur'an-ı Kerim

davetin yöntemini şöyle açıklar: *"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde mücadele et."* (Nahl, 16/125)

Ma'rûf ve münker: İyiliği yaymak, kötülüğü önlemek

Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker, İslâm'ın tebliğ ve ıslah anlayışının temel ilkelerindendir. Bununla birlikte neyin ma'rûf, neyin münker sayılacağı ve bu görevin hangi yöntemlerle yerine getirileceği konusunda bilgiye, hikmete ve dinî ölçülere ihtiyaç vardır. Tarihte zaman zaman bu ilkenin yanlış yorumlanması; sertlik, baskı ve şiddetin dinî bir gerekçeyle meşrulaştırılmaya çalışılması ağır sonuçlar doğurmuştur. Kişinin kendi yorumunu mutlak hakikat sayarak başkalarına zorla kabul ettirmesi, bu ilkenin özüyle bağdaşmaz. Bu nedenle önce maruf ve münker kavramlarını doğru anlamak gerekir. Allah Teâlâ, Âl-i İmrân suresinin 110. ayetinde şöyle buyurur: *"Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyar ve Allah'a inanırsınız..."* (Âl-i İmrân, 3/110)

Bu ayet, İslâm ümmetinin insanlığa karşı sorumluluğunu ve hayırlı bir ümmet olmasının temel niteliklerini ortaya koyar. Buradaki hayırlılık, soy veya ırk kaynaklı mutlak bir üstünlük iddiası değildir; iman, salih amel, ahlak, takva ve topluma karşı sorumlulukla bağlantılıdır.

Maruf; dinin güzel ve doğru kabul ettiği, sahih aklın ve temiz vicdanın da iyiliğini tanıdığı söz ve davranışları kapsar. Tevhid, Allah'a iman ve O'na kulluk en temel maruf örneklerindendir. Münker ise dinin reddettiği, insanı ve toplumu bozan söz ve davranışlardır. Şirk en ağır münkerdir; zulüm, haksızlık, fuhuş, emanete ihanet ve kul hakkını çiğnemek de toplumsal hayattaki münker örnekleridir.

Ümmetin ortak görevi ve sorumluluk alanları

Tevbe sûresinin 71. ayetinde şöyle buyrulur:

"Mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten menederler..." (Tevbe, 9/71)

Bu ayette iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak, müminler arasındaki dostluk ve dayanışmanın göstergelerinden biri olarak sunulur. Dolayısıyla bu görev yalnızca din görevlilerine, âlimlere veya yöneticilerin görevi değildir. Herkes, kendi sorumluluk alanında ve meşru yöntemlerle iyiliğin yayılmasına katkıda bulunmalıdır. Hz. Ali›nin (radıyallahü anh) rivayet ettiğine göre Resûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Cihadın en faziletlisi maruf ile emr ve münkerden nehy etmektir.

Her Müslüman'ın gücü ve yetkisi oranında bu görevi yapması gerekir: El ile müdahale: Devletin ve yetkili makamların görevidir. Dil ile uyarı ve tebliğ: Âlimlerin ve konuyu bilenlerin söz veya yazı ile yapması esastır. Kalp ile buğz etme: Gücü yetmeyen her müminin kalben kötülüğü tasvip etmemesidir. Elinden ve diliyle müdahale etmeye gücü yetmeyen müminin, kötülüğü kalben tasvip etmemesi ve ona karşı iç dünyasında tavır almasıdır. Zamanımı-

Zamanımızın en büyük problemlerinden biri de buğz edilmesi gereken davranışların, sanki takdire şayanmış gibi, eller patlarcasına alkışlanmasıdır. Yanlışın alkışlandığı, kötülüğün normalleştirildiği ve ahlaki değerlerin aşındırıldığı bir toplumda, kalbin hak ile batılı birbirinden ayırma hassasiyetini koruması büyük önem taşımaktadır.

zın en büyük problemlerinden biri de buğz edilmesi gereken davranışların, sanki takdire şayanmış gibi, eller patlarcasına alkışlanmasıdır. Yanlışın alkışlandığı, kötülüğün normalleştirildiği ve ahlaki değerlerin aşındırıldığı bir toplumda, kalbin hak ile batılı birbirinden ayırma hassasiyetini koruması büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple buğuz etmek imanın bam telidir.

Emr-i bi›l-ma›rûf, emrin konusuna göredir. Vacibi emretmek vacip ve mendubu emretmek de mendub olur. Münker›in nehyi ise, her zaman vacibtir. Çünkü şeriatin reddettiği her şey ya haramdır veya günahtır. Günahkâr kimseye de kendisinin işlediği münkeri menetmesi vaciptir. Çünkü günahkâr kimseye, hem kendisinin bu günahı terk etmesi vaciptir, hem de başkasını ondan menetmesi vaciptir.

Aile içinde çocukların iyi yetiştirilmesi, eğitim hayatında ahlaki değerlerin kazandırılması, çalışma hayatında dürüstlüğün korunması ve toplumda haksızlıklara karşı duyarlılık geliştirilmesi, iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma sorumluluğunun herkesin kendi konumuna, imkânına ve yetki alanına göre yerine getirmesi gereken farklı tezahürleridir. Lokmân'ın oğluna verdiği öğüt, emr-i bi'l-ma'rûfun eğitim ve terbiye boyutunu açıkça ortaya koyar: *"Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır ve başına gelenlere sabret. Çünkü bunlar azim ve kararlılık gerektiren işlerdendir."* (Lokmân, 31/17)

Bu ayette iki ilke öne çıkar: İyiliğe davet ailede başlayan bir eğitim sürecidir; iyiliği emretmek ve kötülükleri önlemeye çalışmak ise sabır ve metanet gerektirir. Peygamberler, âlimler ve davetçiler tarih boyunca baskı ve eziyetlerle karşılaşmışlardır. Bu sebeple irşat faaliyeti, doğru bilgiyi aktarmanın yanı sıra güçlükler karşısında ahlaki tutarlılığı korumayı, öfkeye kapılmamayı ve hikmetli yöntemlerden ayrılmamayı da gerektirir.



Bilgi, ehliyet ve kurumsal sorumluluk

Âl-i İmrân suresinin 104. ayetinde şöyle buyrulur:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."
(Âl-i İmrân, 3/104)

Allah Teâlâ, önceki emir ve yasaklarla kişinin kendi nefsini olgunlaştırmasını ve ahlakını güzelleştirmesini emrettikten sonra, bu ayette başkalarının da olgunlaşmasına katkıda bulunmayı ve onları doğru yola çağırmayı emretmektedir.

Ayetteki "مِنْكُمْ" (minkum) ifadesinin anlamı, müfessirler ve dil âlimleri tarafından farklı biçimlerde değerlendirilmiştir. "İçinizden bir grup" anlamı esas alındığında, görevin ehil bir topluluk tarafından yürütülmesinin gerekliliği ve farz-ı kifâye boyutu öne çıkar. İfadenin bütün ümmete hitap eden bir anlamda yorumlanması hâlinde ise müminlerin genel sorumluluğu vurgulanır. Bu yaklaşımlar birlikte düşünülebilir: Görev ümmetin ortak sorumluluğudur; uzmanlık ve süreklilik gerektiren yönleri ise ehil kişiler, kanunlar ve kurumlar eliyle yürütülmelidir.

Bu görev, neyin ma'rûf ve münker olduğunu ayırt edebilecek dini bilgi, ahlaki olgunluk ve yöntem bilgisi gerektirir. Bilgisizce ve ölçüsüz müdahaleler ıslah yerine kargaşaya ve daha büyük zararlara yol açabilir. Bu nedenle eğitim kurumlarının, irşat faaliyetlerinin ve toplumsal sorumluluk üstlenen yapıların güçlendirilmesi önemlidir. İslâm düşüncesinde

hisbe teşkilatı kamu hayatında iyiliğin gözetilmesi ve kötülüklerin önlenmesiyle ilişkilendirilen kurumsal uygulamalardan biridir.

Bilgi ve eğitim: Tebliğ ve irşat yapacak kişilerin Kur'an, sünnet, dini hükümler, ahlak ve iletişim alanlarında yetiştirilmelidir. Ehliyetli kadrolar: Hayra davet, eğitim, irşat ve toplumsal ıslah görevlerini üstlenecek kişiler hazırlanmalıdır. Bunları bilmeyen insanlar, maruf ile münkeri birbirine karıştırıp münkeri emredebilir; marufu da nehyedebılir ve yumuşak söylenmesi gereken yerde sert, sert söylenmesi gereken yerde de yumuşak söyleyebilir. Ancak bu hükümleri bilenlerdir ki günahta ısrar eden ve hatta günahı, haramı dünyada yayan kimselere ve kurumsal yapılara karşı çıkabilir. Zira ateizm ve haramlar, ağzını açmış azgın bir canavar gibi nesillerimizin üzerine yürümekte; gençlerimizin, kadınlarımızın imanını, ahlakını ve ümmetin istikbalini tehdit etmektedir. İyiliği teşvik etme ve kötülüğü önleme çabasının kuşaklar boyunca sürmesini sağlayacak eğitim ve dini kurumların desteklenmesi şarttır.

Kur'an-ı Kerim, iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma sorumluluğunu bildirmekle kalmaz; bu sorumluluğun ihmal edilmesini de eleştirir. Mâide suresinin 78 ve 79. ayetleri, toplumsal kötülük karşısında sessiz kalmanın ahlaki sonuçlarına dikkat çeker: *"İsrâiloğullarından inkâr edenler, Dâvûd ve Meryem oğlu Îsâ'nın diliyle lânetlenmişlerdir. Bunun sebebi, isyan etmeleri ve aşırı gitmeleriydi. Onlar, işledikleri kötülüklerden birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Yapmakta oldukları ne kötüydü!"* (Mâide, 5/78-79)

Söz ve Davranış Birliği

Hazret-i Muhammed ﷺ, ahlakı, ibadetleri, insan ilişkileri ve yönetim anlayışıyla müminler için en güzel örnektir. Kur'an'da "üsve-i hasene" (أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ), yani "güzel örnek" olarak nitelenen bu rehberlik, iyiliği emreden kimsenin kendi davranışlarında da iyiliğe özen göstermesini gerekli kılar. İnsanlar yalnızca söylenenlerden değil, yaşananlardan da etkilenir..

Üsâme b. Zeyd'den (r.a.) nakledilen hadiste, insanlara iyiliği emrettiği hâlde kendisi onu yapmayan ve kötülükten sakındırdığı hâlde kendisi kötülük işleyen kişinin ahiretteki ağır durumu anlatılır. Resûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "*Kıyamet günü bir adam getirilip ateşe atılır. Bağırsakları dışarı çıkar; o da değirmen taşının etrafında dönen eşek gibi onların etrafında döner. Cehennem ehli onun etrafında toplanıp, 'Ey falan! Sana ne oldu? Sen bize iyiliği emretmez, kötülükten sakındırmaz mıydın?' derler. O da 'Evet, size iyiliği emrederdim ama kendim yapmazdım; sizi kötülükten sakındırırdım ama kendim işlerdim.' diye cevap verir.*" (Müslim, Zühd ve Rekāik, 2989)

Hadisin temel mesajı, nasihatin kişinin kendi hayatında da karşılık bulması gerektiğidir. Bu, insanın hatasız olmadan konuşamayacağı anlamına gelmez; aksine herkesin kendi nefsini düzeltmeye çalışırken başkalarına da doğruyu hikmetle hatırlatması gerekir. Asıl tehlike, kişinin kendi kusurunu önemsemeyip başkalarına karşı ölçüsüz davranması ve bilerek yanlışta ısrar etmesidir.

İmkân ve iktidarın ahlakı

Hac suresinin 41. ayeti, güç ve imkân sahibi olan müminlerin sorumluluğunu açıkça ortaya koyar: *"Onlar öyle kimselerdir ki kendilerine yeryüzünde imkân ve iktidar verdiğimizde namazı kılar, zekâtı verir, iyiliği emreder ve kötülükten menederler. Bütün işlerin sonu Allah'a aittir."* (Hac, 22/41)

Ayet, müminlerin güç ve imkâna kavuştuklarında kulluk bilincini kaybetmemelerini, adaleti korumalarını ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirmelerini ister. Namaz kulluk bilincini, zekât sosyal dayanışmayı, iyiliği emretmek değerlerin yayılmasını, kötülükten sakındırmak ise toplumsal bozulmaya karşı sorumluluk üstlenmeyi ifade eder. Zira varlık, bolluk iktidar sahibi ve refah içinde yaşayanların adaleti terk etmeleri, ahlaki yozlaşmaya fırsat vermeleri ve dinin temel ilkelerini korumaya çalışmamaları toplumun helakına sebep olur

Ayetin sonunda yer alan "وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ" ifadesi" ,Bütün işlerin sonucu Allah'a aittir "anlamına gelir ki ;bu hatırlatma ,gücün ve imkânın geçici olduğunu ,bizim seferden sorumlu olduğumuzu anlatır .Zaferi verecek olanın ve nihai hükmün Allah'a ait bulunduğunu bize öğretir.

Ey Rabbim! Bütün işlerimizin sonunu hayırlı eyle...

Mutlak Özgürlük Çağında Maruf ve Münkerin Epistemik Krizi

Nuran ÖNDEŞ
FSMVÜ, Arş. Gör.

İslam düşünce geleneğinde özellikle de kelami metinlerde bir kaide olarak karşılaştığımız ''Hakikatler sabittir ve bilinebilir.'' ilkesi dini ve dünyevi hayatı yaşanabilecek bir yer hâline getirip düzeni sağlayarak kaotik ortamı engelleyen epistemolojik bir temeldir.[1] İlk çağlardan itibaren sofistlerin hem ontolojik hem de epistemolojik açıdan hakikatleri inkâr ederek ''Hiçbir şey yoktur, var olsa dahi bilinemez, bilinse bile başkalarına aktarılamaz.'' iddiaları ile agnostiklerin mevcut şartlar altında her türlü nesnelliği reddedip kesin yargıya varmaktan geri duruşlarını İslam âlimleri kabul etmeyerek eleştirmişlerdir. Zira idrak ettiğimiz mevcudatın bir vehimden ibaret olmadığı akıl ve duyu bilgisi ile sabittir. Bilgi edinme vasıtaları ile elde ettiğimiz bu gerçeklik nefsu'l-emirde sabit hakikatlere ulaşma noktasında bize yardımcı olmaktadır.[2] İşte bunu temel alarak alimlerimiz fikri bir titizlikle varlık ve bilgi felsefesinin temelini oluşturmuşlardır.

Hakikatler sabittir ve bilinebilir ilkesinin temelini oluşturduğu bu epistemolojik zemin ile varlık ve ahlak tasavvuru teminat altına alınmıştır. Bu ilkenin *emr-i bi'l-maruf, nehy-i ani'l-münker* vacibesi ile doğrudan bağlantısı vardır. Öyle ki, iyilik ve kötülük, doğru ve yanlış, hak ve batıl; bireysel heveslere, sofistik-septik-agnostik şüphelerle çağın getirdiği eleştiri girdaplarına kurban edilemeyecek hususlara bağlıdır. Bu noktada maruf ve münkerin hangi bağlamda tanımlanacağı, tanımlarken hangi şart ve kayıtların dikkate alınacağı ancak ve ancak hakikati sabit gören sahih bilgi anlayışıyla elde edilebilir. Ne var ki varlık ve bilgi-

1 Sa'düddin Mes'ud b. Ömer b. Abdillah el-Herevî Teftâzânî, *Şerhu'l-Akâidi'n-Nesefiyye* (Suriye: Dâru't-Takva, 2020), 107.

2 Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed Mâtûrîdî, *Kitâbü't-tevhîd (Açıklamalı Tercüme)*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: İsam Yayınları, 2014), 52-54.



nin elde edilebileceği bir zemini ortadan kaldırarak her şeyin izafi olduğunu ifade eden bir zihin dünyasında iyiliği emretmek ya da kötülükten alıkoymak da değerini yitirip anlamsızlaşacaktır.

Peki bu kavramlara ulaşılabileceğimiz zihinsel ve pratik sınır neye dayanmalıdır? İmam Mâturîdî *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'da iyiliğin emredilmesi ve kötülükten sakındırılmasının açıklandığı ayetlerde maruf ve münkerin semantik katmanlarına dikkat çekerek buna üç farklı boyuttan ulaşabileceğini ifade etmiştir:

Akli Boyut: Doğru düşünen selim aklın hasen dediği maruf, kabih dediği münkerdir. Diğer bir deyişle doğru ve düzgün karar alabilen genel-geçer nesnel aklın iyi olduğuna hükmettiği şeyler güzel görülürken bunun tam tersi ise kötü görünmektedir.

Şeri Naslara Dayalı Boyut: Kur'an veya sahih sünnete dayalı nasların delâletiyle hüsnü bilinen şeyler maruf, aynı şekilde bu naslar aracılığıyla çirkin olduğu sabit olanlar ise münkerdir.

Nebevi Boyut: Peygamberlerin makbul olduğunu söylediği veya ikrar ettiği her fiil maruf iken uzak durulmasını ifade ettiği davranış ve durumlar münkerdir.

İmam Mâturîdî'nin maruf ve münkerin tespitinde akıl, şeriat ve nebevi ölçüleri mizan olarak alır ve bugünün dünyasına bakarsak değerler hiyerarşisinin nasıl bir savrulma içerisinde olduğunu ne yazık ki acıyla müşahede ederiz. Böyle bir savrulmanın temelinde başta zikrettiğimiz durum yatmaktadır. Zira iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak, yapılması istenen ve istenmeyen şeyin bilgisine sahip olmayı zorunlu kılmaktadır. Ancak bilginin ulaşılamayan bir şey olması, her kimsenin menfaatine uygun şekilde değişmesi, heva ve heveslere tabi olarak araçsallaştırılması bunu imkânsız hale getirmektedir. Nitekim böylesi bir durumda marufun özendirilip uygulanmasını istemek için gerekli olan müşterek zemin de giderek silikleşmektedir.

Modernizmle birlikte gelen, postmodernizmin getirileriyle şidetlenen, post-postmodernizm ile zirveye ulaşan bireysellik, günümüzde maruf ve münkeri; ilahi, nebevi ve hatta akli boyutlarından soyutlamıştır. Maalesef ki, bireylerin dar zihin dünyalarındaki değişken ve bencil arzularına hizmet eden bir zindana hapsedilmiştir. Nihayetinde söz konusu değerler, hakkında ortak bir tasavvura sahip olup hakikatin ölçüsü olması bir kenara atılmış, popüler kültüre köle unsurlar hâline getirilmiştir. Kuran-ı Kerîm'de de ''hakikat'' ile ''heva-heves'' birbirine aykırı iki zıt kutup olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakikat; zaman, mekân ve şartların ötesinde, kişilerden bağımsız, mutlak ve nesnel olan iken heva çağdan çağa hatta günden güne değişen geçici bir yanılsamadan ibarettir.

Böylesine bir anlam kaymasının yaşandığı belirsizlikler asrında emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker'e yüklenen çok katmanlı misyon daha da önem kazanmaktadır. Öyle ki modernizmin getirdiği karmaşaların ardından sürüklenen yorgun zihne, peşinden koştuğu geçici hazların ve içi boşaltılmış özgürlüklerin sunduğu rahatlıktan çok daha önemli ve erdemli bir iyinin var olduğunu açıklayıp ispat etmek gerekmektedir. Böylesine bir değer kaybının belki de en büyük ilk sebebi Batı dünyasındaki ikâme krizidir. Daha açık söylemek gerekirse bu kriz, hakikatin sabitliğine duyulan inancının sarsılıp dini egemenliğin sorgulanması ile başlamış ve bizim insanımızı da etkilemiştir. Antik çağ sofistlerinin başlattığı o epistemik ve ontolojik şüphe zamanla sistemleşmiş ''Akıl, nas ve duyuların her birinin tek başına yarar vermediği bir aşamada hakikatin

ölçüsü nedir?'' sorusu haline gelmiştir. Francis Bacon'dan Renes Descartes'e oradan da Spinoza'ya uzanan ve daha nice isimlerin çabalarıyla şekillenen bu fikirde, akıl ve tabiat ilahi olanın yerine ikame edilmek istenmiştir. Zamanla da, ilahi olan ile tüm bağların koparıldığı ''mutlak hürriyet'' anlayışına evrildi. Öyle ki, romantik dönemin zihniyeti ile birlikte insanın kendi nefsi ve benliğini kutsallaştırılarak değerler tamamen ortadan kaldırılmış oldu. Her ne kadar tek tek filozof ve düşünürlerin çabalarıyla başlasa da ironik bir şekilde kitlelerin benimsediği üstü kapalı bir nihilizme dönüştü. İşte böylesi bir süreçte maruf ve münker silikleşmiş ve nihayetinde bireylerin anlık heveslerine göre izafileşmesiyle bugünün doğrusunun yarının yanlışı olmasına sebep olmuştur.

Kısaca bu şekilde bahsedebileceğimiz postmodern çağda uzun soluklu entelektüel inkârın sonunda münker gizlenilen veyahut mahcup olunan, toplumsal vicdanın süzgecinden geçerek reddedilen bir unsur olmaktan çıkmıştır. Bunun da ötesinde münker meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Akıl, nas veya nebevi irşadın belirlediği münker, ''özgürlük, bireysel hak, çoğulculuk'' gibi kılıfların arkasında son derece hoş ve cazip görülen şeylere dönüştürülmüştür. Böylece kişi kendi eliyle oluşturduğu ve iradesine bağladığı izafi değerleri tabulaştırıp hakikati tamamen göz ardı etmiştir. Modern olarak isimlendirilen bu çağda insanın düştüğü en büyük yanılgı bu tabulara meşruiyet libası giydirerek yaygınlaştırmaya çalışmaktır. Adı üzerinde modernizm her daim yenilenmeyi savunduğundan 10 yıl önce ortaya atılan şey bugün için eski olacaktır. Bu nedenle de postmodernizm bile bir 'post'u beraberinde getirmiştir.

Modernizmin dine başkaldırısı, laikliği ve sekülerliği de kaçınılmaz sonuçlar olarak peşinden sürüklemiştir. Büyük dünya savaşları bu zihniyetin yanlış tasavvurlarının neticesi olarak zuhur etmiştir. Ancak burada iki önemli şeyin altını çizmemiz gerekir. O da modern dönemden bu döneme uzanan savrulmalarla meşrulaştırılan paradigmalar ve her saniye şekil değiştiren sözde doğrular, *mümkün* ve *hâdislerdir*. Daha açık bir ifadeyle varlığı ve yokluğu birbirine eşit olup sonradan var edilmiş modanın ve modernitenin kalıplarına tabi değişken değerler sanki mutlak bir hakikatmiş gibi ele alınmamalıdır. Zira hâdis ve mümkün olan ne hakikatin ölçüsü ne de anlam dünyasını tahkim edecek değerler nazariyesi olabilir.

Doğru ve yanlışın mahiyeti, fail-i muhtâr bir yaratıcının ve bu yaratıcının insana lütfettiği selim bilgi vasıtalarının rehberliğinde anlam kazanmaktadır. Bu zaviyeden bakarsak her müslümanın üstlenmesi gereken bir vazife olan emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker mahiyet ve öncelik açısından tekrar gündem edilmeli ve üstünde durulmalıdır. Öyle ki asıl önemli olan tekil meseleler üzerinde durup muayyen bir günahı engellemekten ziyade niyetleri ve dahi kavramları bulanıklaştırıp zehirleyen, onların yerine heva ve hevesi koyan epistemik krizi tedavi etmektir. İnsanların o bulanık sularda yüzen fikirlerini ıslah etmeden hayatın pratiklerini düzeltmeye çalışmak suya



yazı yazmak ile eşdeğer olacaktır. Zira fiiller bilgi temellidir, sebepler düzeltilmeden sonuçların düzeltilmesini beklemek mantığa aykırı bir durumdur.

İmam Gazzâlî, *İhyâ'u ulûmi'd-dîn* eserinin ''Emr-i bi'l-maruf ve'n-nehy-i ani'l-münker'' kitabında bu ilkenin, ''dinin en büyük kutbu'' القطب الأعظم في الدين olduğunu ifade etmiştir. Daha açık bir ifadeyle ona göre dini ayakta tutan en önemli şey emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker'in doğru uygulanmasıdır. Esasında tüm peygamberler de bu temel gayeyi îfâ etmek için gönderilmiştir.[3] Böylesine mühim ve ciddi bir görevin yerine getirilmesinde dikkat edilmesi gereken bazı hususların olması kaçınılmazdır. Gazzâlî bunların ilim, güzel ahlak ve takva olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla iyilik emredilip kötü-

3 Ebû Hâmid el-Gazzâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*: *Kitâbü'l-emr bi'l-ma'rûf ve'n-nehyi ani'l-munker*. (Beyrut: Daru'l-Marife), 2/306.

lük sakındırılırken kişi neyin iyi neyin kötü olduğunu bilmelidir. Bu bilgi, kişinin kendi şahsi çıkarlarına göre değil, hakikatin ölçüsü esas alınarak tespit edilmelidir. Bunun yanı sıra bilgiyi elde eden kişi bencillik ve öfkeden arındırılmış bir nefis ve ahlaka sahip olmalıdır. Ayrıca şefkat ve merhameti elden bırakmadan insanlara muamele etmelidir. İlimden, ahlaktan ve nefis terbiyesinden mahrum bir şekilde dinin en büyük kutbunu gerçekleştirmek veyahut bunu hırs ve hamiyet kaygısıyla yapmak huzuru zedeler ve fitnelere yol açar.[4] Bununla birlikte yapılan işlemin geçici bir tedbir olarak da görülmemesi gerekir. Zira asıl amaç maruf ve münkerin sabitlerini tesis etmektir. Aksi takdirde emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker anlık ve ferdi bir ahlak kuralı olmanın ötesine geçemediği gibi Kur'ân-i çerçevesi de daraltılmış olur. Öyle ki Âl-i İmrân suresinde islam ümmetinin şerefli konumu bu ilkeye bağlanmıştır: *''Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah'a inanırsınız.''*[5]

Modern felsefede ne bilgi ne de ahlaki değerler nesnel bir hakikate dayanmaktadır. Michel Foucault ve benzeri teorisyenlere göre iyi-kötü tamamen iktidar/güç tarafından üretilmektedir. Siyasi otorite kendi ahlakını bunun da ötesinde hakikatini kendi inşa eder ve bu güce sahiptir.[6] Ancak islam dininde böyle bir uygulamanın yeri yoktur. Bu, marufu bilen ve uygulayan her iktidar sahibi Müslüman için geçerli olmalıdır. Irak valisi İbn Hubeyre'nin, Emevi halifesinin buyruklarını yerine getirirken sorumluluktan kurtulabileceğinin mümkün mü olduğunu sorduğunda, Hasan-ı Basrî ''Allah'ın hakkı halifenin hakkından önce gelir. Allah seni halifeden korur fakat halife seni Allah'tan koruyamaz.'' cevabını verir.[7] Bu cevap göstermektedir ki siyasi irade, dönemin hâkim otoritesi veya beşeri gücü elinde tutan bir devlet başkanı kendi doğrusunu veya ahlakını dinin sınırlarını aşacak şekilde ortaya koymamalıdır.

Netice olarak denebilir ki emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker hem ferden hem de en hayırlı ümmet olmamız için sarılmamız gereken en mühim vazifelerimizin başında gelmektedir. Ancak modernitenin getirdiği çağ; maruf ve münkerin sınırlarını ortadan kaldıran, hakikati iktidara teslim eden, bireysel menfaatleri kıstas yapan ve meşrulaştıran bir zihniyet girdabını temsil etmektedir. Hâdis ve mümkün geçici fikirler karşısında hakikatlerin nefsü'l-emirde sabit olup fâil-i muhtâr yaratıcı tarafından şeriat, akıl ve peygamberler vasıtasıyla belirlenmiş olması bu savrulmanın önüne geçilmesi için gereklidir. Bunun için de tekil yanlışları düzeltmekten ziyade insanların zihin dünyalarını kasıp kavuran krizleri tedavi etmek gerekmektedir. İmâm Gazzâlî'nin dinin en büyük kutbu olarak nitelendirdiği bu nebevî görevi ihya etmek ilim, güzel ahlak, takva ve sabırla mümkün olacaktır.

Kaynakça

Gazzâlî, Ebû Hâmid el-. *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*: *Kitâbü'l-emr bi'l-ma'rûf ve'n-nehyi ani'l-munker*. Beyrut: Daru'l-Marife.

Gutting, Gary & Oksala, Johanna. ''Michel Foucault''. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. ed. Edward N. Zalta. https://plato.stanford.edu/entries/foucault/ (8 Ekim 2026).

Mâtûrîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Kitâbü't-tevhîd (Açıklamalı Tercüme)*. çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: İsam Yayınları, 6. Basım, 2014.

Mâtûrîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. ed. Yusuf Şevki Yavuz. çev. Bekir Topaloğlu-Kemal Sandıkçı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.

Teftâzânî, Sa'düddin Mes'ud b. Ömer b. Abdillah el-Herevî. *Şerhu'l-Akâidi'n-Nesefiyye*. Suriye: Dâru't-Takva, 2020.

4 Gazzâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*: *Kitâbü'l-emr bi'l-ma'rûf ve'n-nehyi ani'l-munker*, 2/333.

5 Gazzâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*: *Kitâbü'l-emr bi'l-ma'rûf ve'n-nehyi ani'l-munker*, 2/307.

6 Michel Foucault'un görüşleri hk. Detaylı bilgi içib bkz. Gary Gutting & Johanna Oksala, ''Michel Foucault'', *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Ed. Edward N. Zalta), https://plato.stanford.edu/entries/foucault/ (8 Ekim 2026).

7 Gazzâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*: *Kitâbü'l-emr bi'l-ma'rûf ve'n-nehyi ani'l-munker*, 2/347, 355.

Zalim de Olsa Mazlum da Olsa Kardeşine Yardım Et!

Sevgi ŞENOL
Vaize

Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker, Müslümanca yaşamayı ve Müslüman bir toplum olarak kalabilmeyi temin eden en önemli ilkelerden biridir. Bu Kur'ani ve nebevi düstur, bir müminin yalnızlaşmasını engelleyen ve toplumsal şuuru her an tazeleyen kritik bir konumda yer almaktadır. Bu prensip, hem takvası hem fücuru ilham olunan insana, fücura yaklaştığı anlarda, diğer Müslüman kardeşleri tarafından uygulanması salık verilen bir yenilenme hareketini temsil etmektedir. Marufu maruf, münkeri münker olarak belirlemede yegâne otorite olan Allah'ın ve Resulü'nün, bu düsturu, Firdevs'e ulaştıran yolun merkezine yerleştirmesi ise insanlığa bahşettiği nimetlerdendir.

Buhari'de geçen bir rivayete göre bir gazvede ensar ve muhacirden birer kişi arasında bir anlaşmazlık meydana gelmişti. Her biri kendi topluluğuna seslenerek yardım talebinde bulundu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tartışanların yanına gelerek "Bu cahiliye çağrısı da nedir?" buyurdu. Oradakiler, "Ya Rasulallah, bu, diğerinin arkasına vurdu" deyince Rasulullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) mübarek ağzından şu cümleler döküldü: "Bırakın bu çağrıyı, çünkü o kokuşmuştur."[1] Bu çağrı, cahiliye döneminin mottosu olan bir cümleye işaret etmekteydi: "Zalim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım et!". Mazluma yardım etmenin ötesinde zalim kabile mensubuna yardım eli uzatmak, cahiliye döneminin kanunları arasındaydı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu mottoyu başka bir mecliste ashabı ile aynı ifadelerle paylaştığında sahâbe-i güzîn bunu anlamamış ve 'zalime nasıl yardımcı olalım' buyurarak şaşkınlıklarını dile getirmiş ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ise 'zulmune engel olarak' buyurmuştu.[2]

1 Buhârî, "Tefsîr", (Münâfikûn) no. 4907; Müslim, "Birr ve's-sıla", no. 2584.

2 Buhârî, "Mezâlim", 4 (no. 2444); "İkrâh", 7 (no. 6952).

İyiliği emredip kötülükten menetmek pek çok ayet-i kerime ve hadis-i şerife konu olmuştur. Burada hepsini bir araya getirecek olsak bir de üzerine mülahazalar ekleyecek olsak konuyu yine de tamamına erdirmek mümkün olmayacaktır. Çünkü bu ilke, insanlığın hikayesi devam ettikçe ve Cenâb-ı Mevlâ'nın yeni nesilleri halk etmesiyle şekil değiştirecek çok yönlü bir işlevi yüklenmiştir. 'İyiliği emretme ve kötülükten menetmeyle alakalı yapılacak ilk yüz şey' listesi Kur'âni ve nebevi temelde kalmak şartıyla bugün başka yarın bambaşka olacaktır. Rasûl-i Zîşân'ın cahiliyeye ait bir cümleyle bu ilkeyi işletmiş olması ise bunun çok bariz bir örneğidir. Bir toplumu yeniden inşa etme görevine mazhar olan Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bu görevini o toplumdan uzaklaşmadan, bir diğer ifadeyle onları tahrik etmeden yaptı. Yumuşak fakat kararlı duruşu, bir toplumun kodlarının değişmesinde en önemli yapı taşı olarak yerini aldı. Birbirine kan ve kabile bağlarıyla ayrılmaz şekilde bağlı olan grupların arasındaki birlik sözleşmesine 'zulmedenin zulmüne engel olarak ona yardımı sürdürme' maddesini güncelleyerek ekledi. Bununla da kalmadı, ‹Müminler birbirilerini sevmede, merhamet etmede ve şefkat göstermede bir beden gibidir; o bedenden bir organ rahatsızlanırsa diğerleri onun acısından sızlanır'[3] buyurarak müminleri halleri konusunda paydaş kıldı. Bu pencereden bakılınca iyiliği emredip kötülükten menetmek, ebeveynin evladına veya hocanın cemaatine 'dikte' ettiği bir sorumluluk değildir; bir bedenin organları gibi olan mümin kardeşinin, kötü hal hastalığına yakalanmaktan sızlanan ruhunun sızısını kalbinde hissetmektir. Bu sızıyla ve bu hâl ile söylenen sözün tesiri başka hiçbir reçetede yer almamaktadır. İbn Ataullah'ın hikmetlerinden aktarılan şu söz, halin sözden daha tesirli olduğunu veciz bir dille ifade etmektedir:

كُلُّ كَلَامٍ يَبْرُزُ، وَعَلَيْهِ كِسْوَةُ الْقَلْبِ الَّذِي مِنْهُ بَرَزَ[4]

Her kelam, üzerinde kalpten neşet eden bir kisveyle açığa çıkar. Bu kisve, kalbin niyetidir, şayet mümin kardeşinin hatasına karşı büyüklenmekse bu hâl, sâdır olacak fayda da bu nispette olacaktır. Neticede iyiliği emredip kötülükten menetmek şöyle dursun, içinde olunan iyi hâlin de gerilemesi meydana gelecektir. Son olarak Alvarlı Efe'nin deyimiyle;

Hakîr ol âlem-i zâhirde sen ma'nâda sultân ol

Karıncanın dahî hâlin gözet dehre Süleymân ol

ki, hâlin kardeşine sirayet etsin, maruf deryasında bir olup münker zindanından beraber halas olun!

Bir toplumu yeniden inşa etme görevine mazhar olan Allah Rasûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bu görevini o toplumdan uzaklaşmadan, bir diğer ifadeyle onları tahrik etmeden yaptı. Yumuşak fakat kararlı duruşu, bir toplumun kodlarının değişmesinde en önemli yapı taşı olarak yerini aldı.

3 Müslim, "Birr ve's-sıla", 66 (no. 2586); Buhârî, "Edeb", 27 (no. 6011).

4 İbn Atâullah el-İskenderî, *el-Hikemü'l-Atâiyye*, no. 183.

Bir Mâşerî Vicdan Projesi Olarak Emr-i bi'l-Ma'rûf ve Nehy-i ani'l-Münker

Levent UÇKAN
Hasanpaşa Camisi İmam-Hatibi

Kur'an-ı Kerim'de "Siz insanlık için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız. (Çünkü) Allah'a inanıyorsunuz...[1]" mealindeki ayette Ümmet-i Muhammed'in genel özellikleri zikredilir. Bu ayetin ortaya koyduğu çerçevede Muhammed ümmeti; Allah'a iman eden, iyiliği emredip kötülüğü yasaklayan ve yeryüzünün bütününde insanlığa şahitlik eden, adeta prototip bir ümmet olarak varlığını sürdürür. Dolayısıyla bizi Ümmet-i Muhammed yapan temel özellikler sayılırken yeryüzünde adaletin ikamesi ile *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker*, birbirine yakın düşen bir kavram öbeği oluşturur.

*Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker*i unutulmuş ya da ihmal edilmiş bir kavram ve sorumluluk olarak ele almak gerekir. Namaz, oruç, hac ve zekât gibi temel ibadetler Cibril hadisinden hareketle genel olarak bilinse de uzmanlaşmanın arttığı son birkaç yüzyılda insanlar, *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker*in ne ifade ettiği ve bundan yalnızca din adamları denen bir meslek grubunun mu sorumlu olduğu konusunda bir karışıklık yaşamaktadır. Nitekim yangından itfaiyecilerin, sağlıktan hekimlerin ve sağlık çalışanlarının, eğitimden Milli Eğitim camiasının sorumlu olduğu gibi, irşad faaliyetlerinden de yalnızca din görevlilerinin sorumlu olduğu yönünde bir algı mevcuttur. Öte yandan Âl-i İmrân Suresi'nin 104. ayetindeki "*Sizden iyiliği emreden, kötülüğü yasaklayan bir topluluk bulunsun*" ifadesi, bu sorumluluğun uzmanlaşmış bir topluluğa havale edilebileceğine de örnek teşkil eder. Bunu bir çelişki olarak değil, zamanın ihtiyacına göre okumak gerekir.

Hadis-i şerifte de "Kim bir kötülük görürse onu eliyle değiştirsin. Eliyle değiştirmeye gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse kalbiyle (buğzetsin)...[2]" buyrulmaktadır. Kalben değiş-

1 Bknz. Âl-i İmran Suresi, 110. ayeti ve tefsiri.

2 Müslim, İman 78.

tirmekten kasıt, teberrî dediğimiz tavırdır; yani kişinin "Ben bu fiilden, bu şahıstan, bu kimlikten uzağım, ayrıyım" diyebileceği bir duruş sergilemesidir.

Tarih boyunca İslam devletinin var olduğu dönemlerde bu görev, yer yer toplumun farklı kesimleri arasında paylaştırılmıştır. Elle müdahaleyi hükûmet, zabıta ve asker gibi devlet erki dediğimiz güç; dille müdahaleyi ulema yapar. Avam ise kötülüğe kalben buğzeder ve ondan uzak durur.

Sosyolojik ve sosyo-psikolojik açıdan bakıldığında, toplumda herkes bir kötülük gördüğünde ondan uzak duruyorsa elle ve dille yapılan *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker*in toplumsal meşruiyeti sağlam bir zemine oturur. Buna karşılık toplumun kâhir ekseriyeti bir kötülük gördüğünde ona kalben buğzetmiyor ve iyiliği emretmekten de uzak duruyorsa, bu işin dille ve elle yapılmasını sağlayan sosyolojik temel çökmüş demektir. Dolayısıyla bir İslam toplumunda ortak payda, *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker*in bir gereklilik olduğuna dair ortak bilinçtir. Bu mâşerî vicdan, iyilik karşısında "Bu böyle yapılmalı" der; kötülük gördüğünde ise onu kalben reddeder. Ulema bu sosyolojik zemin üzerinde dille yapması gereken uyarıları yapar; yönetim erki de elle müdahalelerle çeşitli sınırları korur.

Burada ikinci bir soru ortaya çıkmaktadır: Özellikle son yüzyılda, İslam devletlerinin bulunmadığı ve ahkâmın uygulanamadığı seküler ve laik toplumlarda bu görev nasıl yerine getirilecektir? Davet dediğimiz mücadeleyle, yani geleneksel-kültürel faaliyetlerle mi sınırlı kalacaktır? Bu sebeple son yüzyılı belki ayrıca tartışmamız gerekir. Zira Ümmet-i Muhammed'in tarihinde, 622 yılında Hicret ve Medine'de oluşan yönetim erkiyle başlayan süreçte Moğol istilası, Haçlı seferleri ve işgaller gibi dönemler yaşansa da yaklaşık 1400 yıllık tarihimizin kâhir ekseriyetinde, hâkimiyetimiz altındaki bölgelerde bu görevi rahatlıkla yerine getirebildik. Adaletin ikamesini yeryüzünde yaklaşık 21 milyon kilometrekarelik bir alanda organize edebildik. Hâkimiyetimizin bulunmadığı yerlerde büyük bir zulümle karşılaşıldığında ise o bölgelere en azından sefer düzenleyebilecek kadar yeryüzünün bütününü mücadele alanı olarak gördük.

Burada bir başka kilit nokta da "taşıyıcı farzlar" şeklinde terimleştirebileceğimiz kavramdır. Bununla şunu kastediyoruz: Normal şartlarda, günün herhangi bir vaktinde, herhangi bir ibadetin öncülü olmaksızın, bizatihi abdestli bulunmak amacıyla abdest almak müstehap ya da sünnettir. Ancak öğle namazının vakti girdiğinde, ikindi namazının vaktine kadar üzerimizde öğle namazını kılma farziyeti bulunur ve bu farziyet çeşitli alt taşıyıcıların üzerine bina edilir. Bunlardan biri de namaz için abdest almaktır. Dolayısıyla öğle ezanından itibaren bu ibadeti yapmak farz olduğundan ve abdest onun taşıyıcısı konumunda bulunduğundan, öğle namazı eda edilene kadar abdest almak da farz hâle gelir. Başka bir ifadeyle abdest, namaz farzını taşıdığı için hükmen farz olur.

*Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker*in farziyetini kabul ettiğimizde, yeryüzünün bütününü de bu görevin icra alanı olarak düşünmemiz gerekir. Çünkü bize *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker*i yalnızca bugüne kadar Müslümanların hükümran olduğu coğrafyada yapmamız emredilmemiştir. Yeryüzünün tamamı Ümmet-i Muhammed'e mescit kılınmıştır; dolayısıyla yeryüzünün bütünü, Ümmet-i Muhammed açısından tebliğ, irşad, *emr-i bi'l-ma'rûf* ve adaletin ikamesi için bütüncül bir hedef alanıdır. Bu düşünceyi şöyle somutlaştırabiliriz:

Diyelim ki ulema, istişare neticesinde şöyle bir karar aldı: "*Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker* farzını eda edebilmek için yirmi trilyon dolarlık kullanılabilir bir bütçe gerekmektedir. Bu, bugünün şartlarında hiçbir ulus devletin tek başına oluşturabileceği bir maddi büyüklük değildir; ancak Ümmet-i Muhammed bu ölçekte bir finansı belirli bir istikbal-i kıbleye yönelik kullanamadığı sürece yeryüzünün bütününde *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker* yapılamaz." Bu durumda yirmi trilyon doları nasıl oluşturup organize edeceğimiz ve hangi şekillerde kullanacağımızla ilgili bütün iktisadi altyapıları kurmamız; bunun için gerekli teknolojiyi üretmemiz, güvenlik için belirli ölçüde harp sanayii kurmamız, iki milyarlık Ümmet-i Muhammed'in sosyo-psikolojik organizasyonu için de yeterli sayıda STK ve organizasyon şeması oluşturmamız, *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker* için taşıyıcı farz hâline gelir. Çünkü bunlar yapılmadan, yeryüzünün bütününde iyiliğin emredilmesi ve kötülüğün yasaklanması şeklindeki farzı yerine getiremeyiz. Şûra bu yönde karar verip "Bu altyapılar oluştu-

rulmalıdır" dediği andan itibaren bu finansı seferber etmemiz ve bu teknolojiyi üretmemiz, basit bir bağımsızlık hamlesi ya da maddi, dünyevi bir hedef olmaktan çıkar; uhrevi bir anlam kazanır.

Bu açıdan bakıldığında, tek bir mümin bireyin gerçekleştirebileceği bir şeyden söz etmediğimiz açıktır. O genel toplama ulaşabilmek için, özel harcamalarımızın dışında bireysel mesaimizin ve imkânlarımızın örneğin yüzde beşini, onunu ya da yirmisini bu organizasyonlara, şûralara ve istişarelere katkı için ayırmamız gerekir. Bu noktada gösterilecek sebat da önemlidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de İsrailoğullarının lanetlenmesi hadisesi anlatılır. İsrailoğullarının ileri gelenleri ve âlimleri iyiliği emretme, kötülüğü yasaklama konusunda bir süre uğraşmış, ancak sonuç alamadıklarını görünce pes edip bu işten vazgeçmişlerdir. Kur'an bu tavrı "Bu ne kadar kötü bir fiildi" ifadesiyle kınar.[3]

Peygamber Efendimiz de bir hadis-i şerifinde insanları bir gemide yolculuk eden topluluğa benzetir. Her toplulukta olduğu gibi bu toplulukta da ahlaki ve akli kabiliyet bakımından, farklı kriterler açısından altta, ortada ve üstte bulunanlar vardır. Alt kattakiler, su ve diğer ihtiyaçları için sürekli güverteye çıkıp su taşımaktansa "Geminin bir tarafına delik açalım da su ihtiyacımızı buradan karşılayalım" diyerek bir akl-ı evvellik yaparlar. Hadis-i şerifin devamında, üst kattakiler alttakileri bu isteklerinde serbest bırakırlarsa hep birlikte batıp helâk olacakları; onları engellerlerse hem kendilerinin hem de onların kurtulacağı bildirilir. Dolayısıyla bu mesele "alt kattakilerin problemi" denilerek geçiştirilemez; gemi battığında hepimiz birlikte helâk oluruz. Bu sebeple toplumun herhangi bir kesiminin ma'rûfun dışında bir şerri hayat tarzı edinmesi ve bunun propagandasını yapması, yalnızca kendilerini ilgilendiren bir hak veya bireysel özgürlük alanı olarak görülemez. Çünkü insan etkilenen bir varlıktır. Özellikle kamusal alanda şerrin uygulanması, propagandasının yapılması ve yayılması, bir salgın hastalığın yayılmasına benzer. Bu konuda şu örnek verilebilir:

Pandemi dâhil herhangi bir salgın hastalıkla karşılaştığımızda, sağlık gerekçesiyle özgürlüklerimiz yer yer kısıtlandı. "Belirli bir mesafeden fazla yaklaşma" denildi; çünkü kimse karşısındakinin bulaşıcı hastalığını kapmak istemiyordu. Tıp otoritesi, biyolojik varlığımızı sürdürebilmek için maske ve mesafe gibi kuralların uygulanması gerektiğini söyledi. Elbette itiraz edenler de oldu; ancak biri "Bu, bireysel özgürlüklerim ve haklarım açısından uygun değil; bu hastalığı taşıyor olsam da bu kuralların hiçbirine uymayacağım, toplu taşımada getirilen her türlü yasağa aykırı davranacağım" dediğinde kamu otoritesi buna müdahale etti. Bizim bahsettiğimiz ise bundan daha büyük bir meseledir. Kişi şerle, ahlaki bir problemle ilgili bir tutum içindedir; bunu kendi özgürlüğü olarak tanımlar ve tanımladığı bu şeyin yayılması, kamusallaştırılması için de mücadele eder. Son yıllarda, oldukça demokrat bir kültürün içinde, hak ve batıl kavramlarıyla değil,

Tıp otoritesi, biyolojik varlığımızı sürdürebilmek için maske ve mesafe gibi kuralların uygulanması gerektiğini söyledi. Elbette itiraz edenler de oldu; ancak biri "Bu, bireysel özgürlüklerim ve haklarım açısından uygun değil; bu hastalığı taşıyor olsam da bu kuralların hiçbirine uymayacağım, toplu taşımada getirilen her türlü yasağa aykırı davranacağım" dediğinde kamu otoritesi buna müdahale etti.

3 Bakınız. Maide Suresi, 78-79 ayetleri ve tefsiri.

"Sana göre öyle, bana göre böyle" anlayışına dayanan konjonktürel bir zeminden geçiyoruz. Bütün kelimelerimizin ve kavramlarımızın merkezinde üç dört odak kelime bulunur; her kelime bu odak kelimelere farklı mesafelerden tutunur ve tanımlarımızı buna göre yaparız. Her sistem kendi içinde haklı ve anlamlıdır; başka bir sistematik okumaya geçildiğinde ise anlamsız ve kaba görünebilir. Fakat vahiy medeniyeti insanlık tarihine "Sana göre öyle, bana göre böyle, öbürüne göre de böyle; aslında hak veya batıl diye tanımlanabilecek bir şey yok, her şey görecelidir ve herkes istediği gibi yaşayabilir" anlayışıyla bakmamıştır. Bu tasavvur içinde demokrat kültür, vahye iman etmiş bir ümmete belki şu soruları sorar, şu itirazları yöneltir: "Siz çok despotiksiniz. Özgürlükler konusunda da çok toleranssızsınız."

Şöyle düşünelim: 365 putu olan ve Kâbe'nin içini putlarla dolduran bir medeniyet, tebliğin 5. yılında Hz. Muhammed'le uzlaşmak için diplomasi yapar. Diplomatik teklif şudur: "Senin bahsettiğin Allah'ı da putlaştıralım, yani tanrılaştıralım; o da bizim tanrılarımızdan biri olsun. Senin tanrına büyük bir tolerans gösterelim, onu tanıyalım. Bir yıl bütün 365 tanrımıza tapalım, bir sonraki yıl ise yalnızca senin dininin tanrısına tapalım." Bakıldığında bu, yüzde ellilik bir paylaşımdır. Daha piyasaya girer girmez, 5. yılında piyasanın yarısını ele geçirmek aslında çok cazip bir tekliftir. O kültür açısından bakıldığında herkesin bir tanrısı, herkesin bir "bence"si, "sence"si, "onca"sı vardır. Seninki de senin "sence"ndir; biz senin "sence"ni de çok anlamlı buluyor ve piyasanın yarısını ona veriyoruz.

Fakat Allah'ın putlaştırılması, tanrılaştırılması, yani tenzil edilmesi dediğimiz şey tevhid inancının özüyle çelişir. Hz. Peygamber "Ne münasebet!" der. Allah (c.c.) o putlardan biri değildir. Bir yıl, on yıl ya da yüz yıl boyunca Muhammed'in Allah'ını putlaştırıp ona tapılması teklif edilse de bu yine bir şirk biçimidir. Biz bu meseleyi "lâ ilâhe illallah" ilkesiyle çözeriz.

Bu cevap; "bence"si, "sence"si, "onca"sı olan bir kültür ve medeniyet için son derece kaba, teokratik, despotik, pazarlığa kapalı ve hiçbir diplomatik nezaket barındırmayan bir red ifadesidir. Muhtemelen kendi çevrelerine de durumu şöyle anlatıyorlardı: "Muhammed'e gittik, yapılabilecek bütün teklifleri yaptık; elinin tersiyle itti. Bu kadar kaba bir insan olunmaz ki!"

Bu durum şuna benzer: Devletin her anlamda onayladığı, karşılığı olan gerçek bir para vardır. Piyasada ise pek çok kalpazan tarafından üretilmiş sahte paralar dolaşmaktadır. Bu paraları kişileştirip konuşturacak olursak, sahte paralar gerçek paraya "Biz seni tanıyoruz, sen de bizi tanı" der. Demokrat kültürün "Sen de bizden birisin" türündeki teklifleri de bir alttan alma değil, sahte ile gerçeğin birbirine karışıp kaybolmasıdır.

Dolayısıyla Allah (c.c.) tarafından nübüvvet müessesesiyle, melek aracılığıyla peygambere ulaştırılan bir vahiy kültürüne sahip medeniyet, hak ve batılın tartışılamaz olduğu üst bir gerçekliğe ulaşmıştır. Bu medeniyetin müşriklere ve diğer insanlara karşı verdiği mücadele; hayatı boyunca helvadan put yapan, hiçbir doğrusu ve yanlışı sabit olmayan,

Her sistem kendi içinde haklı ve anlamlıdır; başka bir sistematik okumaya geçildiğinde ise anlamsız ve kaba görünebilir. Fakat vahiy medeniyeti insanlık tarihine "Sana göre öyle, bana göre böyle, öbürüne göre de böyle; aslında hak veya batıl diye tanımlanabilecek bir şey yok, her şey görecelidir ve herkes istediği gibi yaşayabilir" anlayışıyla bakmamıştır. Bu tasavvur içinde demokrat kültür, vahye iman etmiş bir ümmete belki şu soruları sorar, şu itirazları yöneltir: "Siz çok despotiksiniz. Özgürlükler konusunda da çok toleranssızsınız."

ihtirasları ve çıkarları sürekli değişen bir kültürel yapı açısından son derece rahatsız edici ve anlamsız bulunabilir.

Vahye sahip olan bu medeniyet, sırf ortak bir dil tutturabilmek için "Doğru, siz de kendi kültürünüzde, 300 yıllık akledişinizde, aklınızın ürünüyle bir hak parçası olarak şu noktaya ulaşmışsınız" dilini mi kullanacak; yoksa imanın kendisine verdiği bütün özgüvenle, Hz. Âdem'den son peygambere kadar yüz binlerce peygamber aracılığıyla Allah'ın yeryüzüne ve tarihe müdahale ettiği vahyin temel doğrularına sahip bir medeniyet olarak bütün insanlıkla o özgüvenle mi konuşacak?

Her şeyden önce Ümmet-i Muhammed'in Allah'a (c.c.), insanın yeryüzündeki imtihanına ve ahirete, yani bu dört beş temel hakikate gerçekten yeniden iman etmesi; imani coşkuyu aynaya bakarak kendine telkin etmesi ve hissetmesi gerekir.

Her şeyden önce Ümmet-i Muhammed'in Allah'a (c.c.), insanın yeryüzündeki imtihanına ve ahirete, yani bu dört beş temel hakikate gerçekten yeniden iman etmesi; imani coşkuyu aynaya bakarak kendine telkin etmesi ve hissetmesi gerekir. Çünkü çok uzun süre kendi özgün hissediş-lerinizden ve kavramlarınızdan uzak, seküler bir kültürde yaşarsanız, bir süre sonra vahyin iddialı ve imana davet eden cümleleri kendini Müslüman olarak gören bir zihni bile korkutabilir, eritebilir, ona "Acaba?" dedirtebilir. Bu sebeple öncelikle temel kavramlarımızı yeniden konuşmamız gerektiğini düşünüyorum.

Usul ve üslup doğru tutturulduğunda *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker* her mekânda, her şahsa karşı ve her hiyerarşik durumda yapılabilir. Ancak şöyle düşünelim: Aynı haramı evin erkeği, evin kadını ve evin çocuğu işliyor olsun. Haram aynı haramdır, Allah katındaki hükmü de aynıdır; fakat düzeltilme şekli aynı değildir. Çünkü işin içine iletişim teknikleri, yaş hiyerarşisi ve kültürel formlar girer. Babanın çocuğuna müdahalesinin bir yolu vardır; annenin aynı haramı düzeltirken kocasına karşı kullanacağı iletişim biçimi farklıdır; çocuğun annesi veya babasıyla ilgili aynı haramı ya da yanlışı düzeltme yolu ise yine farklıdır.

Burada şöyle bir örnek uygun olabilir: Gözümüzün önünde biri bayıldı, kalp krizi geçiriyor. Gören göz olarak bir şey yapmamız gerekir. Peki bu durumda kişi "Ben doktor değilim, hemşire değilim" deyip yolunu mu değiştirecek; doktorluk, hemşirelik taslayıp iyilik yapmaya çalışırken daha fazla zarar mı verecek; yoksa 112 Acil'i aramak mı onun bu konuda yapabileceği şeydir?

İrşad, tebliğ, *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker* gibi kavramları A'dan Z'ye bir bütün olarak düşünelim: Diyelim ki elimde telefonum yok; çığlık atarak dikkat çekebilirim. Çığlık atmak, yüzde bir de olsa *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker*in bir parçasıdır. Çığlığımı duyup gelen ve elinde telefonu olan kişi 112 Acil Servis'i arar; bu da yüzde iki, üç ya da beşlik bir payı temsil eder. Ambulans ekibi gelir ve işi abartmaz. Çünkü onun görevi, solunumu açık tutmak ve ağır bir kanama varsa hastayı donanımlı bir yere, yani hastaneye ulaştırana kadarki on beş-yirmi dakikayı yönetmektir. Zaten yanındaki teknik donanım ve alet edevat da buna uygundur. 112 bu kadarını yapar, hastanedeki acil servis süreci devam ettirir. Bu örneği sağlıkta olduğu gibi hayatın bütün alanlarında da kullanabiliriz. Annemle, babamla ya da öğretmenimle ilgili bir sıkıntı

gördüğümde bunu fırsat kollayarak nasıl ıslah edebilir, düzeltebilir, nasıl müdahale edebilirim? Kendimi çığlık atan kişinin, telefon edip irtibatı sağlayan kişinin, 112'nin ya da tam teşekküllü bir hastanenin yerine mi koyacağım? Doğru konumlanmaya ihtiyaç vardır.

Cemaatimize çoğu zaman şunu söylüyoruz: Tebliğ edilecek, irşad edilecek, kendisine bir şeyler anlatılacak bir komşunuza, yanınızda çalışan bir personele ya da herhangi bir kişiye doğrudan kendiniz müdahale etmeye çalışmayın. Bazen bilgi birikiminiz yeterli olmayabilir ve müdahaleniz ters tepebilir. Bazen bilgi birikiminiz yeterlidir; ancak iletişim teknikleri, yaş, konum ve pozisyon açısından karşınızdaki insanın savunmaya geçmesine sebep olabilirsiniz. Uygun pozisyonun ve uygun muhatabın oluşmasına yardımcı olun. Onu, bu işi daha derli toplu yapabilecek bir müesseseyle ya da bir kişiyle tanıştırmanız, ilk çayını veya kahvesini organize etmeniz aslında sizin yapmanız gereken şeydir ve bu zincirin önemli bir halkasıdır. Bu kadarıyla yetinin. Çünkü örften başlayarak pek çok faktörün bir araya gelmesiyle oluşan bir süreçten bahsediyoruz. *Emr-i bi'l-ma'rûf*, *nehy-i ani'l-münker*, tebliğ, irşad ve saydığımız bütün kavramlar niçin yapılır? Bir seviyeyi daha kemale ulaştırmak ve yapılan bir hatayı engelleyip düzeltmek için. Eğer yaptığınız müdahale kanamayı artırıyorsa, yani *emr-i bi'l-ma'rûf* yapmaya çalışırken yanlış yere bastırıp yanlış müdahalede bulunarak kanamayı az öncekinden daha da artırdıysanız, oradaki iyi niyetiniz, hayatın bütün alanlarında olduğu gibi, yeterli bir başlangıç olsa da çoğu zaman sonuca götürmez.

Peki çocuk babasını, annesini; öğrenci öğretmenini nasıl düzeltecek? "Hepiniz çobansınız ve hepiniz yönettiklerinizden sorumlusunuz" sözüyle ifade edilen hiyerarşiler içinde, yönetilen konumdaki kişi üstündekine bu müdahaleyi nasıl yapacak?

Bu mesele, halk arasında yayılan dini hikâyelere bile yansımıştır. Yaşlı bir adamın abdest alırken yaptığı hataları gören bir çocuk, "Amca, kardeşimle tartışıyoruz; bakar mısınız, hangimiz abdesti daha güzel ve doğru alıyor?" diyerek adamın gözü önünde, onun hatalarını da gösterecek bir usulle abdest alır. Bu hikâye kitaplarımızda anlatılır. Basit bir örnek olabilir; ancak kastımız şudur: Karşımızdaki bireyin veya kitlenin yanlışlarının durdurulması ve iyiliğe teşvik edilmesi gibi süreçlerin; psikoloji ve sosyoloji ilimleri, aktarılacak bilgiyle ilgili olarak dinin hem makasıdını hem de tedricini bilmek gibi pek çok boyutu vardır. Bu işin uzmanlık gerektiren tarafları elbette vardır; ancak iki milyar insan için "Şu kadar bin uzmanımız var, bu iş onlarındır" diye düşünürsek matematik bunu kaldırmaz. Öyleyse Ümmet-i Muhammed içinde dikkat çeken de, dikkati çekip muhatabı bir sonraki muhataba ulaştıran da, onunla doğru bir kurumsal ilişki kuran da bu zincirin bir halkasıdır. Bütün bunları taşıyıcı farzlar olarak gördüğümüzde, iyiliğin emredilmesi ve kötülüğün yasaklanması dediğimiz görevi ve ilgili kavramları birlikte inşa edebiliriz.

Karşımızdaki bireyin veya kitlenin yanlışlarının durdurulması ve iyiliğe teşvik edilmesi gibi süreçlerin; psikoloji ve sosyoloji ilimleri, aktarılacak bilgiyle ilgili olarak dinin hem makasıdını hem de tedricini bilmek gibi pek çok boyutu vardır.

Ucb Ehlinin Müzmin Hastalığı Emir Bi'l- Ma'rûfçuluk ve Nehiy Ani'- Münkercilik

Musa MERT
Dr. Eğitimci-Yazar

İyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak...

Söylemesi kolay. Peki, iyiliği kimin adına emrediyoruz? Kötülüğü hangi ölçüyle belirliyoruz? Daha önemlisi, başkalarının hayatına müdahale ederken kendimizi nereye koyuyoruz?

Bazen insan, başkasının yanlışını öylesine büyütür ki kendi yanlışını göremez. Başkalarının kusurlarıyla meşgul olmak, kendi kusurlarıyla yüzleşmekten daha kolay gelir. Çünkü başkasını yargılarken insan kendisini sanık sandalyesine oturtmak zorunda kalmaz.

Oysa insanın en çok yanılabildiği yerlerden biri, kendisini yanılgının dışında gördüğü yerdir.

Bu yazının üzerinde durduğu tehlike de burada başlıyor: ucb. İnsan, iyiliği savunurken kendi iyiliğine hayran kalabilir, kötülüğe karşı çıkarken kendisini kötülükten uzak, hatta onun üstünde görebilir. O zaman iyiliğe davet, farkına varmadan bir üstünlük gösterisine dönüşür.

Kimin Ma'rûfu, Kimin Münkeri?

Kur'an, iyiliği emretmeyi ve kötülükten sakındırmayı müminlerin sorumlulukları arasında sayar (Âl-i İmrân 3/104, 110; Tevbe 9/71). Bu sorumluluğun varlığı açıktır. Fakat onun nasıl yerine getirileceği, kimlerin hangi konularda söz söyleme yetkisine sahip olduğu ve müdahale-

nin nerede başlayıp nerede biteceği üzerinde düşünmek gerekir (Çağrıcı, 1995).

Ma'rûf, yalnızca bizim alıştığımız şey midir? Münker, bize yabancı gelen her davranış mıdır?

Bir toplumda ayıplanan her şey dinen yasak olmayabilir. Bir insanın beğenmediği her tercih de münker sayılamaz. Geleneklerimizi dinin hükümleriyle, kanaatlerimizi kesin bilgilerle, kişisel rahatsızlıklarımızı ahlaki ölçülerle karıştırdığımızda iyiliği emretme sorumluluğunun sınırlarını belirsizleştiririz.

Ma'rûf ile örf aynı kökten gelir. Ancak bir şeyin toplumda alışılmış olması, onun mutlaka iyi olduğu anlamına gelmez. Râgıb el-İsfahânî ise ma'rûfu aklın veya dinin iyi kabul ettiği davranışlarla ilişkilendirir (Râgıb el-İsfahânî, 1412 H., "'-r-f" md.). Demek ki ma'rûfun ölçüsü, yalnızca insanların neye alıştığı değildir.

Kur'an'ın "İyi olanı emret" buyruğu (A'râf 7/199) da bu ayrımı hatırlatır. Taberî, âyetteki "örf"ü, Allah'ın emrettiği ve teşvik ettiği iyilikler kapsamında açıklar (Taberî, 2001, C. 10, A'râf 7/199 tefsiri). Öyleyse kendi alışkanlıklarımızı dinin değişmez ölçüleri gibi sunmaya ne kadar hakkımız var?

Örf ile âdet arasındaki ilişki de sanıldığı kadar basit değildir. Fıkıh literatüründe bu iki terim kimi zaman birbirinin yerine kullanılır, kimi zaman farklı kapsamlarla açıklanır. Üstelik toplumda yerleşmiş her uygulama dinen muteber örf sayılmaz (Dönmez, 2007). Yaygınlaşmış olmak, tek başına haklı olmak değildir.

Peki, kendi çevremizin alışkanlığını herkes için bağlayıcı bir iyilik ölçüsüne dönüştürüyorsak gerçekten ma'rûfu mu emrediyoruz, yoksa alışkanlıklarımızı mı?

Elbette bu, iyilik ve kötülüğün bütünüyle kişisel tercihlere bırakılması anlamına gelmez. Tam tersine, din adına konuşmanın daha fazla bilgi, dikkat ve sorumluluk gerektirdiğini gösterir.

Kendi doğrusunu ma'rûf, kendisine aykırı olanı münker sayan insan, dinin ölçüsünü mü esas alıyor, kendisini mi ölçü kabul ediyor?

Kim Kimi, Hangi Hakla?

Bir insanın yanlışını görmek, o insan üzerinde sınırsız söz hakkına sahip olmak anlamına gelir mi? Bir davranışın yanlışlığını bilmekle o davranışı düzeltmeye yetkili olmak aynı şey midir?

Âl-i İmrân 3/104'te "içinizden" iyiliğe çağıran bir topluluğun bulunmasının istenmesi, görevin ehliyet boyutunu da gündeme getirir. Taberî, âyetteki hayra çağrıyı İslâm'a ve onun hükümlerine davet olarak açıklar. Kurtubî ise "min-kum" ifadesindeki "min" edatı için iki yorumu aktarır: Bir grubu bildiren teb'îz yorumuna göre bu görevi üstlenenlerin bilgi sahibi olması gerekir; beyân yorumuna göre çağrı bütün topluluğu kapsar. Kurtubî, görüşleri tartışırken teb'îz yorumunun daha isabetli olduğunu da belirtir. Bu yorum farkı, sorumluluğun kapsamı ile müdahalenin ehliyeti arasındaki ayrımı görünür kılar (Taberî, 2001, C. 5, Âl-i İmrân 3/104 tefsiri; Kurtubî, 2006, C. 5, Âl-i İmrân 3/104 tefsiri; Çağrıcı, 1995).

Bir toplumda ayıplanan her şey dinen yasak olmayabilir. Bir insanın beğenmediği her tercih de münker sayılamaz. Geleneklerimizi dinin hükümleriyle, kanaatlerimizi kesin bilgilerle, kişisel rahatsızlıklarımızı ahlaki ölçülerle karıştırdığımızda iyiliği emretme sorumluluğunun sınırlarını belirsizleştiririz.

Bilgi, sorumluluk, yöntem ve yetki birbirine karıştırıldığında iyiliğe davet, insanlara had bildirme hevesine dönüşebilir.

Haddini bilmeyenin had bildirmek ne haddine!

Bu söz, yanlış karşısında susmayı öğütlemiyor. Yanlışa müdahale eden insanın da bir sınırı bulunduğunu hatırlatıyor. Birine yanlışını söylemek başka, onu yanlışından ibaret görmek başkadır. Bir davranışı eleştirmek başka, o davranıştan hareketle kişinin bütün şahsiyetini mahkûm etmek başkadır.

Üstelik haklı olmak, kullanılan her yöntemi haklı kılmaz. Kur'an'ın hikmetle ve güzel öğütle çağırmayı istemesi (Nahl 16/125), yalnızca ne söylediğimizin değil, nasıl söylediğimizin de önem taşıdığını gösterir. İbn Kesîr bu ayetin tefsirinde tartışmanın güzel bir üslupla, yumuşaklık ve nezaket içinde yürütülmesini özellikle belirtir (İbn Kesîr, 1999, C. 4, s. 613).

Nitekim Mûsâ (a.s.) ile Hârûn'a (a.s.), Firavun'a bile yumuşak söz söylemeleri emredilir (Tâhâ 20/43-44). Muhatabın yanlışının büyüklüğü, sözün ölçüsünü ortadan kaldırmaz.

İyiliğe çağırırken muhatabımızın haysiyetini incitiyorsak neyi kazandık? Bir kötülükten sakındırırken başka bir kötülüğün kapısını açıyorsak neyi önledik?

İyiliği emretmekle görevlendirilmiş olmak, iyiliğin sahibi olduğumuzu mu gösterir?

Kötülüğe Hazır, İyiliğe Mecbur!

İnsanın kendi zaafını, başkalarına verdiği vaazın arkasına gizlemesi mümkündür.

Kendi nefsinin yapmaya hazır olduğu kötülüğün nehyedicisi, mecbur kalmasa yapmayacağı iyiliğin davetçisi!

Bir kötülüğün zararlarını uzun uzun anlatırken aynı kötülüğe duyduğu arzuyla yüzleşmeyen insan... Bir iyiliğin faziletlerini coşkuyla sıralarken o iyiliği hayatına taşımakta isteksiz kalan insan...

Kur'an, müminlere yapmayacakları şeyleri söylemelerinin büyük bir günah olduğunu ağır biçimde hatırlatır (Saff 61/2-3). Bu uyarı, başkasına yönelttiğimiz sözün önce kendi hayatımızda nasıl karşılık bulduğunu sormamızı gerektirir.

Burada bir ayrım yapmak zorundayız. İnsan, kendisinin de mücadele ettiği bir kötülükten başkalarını sakındırabilir. Yapmakta zorlandığı bir iyiliği tavsiye edebilir. Kimse bütün zaaflarından arınmayı bekleyerek iyiliğe davet etmek zorunda değildir. Sorun, insanın eksikliklerinin bulunması değildir. Sorun, bu eksiklikleri yok sayıp kendisini başkalarına örnek gösterilecek kusursuz bir ölçü hâline getirmesidir. İyiliği sevmek, iyiliği yapmak, iyiliği anlatmak ve iyiliği anlattığı için kendisini iyi sanmak birbirinden farklıdır.

İnsan bazen iyiliği yapmaktan çok, iyiliğin savunucusu olarak görünmekten hoşlanır. Böylece söz, davranışın önüne geçer. Başkalarına verilen öğüt, insanın kendi vicdanıyla yüzleşmesini geciktiren bir perdeye dönüşebilir.

Açığı olan, açık arayarak açığını kapatacağını sanır. Oysa başkasının kusuru, bizim erdemimizin kanıtı değildir.

Emir bi'l-Ma'rûf mu, Emir bi'l-Ma'rûfçuluk mu?

Emir bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker, dini ve ahlaki bir sorumluluktur. Bu yazıda emir bi'l-ma'rûfçuluk ve nehiy ani'l-münkercilik dediğimiz şey ise o sorumluluğun kişisel üstünlük gösterisine dönüşmesidir. Bunlar klasik literatürde yerleşik iki ayrı terim olarak değil, bu yazının eleştirel ayrımı olarak kullanılmaktadır.

Birincisinde iyilik önemlidir. İkincisinde iyiliği emreden kişinin kendisini nasıl gördüğü öne çıkar. Birincisinde yanlışın giderilmesi amaçlanır. İkincisinde yanlışı gösterenin haklılığı ve üstünlüğü sergilenir. Birincisi insanı kendi davranışlarını da sorgulamaya çağırır. İkincisi insanı başkalarının davranışları üzerinde sürekli hüküm vermeye alıştırabilir.

Bu ayrımın merkezinde ucb vardır: İnsanın kendi iyiliğine, bilgisine veya dindarlığına hayranlık duyarak kendisini olduğundan üstün görmesi. Ucb, başkalarını küçümsemeye varabilir, fakat her zaman açık bir kibir gösterisi değildir. Klasik ahlak düşüncesinde insanın kendi faziletlerini abartmasıyla ilişkili içsel bir tehlike olarak da ele alınır (Çağrıcı, 2012).

Başkalarının yanlışlarını kolayca görür. Kendi yanlışlarına ise açık-

lamalar, gerekçeler, mazeretler bulur. Kendine mazeret, başkasına mahkûmiyet üreten bir ahlak, hangi iyiliği emredebilir?

Kur'an'ın insanlara iyiliği öğütlerken kendisini unutmayı sorgulaması (Bakara 2/44) ve insanın kendisini temize çıkarmaması gerektiğini bildirmesi (Necm 53/32), tam da bu noktada üzerinde düşünülmesi gereken uyarılardır.

İyiliği emretmek, iyi olmanın belgesi değildir. Kötülükten sakındırmak, kötülükten arınmış olmanın delili değildir.

Önce Kimin Kapısı?

Başkalarının hayatındaki yanlışları görmemek de bir çözüm değildir. Haksızlığa, zulme ve kötülüğe kayıtsız kalmayı erdem diye sunamayız. Fakat kötülüğe karşı çıkmanın kendisi, insanı ahlaki denetimden muaf tutmaz.

Bir insan haklı bir eleştiriyi haksız bir yöntemle yapabilir. Doğru bir sözü yanlış bir niyetle söyleyebilir. Başkasına faydalı bir öğüt verirken kendisini olduğundan üstün görebilir. Bu ihtimaller, iyiliğe daveti terk etmemizi gerektirmez. Davet ederken kendi nefsimizi de hesaba katmamızı gerektirir.

Başkalarını iyiliğe çağırmakla öylesine meşgulüz ki iyiliğin bizi de çağırdığını unutuyoruz.

Başkalarından beklediğimiz dürüstlüğü ne ölçüde gösteriyoruz? Başkalarının dilinden dökülen kırıcı sözleri eleştirirken kendi dilimize ne kadar dikkat ediyoruz? Birinin merhametsizliğini ayıplarken kendi merhametimizin sınırlarını hiç yokluyor muyuz?

Kendi nefsine müsamahakâr, başkasının nefsine hükümran bir tutumla hangi iyiliği çoğaltabiliriz?

İnsanın kendi kusurlarını görmesi, başkalarının kusurlarına göz yumması anlamına gelmez. Yalnızca eleştirirken kendisini de insanlık hâlinin içinde tutmasını sağlar. Çünkü mesele kusursuz olmak değil, kusursuz olduğunu sanmamaktır.

Bu satırları okurken aklınıza bazı insanlar gelmiş olabilir. Başkalarını sürekli eleştirenler… Her konuda hüküm verenler… Kendi yanlışlarına mazeret bulurken başkalarının yanlışlarını affetmeyenler…

Belki onları düşündünüz. Belki birçoğunun yüzü gözünüzün önünden geçti.

Peki, kendiniz hiç aklınıza geldiniz mi?

Ben düşündüm.

Çünkü başkalarının ucbunu teşhis etmeye çalışan bu satırların yazarı da aynı hastalıktan muaf değil.

Hatta şimdi, bu yazıyı ne kadar isabetli yazdığımı düşünerek kendimden memnun olmaya başlamışsam…

İşte o zaman, yazdığım her şeyi önce kendime okumam gerekiyor.

Kaynakça

Çağrıcı, M. (1995). Emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 11, ss. 138–141). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-bil-maruf-nehiy-anil-munker

Çağrıcı, M. (2012). Ucb. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 42, ss. 36–37). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/ucb

Dönmez, İ. K. (2007). Örf. TDV İslâm Ansiklopedisi (C. 34, ss. 87–93). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/orf

İbn Kesîr. (1999). Tefsîrü'l-Ḳur'âni'l-'aẓîm (S. b. M. es-Selâme, thk.; 2. bs., 8 cilt). Dâru Taybe.

Kurtubî. (2006). el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân (A. b. A. et-Türkî, thk.; 24 cilt). Müessesetü'r-Risâle.

Râgıb el-İsfahânî. (1412 H.). el-Müfredât fî ġarîbi'l-Ḳur'ân (S. A. ed-Dâvûdî, thk.). Dârü'l-Kalem ve ed-Dârü'ş-Şâmiyye. ("'-r-f" maddesi).

Taberî. (2001). Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Ḳur'ân (A. b. A. et-Türkî, thk.; 24 cilt ve fihristler). Dârü Hicr.

İngilizceyi Emr-i Bi'l-Ma'rûf İçin Öğrenmek

Gülay GÜLER
Dr.

"Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O'nun ayetlerindendir. Şüphesiz bunda bilenler için ibretler vardır." (Rum Suresi,22)

Bir insana iyiliği nasıl anlatabiliriz, eğer onunla anlaşabileceğimiz ortak bir dilimiz yoksa? Bir hakikati nasıl paylaşabiliriz, eğer sözlerimiz muhatabımızın dünyasına ulaşamıyorsa? Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker elbette ki yalnızca sözle değil, yaşayışımız ve insanlarla kurduğumuz ilişkilerle de ilgili. Bununla birlikte, ilmimizi paylaşmak, sorulara cevap vermek ve farklı coğrafyalardaki insanlarla gönül bağı kurmak istediğimizde ortak bir dile ihtiyaç duyarız. Peki, farklı dünyalar arasında iletişim kurmamıza hangi dil yardımcı olabilir?

Arapça, İslam'ın temel kaynaklarına ve ortak ilmi mirasına ulaşmak açısından elbette ayrı bir öneme sahiptir. Bununla birlikte İngilizce, dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan insanların iletişim kurmak için sıklıkla başvurduğu ortak dillerden biridir. British Council'ın tahminlerine göre dünya genelinde yaklaşık 1,75 milyar insan İngilizce'yi ana dili veya ikinci dil olarak konuşuyor. Bu yaygınlık, İngilizce'yi İngilizlerin veya Amerikalıların dili olmaktan çıkarıp bir *lingua franca*, yani farklı ana dillere sahip insanların anlaşmak için kullandığı ortak bir dil hâline getiriyor. Böylece İngilizce, farklı toplumlarla doğrudan iletişim kurabilmek için önemli bir imkân sunuyor.

Buna rağmen Türkiye'de bazı Müslümanların zihninde hâlâ "Gavurun dilini niçin öğrenelim?" sorusu bulunuyor. Bu sorunun arkasında, Batı'nın tarih boyunca İslam dünyası üzerinde kurduğu tahakküme ve emperyalist politikalara yönelik tarihi ve fikri itirazların bulunduğunu anlayabiliyoruz. Ancak bu itirazları dile getirirken dil ile ideoloji

arasındaki ayrımı da göz önünde bulundurmak gerekmez mi? İngilizce öğrenmek, Batı'nın değerlerini benimsemek, Amerika'yı örnek almak veya kendi inanç ve kimliğimizden uzaklaşmak anlamına gelmek zorunda değil. Nitekim Sevgili Peygamberimizin (s.a.v.) Hz. Zeyd b. Sâbit'e diplomatik ve tebliğ ihtiyaçları doğrultusunda İbranice ve Süryanice öğrenmesini emretmesi, yabancı dil öğrenmenin İslam geleneğindeki stratejik ve nebevî karşılığını açıkça gösterir. Bir dili hangi amaçla öğrendiğimiz ve onu nasıl kullandığımız da en az dilin kendisi kadar önemlidir.

Buna karşılık, Türkiye'de İngilizce öğrenmeye büyük önem veren, hatta bunu bir öncelik hâline getiren geniş bir kesim de var. Anne babalar çocuklarının her şeyden önce İngilizce öğrenmesini istiyor; özel okul tercihlerinde İngilizce eğitiminin niteliği belirleyici bir rol oynuyor. İşverenler hemen hemen her pozisyon için İngilizce bilgisi arıyor. Her köşe başında bir İngilizce kursuna rastlamak, telefonlarımızda İngilizce öğrenme uygulamalarına yer vermek veya sosyal medyada İngilizce öğreten hesapları takip etmek artık son derece sıradan. Peki, bütün bunların arkasında nasıl bir motivasyon var? İngilizceyi neden öğrenmek istiyoruz? Bu dili öğrenmekten asıl beklentimiz ne?

Müslüman anne babalar zaman zaman çocuklarının İngilizce öğrenmesi için benden tavsiyeler istiyor. Bu konuda dertlenmiş olmalarına seviniyorum. Ancak "Çocuklarınızın İngilizce öğrenmesini neden istiyorsunuz?" diye sorduğumda benzer cevaplar alıyorum: İyi bir okula gitsin, yurtdışında üniversite kazansın, iyi bir kariyer yapsın, yurt dışında iş bulabilsin… Bunların hepsi elbette anlaşılır ve meşru beklentiler. Bununla birlikte, üzerinde düşünmeye değer bir soru var: Çocuklarımızın İngilizce öğrenmesine dair beklentilerimizi eğitim ve kariyer imkânlarının ötesine de taşıyabilir miyiz? İngilizceyi daha iyi bir gelecek kurmanın yanı sıra, inandığımız değerleri paylaşmanın ve daha geniş bir sorumluluğu üstlenmenin de bir vesilesi olarak görebilir miyiz?

Dünyaya söyleyecek sözü ve sunacak bir teklifi olan Ümmet-i Muhammed'in gayesi, kişisel hedeflerle sınırlı kalmamalı. Viktor Frankl, insanın anlamı kendi ihtiyaçlarında değil, ancak kendisini aşan amaçlarda ve başkalarıyla kurduğu ilişkilerde bulabileceğine dikkat çeker. Peki, Müslümanlar olarak bizim gayemiz ve başkalarına karşı sorumluluğumuz nedir? Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker, Allah'ın rızasını gözeterek hakkı ve iyiliği paylaşma, insanları kötülükten sakındırma vazifemizi hatırlatır.

Bir dili hangi amaçla öğrendiğimiz, o dille neler yapabileceğimizi de belirler. İngilizceyi yalnızca eğitim ve kariyer için değil, dinimizi anlatmak, farklı toplumları tanımak ve haksızlıkları duyurmak için de öğrenebiliriz. Filistin'de ve Doğu Türkistan'da yaşananları uluslararası kamuoyuna aktarmak, Batı'da Müslümanlara yönelik ayrımcılıkları gündeme taşımak veya Azerbaycan'daki başörtüsüne yönelik kısıtlamaları duyurmak gibi. Böylece İngilizce, iyiliği yaymanın ve mazlumların sesi olmanın bir vesilesine dönüşebilir.

Türkiye'nin güçlü ve kendi kendine yetebilen bir ülke olması hepimiz için kıymetli. Bununla birlikte, kendi ayaklarımız üzerinde dururken dünyadan kopmak zorunda değiliz. Kendi değerlerimizi korurken başka toplumlarla iletişim kurabilir, onların deneyimlerinden öğrenebilir ve kendi tecrübelerimizi paylaşabiliriz. Bilmediğimiz bir şeyi öğrenmeye ihtiyaç duymak bir eksiklik değildir; aksine, öğrenmeye açık olmak bir erdemdir. Hiç kimse daha az bildiği ya da hiç bilmediği bir şeyle övünmemeli; çünkü cehalet değil, öğrenme çabası takdire değerdir.

Nitekim bir dili bilmek, yalnızca kelimelerine ve kurallarına hâkim olmak değildir; o dili konuşan insanları anlamaya ve onlarla bağ kurmaya da çalışmaktır. Belki de "dil" kelimesinin Farsçada "gönül" anlamına gelmesi bu açıdan anlamlı bir tevafuktur. Yunus Emre'nin,

Âşık dilin bilmeyen yâ delüdür yâ dehrî
Ben kuş dilin bilürem, söyler Süleymân bana.

beyti, dilin kelimelerden öte bir anlam taşıdığını hatırlatıyor.

Elbette İngilizce bilmek tek başına gönüllere ulaşmaya veya emr-i bi'l-ma'rûf vazifesini yerine getirmeye yetmez. Bunun için samimiyet, hikmet, güzel ahlak ve muhatabımıza duyduğumuz saygı da gerekir. Ancak bu niyetle öğrendiğimiz İngilizce, hakkı anlatmanın, iyiliğe davet etmenin ve haksızlıklar karşısında sesimizi daha geniş kitlelere duyurmanın güçlü bir vesilesi olabilir.

İslamda Davet ve Tebliğin Önemi

Hatice BALİN
Uzm. Sosyolog

Davet ve tebliğin dinimizdeki yerinin, varlığımızın özünü oluşturduğuna inanıyorum. Bir Müslümanın yaşam biçiminin bu olması gerektiğini Rabbimiz bizlere ayetleriyle bildirmektedir. Kur'an-ı Kerim'de davet ve tebliğ konusu birçok ayette ele alınmış, insanları Allah'ın yoluna çağırmanın önemi açıklanmış, davetin hangi yöntemlerle yapılması gerektiği de belirtilmiştir. Bu konudaki en önemli ayetlerden biri Nahl suresinin 125. ayetidir*:"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et. Onlarla en güzel şekilde mücadele et."* (Nahl, 16/125)

İslam'ı, insanları Allah'a iman etmeye, doğru ve güzel davranışlarda bulunmaya, ahlaki değerleri benimsemeye ve dünya ile ahiret mutluluğuna ulaşmaya yönlendiren evrensel bir din olarak tanımlayabiliriz. İslam'ın temel amaçlarından biri, insanlara yaratılış gayelerini hatırlatmak ve onların hem bireysel hem de toplumsal hayatlarında doğru bir yaşam sürmelerine yardımcı olmaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde davet ve tebliğ önemli bir yere sahiptir.

Davet kelimesi sözlükte çağırmak, yönlendirmek ve bir kimseyi bir düşünceye veya davranışa yöneltmek anlamlarına gelmektedir. Dinî anlamda ise insanları Allah'ın yoluna, İslam'ın inanç esaslarına ve güzel ahlaka çağırmayı ifade eder. Tebliğ ise Allah tarafından peygamberlere gönderilen vahyin insanlara eksiksiz bir şekilde ulaştırılmasıdır. Bu iki kavram birbiriyle yakından ilişkili olmakla birlikte farklı anlamlara da sahiptir: Tebliğ, ilahî mesajın insanlara ulaştırılmasını ifade ederken davet, insanları bu mesajı anlamaya ve yaşamaya çağırmayı da kapsar.

İslam tarihinde davet ve tebliğ, peygamberlerin temel görevlerinden biri olmuştur. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberler insanları Allah'ın birliğine inanmaya, kötülüklerden uzak durmaya ve güzel davranışlar sergilemeye çağırmışlardır. Bu nedenle davet ve tebliğ, İslam dininin insanlara ulaşmasında ve nesilden nesile aktarılmasında önemli bir araç olmuştur.

Yukarıda zikredilen Nahl suresinin 125. ayeti, İslam'da davetin temel ilkelerini ortaya koymaktadır. İnsanları dine davet ederken hikmetli davranmak, onların anlayabileceği bir dil kullanmak ve güzel öğüt-

lerde bulunmak gerekir. Burada hikmet kavramı; doğru bilgiye, uygun yönteme ve yerinde davranışa işaret etmektedir. Dolayısıyla davet faaliyetleri, kişilerin düşünce ve duyguları dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir.

Davet ve tebliğin bir diğer önemli yönü, toplumda iyiliğin yaygınlaştırılmasıdır. Âl-i İmrân Suresinin 104. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: *"İçinizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran bir topluluk bulunsun."*(Âl-i İmrân, 3/104)

Bu ayet, Müslümanların toplumsal sorumluluklarına dikkat çekmektedir. İnsanların birbirlerini iyiliğe yönlendirmesi, toplumda ahlaki değerlerin korunmasına katkı sağlar. İyiliği tavsiye etmek ve kötülüklerden uzak durulmasını istemek, toplumsal huzurun ve dayanışmanın gelişmesine yardımcı olur. Ayrıca Fussilet Suresinin 33. ayetinde, Allah'a çağıran, iyi işler yapan ve Müslüman olduğunu ifade eden kimseden daha güzel sözlü kimsenin bulunmadığı bildirilmektedir. Bu ayet, davet faaliyetinin yalnızca sözlü anlatımla sınırlı olmadığını, güzel davranışlarla desteklenmesi gerektiğini de göstermektedir.

Bütün peygamberlerin ortak görevi davet ve tebliğdir. Allah, insanlara doğru yolu göstermek ve onları dünya ve ahiret hayatında kurtuluşa ulaştırmak amacıyla peygamberleri göndermiştir. Peygamberler, Allah'tan aldıkları vahiyleri insanlara ulaştırmış ve onları Allah'a kulluk etmeye çağırmışlardır. Bu süreçte çeşitli zorluklarla karşılaştıkları bilinmektedir. Bazı insanlar onların çağrılarını kabul etmiş, bazıları ise karşı çıkmış ve engellemeye çalışmıştır. Buna rağmen peygamberler görevlerini sabırla sürdürmüşlerdir. Onların hayatlarını, bu görevi sürdürmemiz gerektiğine dair birer örnek ve mesaj olarak algılamalıyız.

Peygamber Efendimiz dâhil bütün peygamberlere verilen bu görevle ilgili olarak Mâide Suresinin 99. ayetinde, peygamberin görevinin yalnızca tebliğ etmek olduğu belirtilmektedir. Bu durum, peygamberlerin sorumluluğunun Allah'ın mesajını insanlara ulaştırmak olduğunu, inanıp inanmama tercihinin ise insanların kendilerine ait bulunduğunu göstermektedir. Dolayısıyla davet ve tebliğ faaliyetlerinde insanların iradesine saygı duyulması önemlidir. İslam'ın mesajı açıklanmalı, doğru bilgiler aktarılmalı ve insanlar güzel bir üslupla bilgilendirilmelidir.

Davetçi kimliğimizi Peygamber Efendimizin davet ve tebliğ anlayışına göre şekillendirmemiz gerekir. Zira Allah Resûlü, İslam dininin insanlara ulaştırılmasında en güzel örnektir. Peygamberlik görevi kendisine verildikten sonra Mekke'de insanları Allah'ın birliğine inanmaya, putperestlikten uzaklaşmaya ve güzel ahlaklı bireyler olmaya davet etmiştir. İlk dönemlerde İslam'ı yakın çevresine anlatmış, daha sonra davet faaliyetlerini genişleterek toplumun farklı kesimlerine ulaşmıştır. Bu süreçte büyük zorluklarla karşılaşmış, çeşitli baskılara ve hakaretlere maruz kalmıştır. Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen sabırlı ve merhametli davranarak tebliğ görevini sürdürmüştür.

Hz. Muhammed'in davet anlayışının en önemli özelliklerinden biri güzel ahlaktır. O, insanlarla iletişim kurarken kırıcı ve aşağılayıcı ifadeler kullanmamış, onların düşüncelerini dikkate almış ve doğruyu anlatırken anlayışlı davranmıştır. Peygamberimizin bu konudaki önemli hadislerinden biri şöyledir: "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz." (Buhârî, 6125). Bu hadis, davet ve tebliğ faaliyetlerinde nasıl bir yöntem izlenmesi gerektiğini açıkça göstermektedir. İnsanlara din anlatılırken korkutucu, dışlayıcı ve zorlayıcı davranışlardan kaçınılmalı; sevgi, merhamet ve anlayış ön planda tutulmalıdır.

Hz. Peygamber'in hayatı incelendiğinde, insanlara yalnızca sözleriyle değil, davranışlarıyla da örnek olduğu görülür. Doğruluğu, güvenilirliği, adaleti ve merhameti sayesinde insanlar üzerinde olumlu bir etki bırakmıştır. Bu nedenle onun hayatı, günümüzde davet ve tebliğ faaliyetlerinde bulunan herkes için önemli bir rehber niteliğindedir.

Teknolojinin gelişmesiyle dijitalleşen dünyada davet ve tebliğin de bu mecralara kaydığını görmekteyiz. Teknoloji ve iletişim araçlarının yaygınlaşması, davet ve tebliğin geniş kitlelere ulaşması için bir fırsat oluşturmaktadır. Ancak son zamanlarda anlatıp konuşanların çoğaldığı, dinleyenlerin azaldığı; sanal platformlarla birlikte eğitimin de görselleştiği bir toplumda, maalesef söylenenlerin eyleme dönüşmediği bir yapıya dönüşülmüştür. Bu nedenle paylaşılan bilgilerin doğruluğu konusunda özenli olmak, farklı düşünce ve ideolojilerin bir arada bulunduğu bir ortamda davetimizi yaparken daha hassas davranmak gerekir.

Ne var ki modernleşmeyle birlikte kapitalist sistemin oluşturduğu düzen ve hayat anlayışı içinde şekillenen insanlar, bu hassasiyeti kaybetmeye başlamıştır. İnsanlar birbirine iyiliği tavsiye etmek yerine birbirinden üstün olma yarışına girmiş, ilişkiler çıkar ilişkisine dönüşmüştür. "Ben bundan ne kazanırım?" kaygısıyla hareket edilen bu düzende, gerçeği yansıtmayan ve büyülü gösterilen hayatların sergilendiği sosyal medyada daha fazla takipçi kazanmanın peşine düşülmektedir.

Davet ve tebliğin etkili olabilmesi için öncelikle belirli ahlaki ve iletişim ilkelerine dikkat edilmesi gerekmektedir. İnsanlara dinî bilgileri aktarmak kadar bu bilgilerin nasıl aktarıldığı da önemlidir.

Davet faaliyetlerinde ilk olarak hikmetli bir üslup benimsenmelidir. Her insanın bilgi düzeyi, düşünce yapısı ve hayat tecrübesi birbirinden farklıdır. Bu nedenle insanlara yaklaşırken onların durumları dikkate alınmalı ve anlaşılır bir dil kullanılmalıdır. Bir diğer önemli yöntem güzel öğüt vermektir. İnsanlara doğruyu anlatırken onları küçümsemek veya yargılamak yerine iyiliğe teşvik etmek gerekir. Özellikle dinî konularda yapılan açıklamaların doğru bilgilere dayanması ve güvenilir kaynaklardan yararlanılarak hazırlanması önem taşır.

Sabır da davet ve tebliğin önemli bir ilkesidir. İnsanların düşüncelerini ve davranışlarını kısa sürede değiştirmeleri her zaman mümkün olmayabilir. Bu nedenle aceleci davranılmamalı, insanların öğrenme ve anlama süreçlerine saygı gösterilmelidir. Ayrıca davet eden kişinin kendi davranışlarıyla örnek olması gerekir. Bir insanın doğruluğu, dürüstlüğü, yardımseverliği ve merhameti, anlattığı dinî değerlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Bu açıdan güzel ahlak, davet ve tebliğin en önemli unsurlarından biridir.

Yazının başında da belirtildiği üzere İslam'da davet ve tebliğ, peygamberlerin temel görevlerinden biri olmakla birlikte Müslümanların da iyiliği yayma ve dinî değerleri temsil etme sorumluluğu bulunmaktadır. Müslümanlar bu sorumluluğu yerine getirirken öncelikle kendi davranışlarına dikkat etmelidir. Çünkü bir insanın anlattığı değerlerle yaşantısı arasındaki tutarlılık, çevresindeki insanlar üzerindeki etkisini artırır. Örneğin dürüstlüğü anlatan bir Müslümanın kendi hayatında da dürüst olması, yardımlaşmayı tavsiye eden bir kişinin ihtiyaç sahiplerine destek vermesi önemlidir. Böylece İslam'ın ahlaki ilkeleri yalnızca sözlerle değil, davranışlarla da insanlara aktarılmış olur.

Müslümanların davet sorumluluğu, çevrelerindeki insanlara karşı duyarlı olmalarını da gerektirir. Toplumda yardımlaşmanın artırılması, adaletin korunması, insanların birbirlerine saygı göstermesi ve ihtiyaç sahiplerinin desteklenmesi bu sorumluluğun bir parçasıdır. Bununla birlikte davet ve tebliğ görevi, insanları zorlamak veya inanç tercihlerini baskı altına almak anlamına gelmez. Bakara Suresinin 256. ayetinde "Dinde zorlama yoktur." buyrularak inanç konusunda baskının doğru olmadığı açıkça belirtilmiştir. Bu nedenle Müslümanlar, İslam'ı anlatırken insanların özgür iradelerine saygı göstermeli ve güzel davranışlarıyla örnek olmalıdır.

İnsanlar arasında dinî, kültürel ve düşünsel farklılıklar bulunabilir. Bu farklılıklar karşısında hoşgörülü davranmak, sağlıklı iletişim kurmak ve karşılıklı anlayışı geliştirmek önemlidir. Dolayısıyla günümüzde davet ve tebliğ, yalnızca dinî bilgileri aktarmakla sınırlı değildir; aynı zamanda İslam'ın sevgi, merhamet, adalet, hoşgörü ve yardımlaşma gibi değerlerini topluma tanıtmayı da kapsar. O hâlde özü sözü bir olan,

Rabbimizin rızasına uygun ve Peygamber Efendimizin örnekliğinde bir kimlik ortaya koymamız gerekmektedir.

Davet ve tebliğ faaliyetleri yalnızca bireylerin dinî hayatını değil, toplumun genel yapısını da etkiler. İslam'ın temel ahlaki değerlerinin insanlara anlatılması ve günlük hayatta uygulanması, toplumsal huzurun gelişmesine katkı sağlar. İyiliğin teşvik edilmesi, insanlar arasında yardımlaşma ve dayanışma duygularını güçlendirir. Doğruluk ve dürüstlüğün yaygınlaşması toplumsal güvenin oluşmasına yardımcı olur; adalet anlayışının benimsenmesi ise insanların birbirlerinin haklarına saygı göstermesini sağlar. Davet ve tebliğ, kişilerin sorumluluk bilincini geliştirdiği gibi bireyin kendisine de büyük katkı sağlar; yalnızca kendisini düşünen biri olmaktansa çevresini ve toplumu da düşünmesi gerektiği anlayışını güçlendirir.

Davet ve tebliğ, toplumun ahlaki gelişimini destekleyen önemli bir dinî ve sosyal sorumluluk olarak görülmelidir. Bu anlayışla hayatımızın merkezine Kur'an-ı Kerim'in kutlu mesajını ve Allah Resûlü'nün (s.a.v.) örnek hayatını yerleştirmemiz gerekir.

Ne var ki modernleşmeyle birlikte kapitalist sistemin oluşturduğu düzen ve hayat anlayışı içinde şekillenen insanlar, bu hassasiyeti kaybetmeye başlamıştır. İnsanlar birbirine iyiliği tavsiye etmek yerine birbirinden üstün olma yarışına girmiş, ilişkiler çıkar ilişkisine dönüşmüştür. "Ben bundan ne kazanırım?" kaygısıyla hareket edilen bu düzende, gerçeği yansıtmayan ve büyülü gösterilen hayatların sergilendiği sosyal medyada daha fazla takipçi kazanmanın peşine düşülmektedir.

Yaşanan acılara ve işlenen zulümlere karşı ise genellikle sessiz kalınmaktadır. Sesini çıkaranlar da çoğu zaman yalnızca sosyal platformlarda birkaç paylaşım yapmakla yetinmekte, bu tepkiler kalıcı bir bilince ve eyleme dönüşmeden kısa sürede unutulup gitmektedir. Oysa Müslüman, yalnızca izleyen ve geçen değil; hakkı ve hayrı söyleyen, haksızlık karşısında sorumluluk üstlenen kişidir. Bu sorumluluk, bireyin kendinden başlayarak aileyi, çevreyi ve toplumu kapsayan samimi bir davet anlayışıyla yerine getirilebilir. Güzel ahlakıyla örnek olmak, hikmetle ve güzel öğütle çağrıda bulunmak, bugün her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyduğumuz bir sorumluluktur. Toplumsal değişimin insanı olumsuz yönde dönüştürdüğünü görmekteyiz. Bu olumsuz dönüşüm, toplumsal güveni de zedelemiştir. Güvenin zedelendiği bir toplumda aile kurumunun etkilenmesi kaçınılmazdır. Aile içindeki çözülmeyle birlikte bağlar zayıflamış, hane, bireylerin kendi hayatlarını ayrı ayrı yaşadığı bir yapıya dönüşmüştür. Aileye yönelik tehditlerde dijitalleşmenin etkisi de çok büyüktür. Ebeveynlerin kendi aralarında yaşadığı iletişimsizlik çocuğa da yansımakta, bu durum çocuğun psikolojisini ve davranışlarını etkileyerek travma yaşamasına neden olabilmektedir. Sağlıklı bir ortamda büyüyemeyen çocuklar, yetişkinlik döneminde toplumda yerini aldıklarında uygunsuz ve sağlıksız davranışlar sergileyebilmektedir.

Bu olumsuzlukların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar, davet ve tebliğin özünü oluşturmaktadır. Yani iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmek (men etmek), bu çabanın temelidir. Bu davranışın kazanılması da çocukluk döneminden itibaren başlar. Kısacası, bu hassasiyeti yetiştirilen çocuklar, geleceğin ve toplumun inşasında önemli rol üstlenecek kişiler olacaktır. Çağımızın hastalığına dönüşen ilgisizlik ve değersizlik ancak iyiliği yayarak ve aile içi ilişkileri güçlendirerek aşılabilir. "İyiliği çoğaltmak her Müslümanın, toplumu ayağa kaldırmak ise hepimizin sorumluluğudur."

Kaynakça

1. Çağrıcı, Mustafa. "Da'vet", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 9, İstanbul, 1994. https://islamansiklopedisi.org.tr/davet

2. Boynukalın, Mehmet. "Tebliğ", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2011. https://islamansiklopedisi.org.tr/teblig

3. Diyanet İşleri Başkanlığı. İslam'da Tebliğ, Davet ve İrşad, Ankara, 2022.

4. Diyanet İşleri Başkanlığı. Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Nahl 16/125, Âl-i İmrân 3/104, Fussilet 41/33, Mâide 5/99 ve Bakara 2/256. ayetler. https://kuran.diyanet.gov.tr/

5. Buhârî, Muhammed b. İsmail. Sahih-i Buhârî, Kitâbü'l-Edeb, 6125. hadis. https://sunnah.com/bukhari:6125

Emr-i Bi'l-Ma'ruf ve Nehy-i Ani'l-Münker: Mümin Şahsiyetin İnşası ve Toplumsal Sorumluluk

Mülayim Sadık KUL

İslam düşünce ve yaşantısının merkezinde yer alan müesses ilkelerden biri, hiç şüphesiz "emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker" yani marufu emredip münkerden sakındırma vazifesidir. Kur'an-ı Kerim'de mümin şahsiyetin en bariz vasıflarından biri olarak zikredilen bu mesuliyet, İslam toplumunun "en hayırlı ümmet" olma vasfının da asli dayanağını teşkil eder. Yüce Kitabımız, müminler ile münafıklar arasındaki ahlaki ve varoluşsal sınırı tam da bu sorumluluk bilinci üzerinden çizer. Âl-i İmrân Suresi'nde, "Siz, insanların iyiliği için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah'a inanırsınız" (Âl-i İmrân, 3/110) buyrulurken; Tevbe Suresi'nde münafıkların "kötülüğü teşvik edip iyilikten alıkoyan" tahripkâr tutumları gözler önüne serilir. (Tevbe, 9/67).

Bu mukayese, iman etmenin yalnızca ferdi bir vicdan iklimine hapsedilemeyeceğini beyan eder. Modernite ve seküler zihniyetin dini bireysel alana hapsetme, kamusal hayattan tecrit etme dayatması; hayatın her veçhesini kuşatan ve kolektif bir şuur öngören İslam'ın bütüncül nizamı karşısında hükümsüz kalır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), risalet vazifesi boyunca insanlığı tevhide davet ederken, ferdi dindarlığın ötesinde toplumsal bir adalet ve ahlak nizamı tesis etmeyi hedeflemiştir. Nitekim "Sizden kim bir kötülük görürse onu eliyle düzeltsin; buna gücü yetmezse diliyle düzeltsin; buna da gücü yetmezse kalbiyle buğz etsin. Bu ise imanın en zayıf derecesidir" (Müslim, Îmân, 78) hadis-i şerifi, nebevi metodolojinin ameli çerçevesini çizer. "Ben kendi halimde yaşarım, gerisi beni ilgilendirmez" şeklindeki

bir konfor alanı veya vurdumduymazlık, hakiki bir mümin karakteriyle bağdaşmaz.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.), "Dikkat ediniz! Hepiniz çobansınız (yönetici ve sorumlusunuz) ve hepiniz güttüklerinizden sorumlusunuz. İnsanların başında bulunan lider bir çobandır ve idaresi altındakilerden sorumludur. Erkek, ailesinin koruyucusudur ve sorumluluğu altındakilerden sorumludur. Kadın, kocası evinin ve çocuklarının çobanıdır ve onlardan sorumludur. Hizmetçi, efendisinin malının çobandır ve koruduğu şeyden sorumludur. İyi biliniz ki, hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüklerinizden sorumlusunuz." (Buhârî, Cum'a 11, Ahkâm 1; Müslim, İmâret 20) buyurarak mesuliyetin hiyerarşik boyutlarını haber vermiştir. Aile reisi hanesinden, iş sahibi emrindekilerden, idareciler ise yetki alanındakilerden mesuldür. Tarihte Osmanlı'daki Hisbe Teşkilatı ile Ahilik ve Fütüvvet yapıları, toplumsal düzenin ve hakkaniyetin muhafazası adına bu mesuliyetin kurumsallaşmış en somut tezahürleridir.

Bu ağır yükün ifasında kaosa mahal vermemek adına İslam âlimleri -özellikle İmam Gazâlî- tebliğ ve irşat vazifesinin öncelikli olarak ilim ehline (ulemaya) ait olduğunu vurgular. Dinin inceliklerine ve fıkhi ölçülere vakıf olmayan kişilerin rastgele müdahaleleri, iyilik ihdas etmek isterken toplumsal anarşiye yol açabilir. Nitekim meşru bir devlet düzeninde fiili (güç kullanılarak yapılan) müdahaleler devletin sorumluluğundadır.

Bu vazifenin ifasında üç hayati merhale gözetilmelidir: İlim, amel ve hikmet. İlk olarak neyin maruf, neyin münker olduğunun Kur'an ve Sünnet ışığında doğru tespiti şarttır. Klasik literatürümüzdeki *Tehzîbü'l-Ahlâk*, *Ahkâmü's-Sultâniyye* veya *Siyasetnâme* türü eserler; âlimlerin toplumla birlikte devlet ricalini de uyarma, dini muhafaza etme ve Peygamber varisi olma sorumluluklarının birer şahididir. Ebu Hanife Hazretlerinin zindanda ölümü göze alması, Ahmed b. Hanbel'in baskılara karşı tavizsiz duruşu, ulemayı sultanların arzularına değil dinin hakikatlerine mukayyed kılan bağımsızlık örnekleridir. İkinci merhale ise tebliğcinin bildiğiyle bizzat âmil olmasıdır; kişinin kendi yaşamadığı düsturları başkalarına dayatmaya kalkışması abesle iştigaldir.

Tebliğdeki üçüncü ve en kritik boyut ise doğru usul ve metodun tayin edilmesidir. "Kaş yapayım derken göz çıkarılmamalı", kaba softa ham yobaz zihniyetlerin dindarlık adına estirdiği baskı ve şiddetin İslam'a vereceği zararlar engellenmelidir.

İmam Gazâlî, Nahl Suresi'ndeki, "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde mücadele et" (Nahl, 16/125) ayetini merkeze alarak muhatabın durumuna göre değişen üçlü bir metodoloji sunar:

1. Hikmet: Muhatap; zihni birikimi yüksek, felsefi ve akli sorgulamalar yapan bir kimse ise ona hitap edecek dil; mantıki, ilmi ve fikri delillerle örülü hikmet dili olmalıdır.

2. Güzel Öğüt (Mev'iza-i Hasene): Muhatap; zaten Allah'a gönül vermiş bir mümin ise ona karşı sert tartışmalara girmeden, şefkat ve nezaket dolu güzel öğütlerle yaklaşılmalıdır. Nitekim "Hatırlat; çünkü hatırlatmak müminlere fayda verir" (Zâriyât, 51/55) ayeti bu hakikate işaret eder.

3. En Güzel Mücadele: Hakikate direnç gösteren veya şüpheyle yaklaşan kimselerle yapılacak fikri münazaralar ise nefsi iktidar kurma hırsından arınmış olarak en güzel usulle yürütülmelidir.

Yegâne gaye, muhatabın idrakinde ve gönlünde hakikat meşalesini yakabilmektir. İmam Şâfiî Hazretlerinin buyurduğu gibi, müzakerelerdeki asıl niyet nefsani üstünlük sağlamak değil, hakkın tecelli etmesi olmalıdır. Süfli duygularını dizginleyemeyenlerin bu er meydanında susması evla iken; konuşması gereken yerde ilmini gizleyen âlimlerin suskunluğu ise "dilsiz şeytan" derekesine düşme tehlikesi taşır. Bütün bu süreçte irşat erbabının zihnine kazıması gereken nihai hakikat; kulun sadece tebliğle mükellef olduğu, hidayetin ise yalnızca Allah'a ait olduğudur (Kasas, 28/56).

Hulâsa-i kelâm; mümin olmak, bildiğimiz hakikatler muvacehesinde iyiliği yayma ve kötülüğü engelleme mesuliyetini omuzlarımıza yükler. Bu vazife, herkesin ilmi, imkânı ve yetkisi nispetindedir. Bizler neticeden ve zaferden değil; seferden ve ilahi emirleri Peygamber Efendimizin (s.a.v.) rehberliğinde hayata geçirmekten sorumluyuz.

Allah'ın hidayetine, Kur'an ve Sünnet ölçülerine sımsıkı sarılanlara selam olsun!

Marufu Modellemek

Kemal MANSUR

Müslümanlar, tasarımı kendilerine ait olmayan bir dünya dizaynı içerisinde yaşadıkları gerçeğini akıllarından çıkarmadan kendi kavram ve eylem setlerini oluşturmak için ciddi bir mücahedeye dalmalıdır. Metinlerin gitgide form değiştirdiği, dijital esnekliğin her şeyin biçimini yeniden belirlediği seyyaliyet çağında dünyanın avuçlarımızdan kayıp gitmemesi için güçlü müşahhas yol işaretleri üretimine ihtiyacımız var. Bir başka ifadeyle yolumuzda zaten var olan/olması gereken işaretlerimizi güncellemeli ve gün için daha anlamlı kılmalıyız.

Özellikle din diline/perspektifine dair titizlenmemiz gerekiyor. Değişmez değerleri değişen şartlar içerisinde canlı tutmak Müslüman bilincinin en temel ev ödevi olmak durumundadır. Bunun için de mekânımız, zamanımız ve değerlerimiz üzerine ciddi emek ürünü bir anlama gayretinde olmamız gerekiyor.

Birçok anlamdaki geri kalmışlığımızın ceremesini çeken en mazlum kavramlardan biri de "emr-i bil maruf ve nehy-i anil münker" kavramıdır. Genel hastalığımız olan çalakalem düşünme bir çırpıda işin içinden çıkma sığlığımızın neticesi olarak lisan-ı nakısa ile birilerine bir şeyler iletme ve böylece tatmin duygusunu besleme aracı olma derekesine hapsettik bu hayati kavramı.

'Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.' (Âl-i İmrân 104) İlahi ferman Müslümanları tarihin deviniminin tam orta yerine konuşlandırıyor. İslam tarihine baktığımızda Endülüs'ten İstanbul'a birçok



bölgede bu kavramın hayatlaştırılmasının parlak örneklerini, dünya siyasetinin dümeninde yer alan Müslümanların insanlığa yaşattığı iftihar tablolarını görüyoruz. Bu rol için gerekli olan donanım ve bilinci kaybettikleri durumlarda münker üreticilerinin peşinde nasıl bir sefalet tablosu sergilediklerini de maalesef acı pratiğini tadarak görüyoruz.

Kutlu Nebi'nin (s.a.v.) ifadeleri meramı özetler nitelikte: "Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ya iyiliği emreder ve kötülükten menedersiniz yahut Allahu Teâlâ size toplumsal kargaşa (azap) verir. Sonra kurtulmak için Allah'a yalvarırsınız da duanız kabul edilmez." (Tirmizî Fiten,9)

- 'Arapça'da "bilmek, tanımak, düşünerek kavramak" anlamındaki 'irfân kökünden gelen **ma'rûf** sözlükte "bilinen, tanınan, benimsenen şey" manasına gelir. "Bir şeyi bilmemek, bir şey zor ve sıkıntılı olmak" gibi anlamlar taşıyan nükr veya nekâret kökünden gelen **münker** ise "tasvip edilmeyen, yadırganan, sıkıntı duyulan şey" demektir.' (TDV İslam Ansiklopedisi/ EMİR bi'l-MA'RÛF NEHİY ani'l-MÜNKER maddesi/ Mustafa Çağrıcı)

Maruf, tanınan/ aşina olunan/ iyi olan... İnsan ruhunun bildiği, ünsiyet duyduğu değerlerin bozulmamış fıtratın eylemleriyle hayat bulduğu bir salih duruş. Hayatı yaşanılır kılan ortak insani-fıtri değerler marufun temel bileşenleridir. Bu anlamda maruf insanlığını muhafaza etmeyi başarmış tüm bireylerin ortak değeridir.

Maruf da münker de davranış kalıplarına dökülerek, modellenerek var olur. İkisi de insanda potansiyel olarak var olan bir olgudur zaman ve zeminini bulduğunda mutlaka açığa çıkar. Realiteyi belirleyen bu kavramların ahlaki anlamdaki güçlülüğü ya da zayıflığı değil toplumsal anlamda buldukları temsil kabiliyetidir. Dünyanın an itibariyle münkerin varyantları arasında güçlü pratiklerin üretildiği bir arenaya dönüşmesinin kalıcı değil arızi bir durumu ifade ettiğine inanmak durumundayız. Aksi buna boyun eğmek olur ki, iman iddiasının asla kabullenemeyeceği bir durumdur. Batıl, Hakk'ın görü-

Müslümanlar, tasarımı kendilerine ait olmayan bir dünya dizaynı içerisinde yaşadıkları gerçeğini akıllarından çıkarmadan kendi kavram ve eylem setlerini oluşturmak için ciddi bir mücahedeye dalmalıdır. Metinlerin gitgide form değiştirdiği, dijital esnekliğin her şeyin biçimini yeniden belirlediği seyyaliyet çağında dünyanın avuçlarımızdan kayıp gitmemesi için güçlü müşahhas yol işaretleri üretimine ihtiyacımız var. Bir başka ifadeyle yolumuzda zaten var olan/olması gereken işaretlerimizi güncellemeli ve gün için daha anlamlı kılmalıyız.

Her defasında daha gün yüzü görmemiş misaller eşliğinde yakınıyoruz birbirimize. Adeta yakınma tiryakisi bir ümmet olduk. Belki de bu yakınma ikliminin yatıştırıcı, rahatlatıcı ikliminde sorumluluk telkin eden sorularımızdan da bir nebze kurtulmuş oluyoruz. Karanlığa küfretmenin bir duruş olduğu zehabı rahatlatıyor olabilir zamirimizi. Kim bilir?



nür olmayışının bir yansımasıdır. Hasılı, manzara Müslümanların maruf üretme kabiliyetlerinin hayatın genel gidişine sirayet edemeyecek derecede gerilediğine dair acı ve acil bir uyarı mahiyeti arz etmektedir.

İslam'a/marufa davet ameliyesi gereklilikleri yerine getirilerek hayat bulması durumunda küresel bir etki uyandıracaktır. Bu temenninin hayat bulabilmesinin ön koşulu marufun saliklerinin temsil kabiliyetine kavuşmalarıdır. Dolayısıyla emr-i bil maruf kişilerden başlayarak topluma yayılan bir bilinç dirilimi ameliyesi olmalıdır. Örnek öncü insanların toplumu samimiyetle işlediği, toplumun da değerleri fertlerine şerha şerha yaydığı interaktif bir etkileşim evreni kurmak...

Esas itibariyle maruf, Peygamberlerin izinde hayatı fıtratın ölçüleri içerisinde modelleyerek güzelleştirme yolunda kararlılıkla yürüme azim ve kararlılığıdır. Bu yürüyüş insanlıktan izole ve kapalı bir yürüyüş değil bütün bir insanlıkla beraber bir yürüyüş olmalıdır. Dolayısıyla sığ klık vizyonların değil geniş ümmet ufkunun dümende olduğu planlı sabırlı bir yürüyüş...

Dolayısıyla, maruf yolculuğu İslam ümmetinin yeniden hayatla sahih bir irtibat kurması yolunda silkelenerek nebevi izlekte güncel modellerini üretme gayretine tekabül eder. Bu şeytani projelerle her geçen gün robotlaştırılan, değersizleştirilen insanlığın da ruhi anlamda dört gözle beklediği bir gayrettir. Marufu üretmek yolunda adım atmak en öncelikli vazifemizdir, anın vacibidir dersek abartı olmaz.

Marufun güncel tanımını yaparak yola koyulmak kanaatimce en isabetli başlangıç olacaktır. Marufun genel anlamda insanlığın ortak bir değeri olduğunu tespit etmek çok hayatidir. Çünkü maruf, bozulmamış fıtratın sahip olduğu, nerede görse sahipleneceği değerler manzumesidir. Marufu irfan sahipleri taşıyabilir. Ve tabii ki bu durum Müslümanların önünde büyük imkânlar açtığı gibi masaya büyük sorum-

luluklar da koymaktadır. Hayatı, iman ve cihat vizyonuyla kuşatan bir vizyonu gerektiriyor en başta. İnanmak ve tarihin öznesi olma iradesini sabırla diri tutmak. Aşk ile ve geniş anlamıyla ibadet ile...

Burada şu cümleyi kurmak elzemdir: Emr-i bil maruf nefislerimizden başlayan bir süreçtir. Kendimize güncel ve yakıcı sorular sorarak yola koyulmalıyız. İğne gibi değil, çuvaldız gibi acı veren suallerimizi güncel tutmak ve mucibince samimi cevaplar üretmek çabasına girişmeliyiz ümmetin fertleri olarak. Bu çabayı dağınık fertlerin uzun süre taşıması pek olası olmadığından ümmete ve insanlığa kapıları, vizyonları açık cemaat ortamlarında himaye edilip geliştirilmelidir. Meşakkatli ama mübarek bir yola girmek için iki dilin senkronize olması gerekiyor...

Sohbetlerimizin ana konularından birisi de elimizden kayıp giden nesillerimiz. Her defasında daha gün yüzü görmemiş misaller eşliğinde yakınıyoruz birbirimize. Adeta yakınma tiryakisi bir ümmet olduk. Belki de bu yakınma ikliminin yatıştırıcı, rahatlatıcı ikliminde sorumluluk telkin eden sorularımızdan da bir nebze kurtulmuş oluyoruz. Karanlığa küfretmenin bir duruş olduğu zehabı rahatlatıyor olabilir zamirimizi. Kim bilir?

Bu yakınma seanslarında her birimizin elinde cebinde zaman zaman kendisini hatırlatan 'akıllı' telefonlar aslında yaşadığımız realitenin şifresini sunuyor. Her şeyden onu sorumlu tutuyoruz neredeyse ama yanımızdan uzaklaştırmaya da cesaret edemiyoruz, çünkü havaic-i asliyeden oldu. Buraya kadar makul karşılanabilir ama bir adım sonrası trajedimizin yattığı asıl yer. İçeriklerle her an devasa bir şekilde büyüyen bu dijital evrende bizim üretimimizin hacmi ne kadar? Artık ironik bir şekilde reel dünyanın biçimlendirildiği bu sanal dünyada var olmak için planlı hangi çabanın içerisindeyiz? Bu evrende marufa dair hangi adımları atıyoruz, münkerin engellenmesi için ne tür stratejilerimiz var?

Dini anlayışlarımızı propaganda etmekle marufu emretmeyi birbirine karıştırmamak lazım. Maalesef cemaat, grup temelli hassasiyetlerle geliştirilen söylemler marufu modellemenin önünde bir takoz gibi durabiliyor. Yaşadığınız dünyanın ilm-i halini bilmeden o anlamda titizlenmeden kendi ilmihalinizi sahih biçimde yazamazsınız. Bu anlamda tabii ki alimlerimiz ve münevverlerimiz bize öncülük etmek zorundadırlar. Birikimsiz, egosu şişik, hikmetten nasibi olmamış kişilerin heveskâr model arayışları bizi dönüşü daha zor vartalara düşürebilir ve bunun en büyük vebali de öncülük rolünü oynamayan alim ve münevverlerimiz üzerine olur maalesef.

Emr-i bil maruf, iyiliği modellemek cihadın bir cüzüdür...

Yaşadığınız dünyanın ilm-i halini bilmeden o anlamda titizlenmeden kendi ilmihalinizi sahih biçimde yazamazsınız.

İlla Amel

Mustafa ESER

Numan b. Beşîr'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ'nın koymuş olduğu sınırlara uygun yaşayanlar ile bu sınırları ihlâl eden kimselerin durumu, bir gemiye binmiş, gemi içerisindeki yerleri kura ile belirlenmiş iki grup insanın durumuna benzer; Bunlardan bir kısmı geminin alt tarafında, bir kısmı da üst tarafında yolculuk etmeye hak kazanmıştır. Alt kattakiler (su ihtiyaçlarını karşılamak için) üsttekilerin yanına giderler. (Bir süre sonra), "(Sudan) nasibimizi almak için (geminin altından) bir delik açsak da yukarıdakileri rahatsız etmesek." derler. Eğer yukarıda bulunanlar aşağıdakilerin isteklerini yapmalarına izin verirlerse gemidekiler hep birlikte helâk olur. Fakat onlara engel olurlarsa hem onlar hem de kendileri kurtulur."

Buhârî, Şirket, 6

Marufu emredip iyilikten nehyetmek ameliyesi bir salih amel ve dolayısıyla bir kulluk göstergesi. İki farklı eylem gibi görünse de birisi diğerinden ayrılamayan, farkı veçhelerde aynı şeyi imleyen çift formundaki hakikatlerden. İyiliği emretmek zaten kötülükten sakındırmayı içerir: kötülüğü nehyetmek ise dolaylı ve çoğunlukla direkt iyiliği emretmek değil midir? Fakat bu ameliye bir hatibin emir sigası ile maddeler sıralamasına indirgenirse ortaya çıkan durum iddia edilenin aksine en büyük kötülüklerden biri olan mürailiğe dönüşebilir.

Emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker, el ucuyla üstünkörü yapılabilir bir eylem değildir. Bazı mezheplerce farz kabul edilen bu gayret insanın bütün varlığı ile mümkündür. Retorik bu işin yalnızca bir kısmı ve belki de en son tezahür etmesi gereken yönüdür. Efendimiz'in bütün ömrü bu işin icrasına en duru misaldir. Konuştukları ortadadır. Berrak,



öz, temiz, hakikat ve en önemlisi maya gibi, maya kadar az. Adeta bir cevher. Fakat yaptıkları da ortada. El- emin ile başlayan hikaye yüce dosta kavuşma arzusu ile biterken esasen bitmeyecek bir rayiha bırakır aleme. Bu hikayede büyüleyen ve hayran bırakan güçlü omurga icradır. Aleyhissalatü vesselam Efendimiz muafiyete tevessül etmedi. O bilge bir duruşla amel makamındaydı. Sözden öte sözden ziyade bir amel…

Bir iddiamız ve muştumuz var: yeryüzüne marufu egemen kılmak. Bunu ise takva eksenli bir değişim çabası ile yapabileceğimizi görüyor ve bunun üzerine emek harcıyoruz. Haddi zatında maruf zaten ontolojik bir eminliktedir. Maruf ışık gibidir. Işığın bir merkezi dolayısıyla bir kaynağı olur ve civarına bir halesi yani sirayeti olur. Bu yüzden aslolan maruftur. Münker ise bir olumsuzluğun tezahürüdür. Marufun olmaması halidir. Aslolan marufsa ve o yoksa onun olmayışı münkerdir. Bu bağlamda iyilik yani maruf, şayet bir değer üretip civarına sirayet edip etkileşime girecek kudrete ermiyor, nicel ve nitel çıktılara dönüşmüyorsa sanki yok gibidir. Atıl bir iyilik olamaz, pasif bir maruftan söz edilemez. Halesi ve sirayeti olmayan ışık nasıl mümkün değilse maruf da öylecedir. Hatta bir cüretle şu da söylenebilir: atıl iyi bilinç ya da idrak veya pasif bir maruf makamı, kötülüğe yani münkere dahil edilebilir. Maruf doğası gereği atıl olamaz. İlla amel, illa icra, illa cihad…

İyilik hali, düşüncesi fikri ve niyeti herhangi bir ameliyeye dönüşmüyor ve nicel ya da nitel bir neticeye ulaşmıyorsa nasıl değerlendirmeye dahil edilebilir! Ve fakat iyiliğe niyet eden insanın iyiliği yapmış gibi ecre nail olacağı nebevi müjdesini nasıl anlayalım o vakit, denebilir. Cevabımız şu olur: Efendimiz Aleyhisselam'ın niyetten kastı o eylemi yapmaya karar vermeyi ve yönelmeyi ifade eder. Hatta niyet bu müjdeden hareketle eylem kabul edilebilir bir güçtedir. Modern

Hatta bir cüretle şu da söylenebilir: atıl iyi bilinç ya da idrak veya pasif bir maruf makamı, kötülüğe yani münkere dahil edilebilir. Maruf doğası gereği atıl olamaz. İlla amel, illa icra, illa cihad…

İyiliğin hakimiyeti için mücahede eden dertli insan, tavsiye vermek yerine inandığı iyiliğin tatbikine odaklandığında hem kötülüğe set olmuş olur hem de dilin şehvetine esir olmaktan kurtularak en etkili sirayeti ve vasiyeti gerçekleştirmiş olur.

algıda ise niyet etmek, gündeme gelme ve değerlendirmeye layık görme halini nadir aşar. Münker ve maruf birbirinin zıddı kavramlar ve olgular iken bunların simetrik icrası için bir faaliyet içinde olmanın yani marufu emredip, teşvik edip münkeri nehyetmenin aslında bir hakikatin farklı tezahürleri olması neye işaret eder? Yani bu tasnif ne işe yarar?

Bir hakikatin farklı yansımaları olduğu kanaati, meseleyi sıhhatli anlamamızı sağlar. Maruf fıtrata dolayısıyla vicdana uyumlu ve uygun olan, akl-ı selime mutabık ve kalbi sekineye erdiren, hakikatle uyumluluk anlamına gelirken; münker bu uyumun olmaması, kabul edilemeyen anlamına geliyor. İnsan bazen bir tarafı göremediğinde diğer taraftaki şahitliği ile yine anlamı tamamlamaya muktedir olduğundan bir yol ayrımına denk geldiğinde takdirini bildiği bilgilerle yaptığında aynı sonuca ulaşabilir hale geliyor. Dolayısıyla neyin iyi olup neyin iyi olmadığını anlayabilmek için insanların ellerinde mazeret kalmamış oluyor. Çünkü ya aklına yattığı için yapar ya kalbini rahatsız ettiği için yapmaz. Ya içine sindiği için orada olur ya da anlayamasa da itimat ettiği kişiler yapmadığı için o eylemi yapmamaya azmeder. Yani münkerin olumsuzluğunu fark etmesi marufun olumluluğunu görmesi ile birbirlerini besleyen fenomenlere dönüşür bakış sahipleri için. Bu da dertli insanın yani anlamak için emek harcayan insanın nazarını güçlendirir. İyiliğin hakimiyeti için mücahede eden dertli insan, tavsiye vermek yerine inandığı iyiliğin tatbikine odaklandığında hem kötülüğe set olmuş olur hem de dilin şehvetine esir olmaktan kurtularak en etkili



sirayeti ve vasiyeti gerçekleştirmiş olur.

İyiliğin doğasındaki olumluluğunun itminanı ile ona sımsıkı sarılır ve onun iktidarı için mücadele ederseniz kötülükle mücadele ve mücahede etmiş olursunuz. İyiliğin iktidarı için yapılabilecek en müteesser şey temsiliyettir. Temsiliyet hakkın tahakkuku için şahsi çabadır. Bir mürailik değil, bilakis mahza samimiyetin kendisidir. Bulunulan her türlü müstahdem makamın ve konumun hakkını bihakkın verebilmek hem iyiliği muktedir kılar hem de kötülüğe set olur. Hakkını vermek ise hakikatle hakiki bir bağ neticesinde mümkün olur. İşte bu irtibata ve sorumluluk haline takva denir. Takva eksenli bir değişim çabası hakikate sadakatin bir ispat biçimidir.

Marufun egemenliği için mücadele eden erlerin şöyle bir zemini vardır: hem muhatabı hem de sermayesi olan hz. insan iyi olana meyyaldir. Bu bir ikram aynı zamanda da bir imtihandır.

Ama elbette insan bir o kadar da unutkan ve nankördür. İnsan çok hızlı savrulabilecek hâldedir. İradesinin gücü ile nefsinin kudreti insanda daimi bir mücadele halindedir. Fücur ve takva ilham edildiği nefs zemininde ezeli bir çatışma içindedir. Fıtrattaki bu meyle rağmen yine insanın kendi elleri ile ürettiği modern dünya çeldiricilerinin cazibesi de küçümsenmeyecek bir güçtedir. Bu çeldiriciler her geçen gün insanı mengene misali sıkmakta ve içgüdülerinin emrine girmesi için onu ikna etmeye azmetmektedir. Çünkü içgüdülerine esir olmuş bir adem kolaylıkla modern dünyanın ayakta kalması için onun ihtiyacı olan her türlü besine dönüşür ya da en azından modern dünyanın dolgu malzemesi olur. Bu asgari makam pasif bir makamdır. Ve nötr görünen bu pasiflik kötülük kümesine dahil edilir. Çünkü hizmet ettiği şey kötülüktür. İyilik, kötülüğü engelleme ile mümkün olur. Kötülüğü nehyetmeyen, kötülüğe set olmayan iyilik olamaz. En azından kalpte kötülüğe buğz olmalıdır ki bu da bir kalbi aksiyon hâlidir, pasiflik makamı değildir. Bunun altındakiler malumunuz kalplerinde iman olmayanlardır.

İyiliği emrederken kendisini ihmal etme gafletine düşmek vardır bir de. Yukarıda bahsedilen çeldiricilerden bir tanesidir bu durum. Ve kuvvetle muhtemel pek sık rastlanan bir fenomendir: “Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında çok çirkin bir davranıştır.” (Saff Suresi 2 – 3. Ayetler) Şeytanın cephanesi geniş ve çok çeşitlidir. Şeytan öyle ikna eder ki Efendimiz örnekliğinin aksine, iyiliği emretmek iyilikten muafiyete dönüşebilir bazı emredicilerde. İnsan karmaşık bir varlıktır; iyiliği emredince iyiliğe hizmet ettiğini düşünüp kendini bile isteye bu işten muaf kabul edebilir. O kişi için felaketlerden bir felakettir bu: “Sizler kitabı okuduğunuz halde insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Aklınızı kullanmıyor musunuz?” (Bakara Suresi 44. ayet) Demek ki sahici iyilik teşviki, insanın teşvik ettiği iyiliği tatbik etmesiyle mümkün oluyor. Bütün felaketler insanın kendini unutması zemininde kök salıyor.

Kendini unutmamak arifçe ve faal bir makam. İnsan iyilikle kuşanırsa iyiliği yaşamış oluyor. İyiliği yaşayan aynı zamanda kötülüğü menediyor. Tavsiyesi de samimiyeti de kendisini itmam etme çabası ile kendine karşı oluyor. Retoriğin mukaddes olduğu yanılgısı, konuşanın şehvet ile tatminine ve muafiyet zannına dönüşebiliyor. Bilge amillik, iyiliğin icrasında ve dolayısıyla kötülüğün menedilmesiyle izhar oluyor. Bilge amillere ve onlardan olmaya gayret edenlere selam olsun!

Kendini unutmamak arifçe ve faal bir makam. İnsan iyilikle kuşanırsa iyiliği yaşamış oluyor. İyiliği yaşayan aynı zamanda kötülüğü menediyor. Tavsiyesi de samimiyeti de kendisini itmam etme çabası ile kendine karşı oluyor. Retoriğin mukaddes olduğu yanılgısı, konuşanın şehvet ile tatminine ve muafiyet zannına dönüşebiliyor. Bilge amillik, iyiliğin icrasında ve dolayısıyla kötülüğün menedilmesiyle izhar oluyor.

Sinema Dilinin İnsan ve Toplum Üzerindeki Etkisi

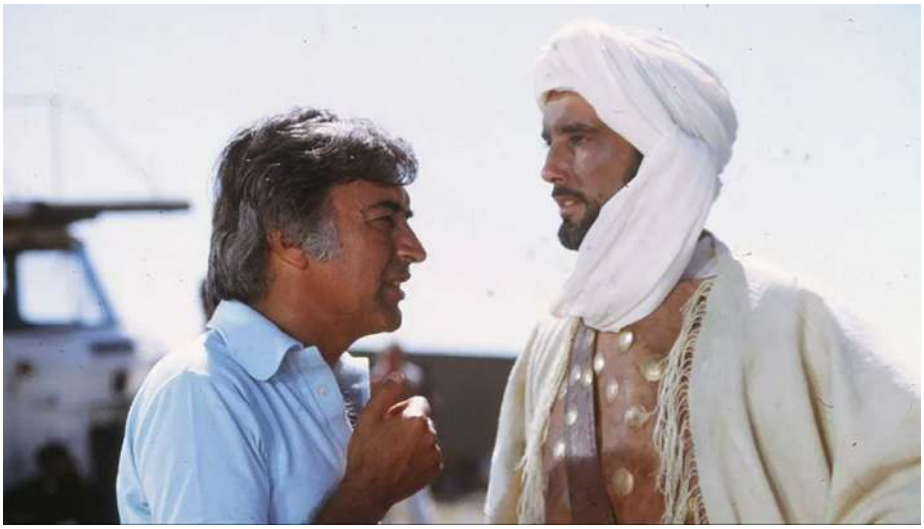
Nihal PAKIRDAŞI

20. yüzyılın başlarında yedinci sanat olarak kabul edilen sinema, insanın kendisiyle, toplumla ve hayatla kurduğu ilişkiye ayna tutan, düşünceleri, duyguları ve vicdanı harekete geçirerek bireysel ve toplumsal değişime zemin hazırlayan güçlü bir anlatım dilidir.

İnsan, hayatı boyunca gördüklerinden, duyduklarından ve hissettiklerinden mayalanarak kendi varoluşunu devam ettiren bir varlıktır. Sinemanın icadına kadar kendi çevresiyle şekillenen bireyler ve toplumlar, bu icatla birlikte kendilerine yabancı, yeni bir dünyanın içine doğdular. Zamanla zihinsel süreçler ve illüzyonlar aracılığıyla insanın duyularını harekete geçirebilen sinema, kadim sanat dallarına kıyasla kişiler üzerinde daha güçlü bir etki oluşturmayı başardı.

Bu etkili gücü elinde tutan beyaz perde de insanın iyi hasletlerinin fedakârlık, merhamet, adalet, vefa vb. öne çıkarılması insanı iyiliğe doğru yönlendirirken; bencillik, haset, kin, kibir, gurur gibi olumsuz tutumların yüceltilerek sergilenmesi ise kötülüğün meşrulaştırılmasına ve zamanla olağan kabul edilebilmesine zemin hazırlar. Böylelikle iyiyi ve güzeli telkin eden bir sinema anlatısı, insanın zihin ve ruh dünyasında iyiliği daha baskın hâle getirirken, kötü hasletleri besleyen bir sinema dili ise kötülüğün insanın düşünce ve davranışları üzerindeki etkisini güçlendirir.

Ancak sinemanın insan üzerindeki etkisini değerlendirirken, hangi değerleri öne çıkardığı kadar iyilik ve kötülük arasındaki mücadeleyi nasıl ele aldığına da bakmak gerekir. Zira sinemada çatışma hikâye-



nin itici gücüdür. İnsanın kendisiyle yaşadığı iç çatışma, insanın başka bir insanla, doğayla, çevresiyle ya da insanın toplumla/sistemle çatışması sinemanın anlatım biçimlerini şekillendirir. Bu nedenle sinema insanın kendi iradesine yenilebileceğini, bencilliği, bağımlılığı, zulmü, haksızlık gibi insani zaafları da anlatmalıdır. Buradaki önemli nokta, kötülüğü anlatırken onu meşru hâle getirmenin sınırını koruyabilmektir. Sinemada kötülüğün sıradanlaşmasını sağlayan bir anlatının aksine, sonuçlarını göstererek insanı onun karşısında düşünmeye ve tavır almaya yönlendirebilen bir anlatı gözetilmelidir.

Türk sinemasında Necip Kısakürek'in eserinden uyarlanarak 1988 yılında yönetmenliğini Mesut Uçakan'ın üstlendiği Reis Bey filmi, insanın iç çatışma yaşayarak vicdanıyla yüzleşmesi ve toplumsal değerleri yeniden düşünmeye yönlendirmesine örnek verilebilir. Filmde, merhameti zayıflık, adaleti ise sert kuralların tavizsiz uygulaması olarak gören ağır ceza hakiminin verdiği yanlış bir kararın ardından yaşadığı vicdan azabı sonucunda yaşadığı dönüşüm, izleyenleri adalet ve merhamet arasındaki ilişkiyi düşünmeye sevk eder. Film bir insanın hatalı kararı sonrasında sadece hüküm verdiği kişiyi değil, kendi iç dünyasındaki dönüşümü de gösterir. Reis Bey, kişinin katı görüşlerine rağmen kendi hatalarıyla yüzleşebileceğini ve merhamet hissiyle nasıl dönüşebileceğini anlatırken ahlaki bir farkındalık oluşturur. Dolayısıyla film, insanın hatalarına işaret etmekle birlikte yeniden doğruyu seçebilme ihtimalinin her zaman var olduğunu; iyiliği kişinin kendi iradesiyle benimsediği ve hayata geçirdiği bir değer olarak anlam kazandığına işaret eder. Filmdeki temel düşünce, kişilerin olaylar karşısındaki aldıkları kararların beraberinde getirdiği sorumluluğu, insanın kendi doğrularını sorgulamasının gerekliliğini ve merhametin insanı şekillendirmesindeki yerini göstermesidir. Reis Bey, iyiliği insanın yaşadığı pişmanlık ve yüzleşme üzerinden somutlaştırarak ortaya koyar. Vicdanı harekete geçirerek kişinin kendisiyle ve toplumla kurduğu ilişkiyi tekrar değerlendirmesini sağlar. Böylelikle merhametin, iyiliğin ve adaletin insan hayatındaki hayati yerini tekrar hatırlatır. Görüldüğü üzere iyi bir film, düşünmeye sevk eden, seyirciye hazır cevaplar vermesinden ziyade zihninde yeni sorular doğmasına olanak sağlar.

Zamanımızda gerek görsel gerek yazılı unsurların hızla tüketildiği, insanın dikkatinin azaldığı, şiddetin sıradanlaşmaya ve kötülüğün sevimli gösterilmeye çalışıldığı bir dünyada sinemanın sorumluluğu artmaktadır. İzleyiciye sunulan her görüntü, aynı zamanda farklı dünyaların kapısını aralamaktadır. Şiddetin hangi dozda ve gözle gösterildiği, kötülüğe yüklenilen anlam, çevre ile kurulan ilişki, insanın iç dünyasını nasıl kurgulandığı, izleyicisine hangi duyguları aktardığı bir eserin düşünsel ve ahlaki boyutunu gösterir.

Bu yüzden sinema dilini oluştururken neyin anlatıldığıyla birlikte nasıl anlatıldığı üzerinde düşünülmelidir. İyi ve güzeli önceleyen bir film, iyi olanı telkin eder ve kötülüğün sonuçlarına karşı bir zihniyet geliştirerek ahlaki bir farkındalık sağlarken; kötülüğü öne çıkaran ve sıradanlaştıran bir sinema ise tam tersine iyiliğin körelmesine, insanın vicdani duyarlılığını kaybetmesine ve ahlaki sınırların giderek kaybolmasına yol açar. Bu yüzden bir sinema eserinin ne ve nasıl anlattığından ziyade, hikâyenin kim tarafından, hangi amaçla ve hangi değerleri kıstas alarak üretildiğinin üzerinde titizlikle durulması gerekmektedir. Çünkü her eser gibi sinema da hangi amaç doğrultusunda kullanılacağına bağlı olarak, onu şekillendiren insanın niyetine göre iyiliği besleyen ya da kötülüğü meşrulaştıran bir güce dönüşebilir.

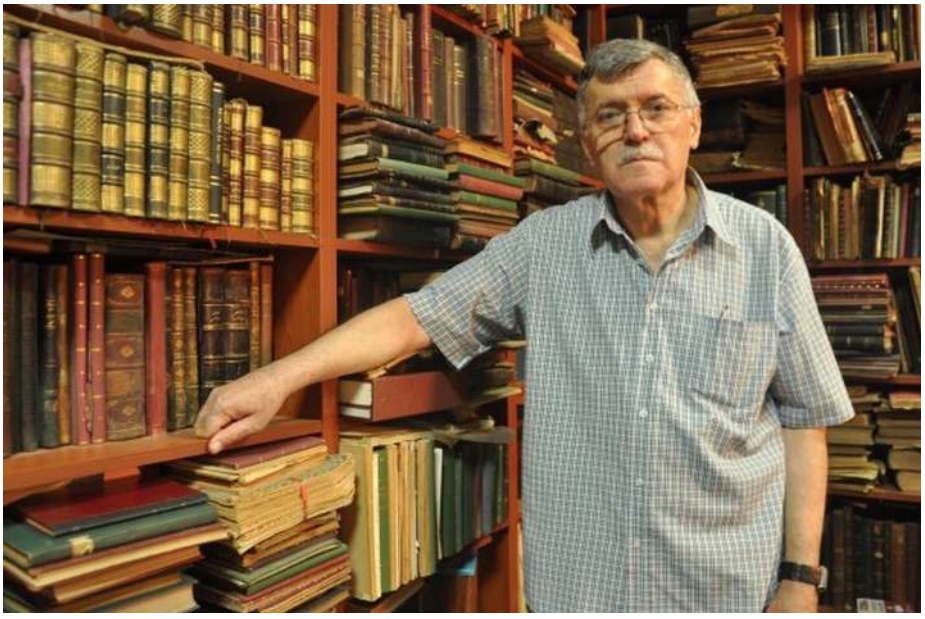
Düşünce ile Duyarlığı Mezceden Yazar

Hüseyin AKIN

Adı *Yedi İklim* dergisi ile birlikte anılsa da ben Ali Haydar Ağabey'i *Mavera* dergisiyle, orada yazdığı öyküleriyle tanırım. Sadece çıkardığı dergiye değil, yazdığı ve katkı sağladığı her dergiye *Büyük Doğu*, *Diriliş* ve *Mavera* ekolünü taşımayı bilmiştir. Cahit Zarifoğlu ve arkadaşlarıyla önemli birliktelik ve geçmişe sahiptir. Sayılamayacak kadar çok esere imza atmış olmasına rağmen o sadece bir *yazar* değil kelimenin hakiki ve sahih anlamıyla bir *okur*dur. Özellikle İstanbul-Üsküdar'da *Yedi İklim* idare merkezine yolu düşenler bunu çok yakından göreceklerdir. Binlerce kitabın içerisinde işini kuyumcu titizliğiyle yapan bir Ali Haydar Haksal vardır. Bu mekân, kitaba ve ekmeğe ulaşamayanlar için bir tür paylaşım yeridir. Okumanın insanı ne denli alçakgönüllü kıldığını bu mekâna gelen herkese gösterilen izzeti ikramda bulursunuz.

Caiz olan bir tabirle söyleyecek olursak o kelimenin tam anlamıyla bir *okur-yazar*dır. İstinat ettiği en önemli referans İslami kaynaklardır. Doğu ve Batı medeniyeti arasındaki ışık farkına kafa yoran bir düşünce adamı, daha da ötesi bir eylem insanıdır. Cemal Süreya'nın ifadesiyle, kahramanları cami ve şadırvan önünden geçen bir Kafkaest öyküyü çağrıştırsa da modern hayata, şehirleşme ve sanayi uygarlığına karşı geliştirdiği savunmayla Rasim Özdenören hikâyelerini daha çok çağrıştırmaktadır. İçe dönük ve yer yer dışarıya sızan anlatılarla o öyküde özgün bir yere sahiptir.

Edebiyatla düşüncenin, düşünce ile duyarlığın arasını hiçbir zaman açmayan Ali Haydar Haksal edebiyatla uğraşısını da salt estetik gaye ile gerçekleştirmemiş, yeryüzünde mesuliyet sahibi bir insanın olmanın



mucibince hareket etmiştir. Yazdığı kitapların içerik ve türlerine baktığımızda bu hassasiyeti daha somut olarak görebiliriz. Şiir her yazarın ilk aşkı olarak bilinir. Ali Haydar Bey de yazmaya şiirle başlamış, yedeğine öyküyü almıştır. Zarifoğlu'nun tavsiyesine uyarak şiiri hep içinde taşıyarak öyküler yazmayı sürdürmüştür. Her ne kadar az da olsa dergilerde şiirlerine rastlasak da bu türde iddialı olmadığını söylemekten çekinmez. Ya Zarifoğlu'nun izini takip edecektir ya da Rasim Özdenören'in. O tercihini Rasim Özdenören'in izini takip etmekten yana kullanmıştır.

İlk şiirleri *Düşünce* dergisinde yer almıştır. Dönemin önemli dergileri arasında yer alan *Düşünce* dergisi muhteva olarak düşünceyi, edebiyat ve duygu ile mezcetmeyi başarabilmiş bir dergidir. *Yeni Devir*, *Düşünce* dergisi ve *Aylık Dergi* gibi yayınlarda yetişenlere özgü bir tutumdur düşünce ile duyarlığın arasını açmamak. Ali Haydar Haksal'ın yazınsal hayatı ömrü boyunca bu minvalde geçmiştir. *Millî Gazete*'de uzun yıllar yazdığı yazılar memleket ve dünya meselelerine kayıtsız kalmayan, bu konuda sırası gelince rol almaktan çekinmeyen bir yazar profili çizmektedir. Müslümanların birliğini ve ümmet idealini savunan Ali Haydar Haksal'ın denemelerinde de aynı duyarlığı görmek mümkündür. Sadece kelimelerin birbirine tutunması değil, aynı zamanda insanların da kelimeler gibi kendi cümlesini kurabilmesi için *Yedi İklim*'de sürdürdüğü Cuma Buluşmalarıyla dost simaları bir araya getirmesi, bu bilincin bir süreğidir.

Geriye zengin bir külliyat, görünmeyen bir üniversite ve de *Yedi İklim* mektebinden mezun sayısız edebiyatçı bıraktı.

Kabri nur, mekânı cennet olsun.

Edebiyatla düşüncenin, düşünce ile duyarlığın arasını hiçbir zaman açmayan Ali Haydar Haksal edebiyatla uğraşısını da salt estetik gaye ile gerçekleştirmemiş, yeryüzünde mesuliyet sahibi bir insanın olmanın mucibince hareket etmiştir. Yazdığı kitapların içerik ve türlerine baktığımızda bu hassasiyeti daha somut olarak görebiliriz.

Ali Haydar Haksal İçin 11 Basamak

Seyfettin ÜNLÜ

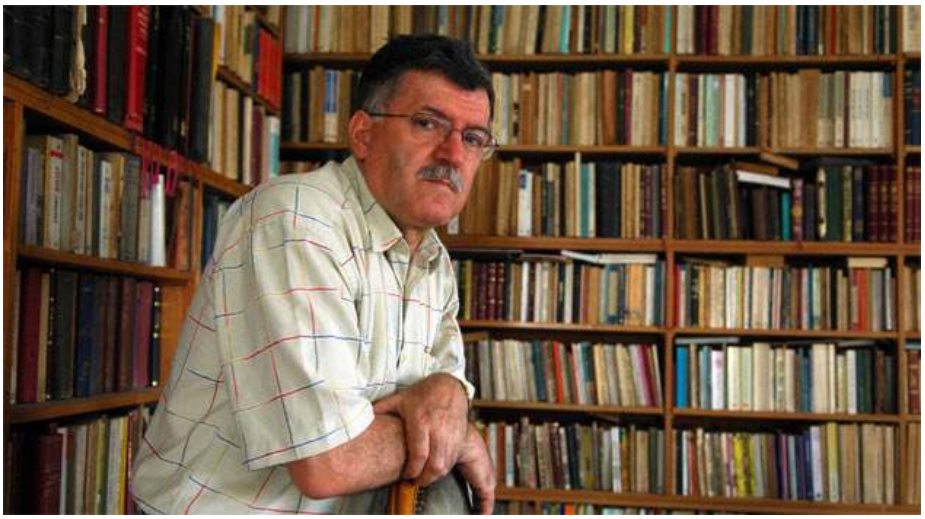
1

Sanırım 1980 Mayıs ayı olmalı. Ali Haydar Haksal *Mavera* dergisine gelmiş ve Cahit Zarifoğlu ile görüşmüştü. Yanında kadim dostu Alim Kahraman var mıydı hatırlamıyorum. Sadece hatırladığım, siyah sakalları ile mahcup bir Anadolu genci, Ankara'nın orta yerinde ruh dünyamızın sesi olan *Mavera* dergisine geliyor ve ilerde kendisinin de varlığını yoğuracağı bir ünsiyeti başlatmış oluyordu. Hepimizin hikâyesinde nice kadim izler kaldığı gibi, bu kadim yolculuk da ezel kapılarından ebed kapılarına uzanan bir basamaktı işte.

2.

"Söz uçar yazı kalır" demişler ya, Haksal için sözün yazılı kısmına inip biyografisini açtığımda, "16 Mayıs 1951, Hasköy/Kiğı/Bingöl doğumlu. Müderris İsmail Hakkı Efendi'nin torunu. 9 yaşında babasını kaybetti. Okuluna beş yıl devam edemedi, neredeyse 24 yaşında sınavları verip Elazığ İmam Hatip Mektebini bitirdi. Ardından hayatında nice ufuklara kapı açacak olan Erzurum Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 28 yaşında mezun oldu."

Yoksulluk hayatın içinde bir kemik gibiydi. Ne yana dönsek batardı. Haksal'ın biyografisindeki başlangıçlar hep bir hüznün nakşı gibi duruyor zihnimde.



3.

Mavera dergisinde ilk öyküleri 1980'den itibaren çıkmaya başladığında, aslında içindeki sesin ilk gençlik yıllarına dayandığını bir sohbetimizde şöyle anlatmıştı:

- «24 yaşında İmam Hatip mektebini bitirdiğimde «Tıkırtı» adlı bir öykü yazmıştım ve o öyküm o zaman elimden düşürmediğim *Milli Gazete*'nin kültür sanat sayfasında yayınlandığında içim içime sığmaz olmuştu" O yıllardan itibaren devam eden sesi bir iç ses olmaktan çıkıp; hayatı, insanları, dünyayı kelimeler evreninde kuşatan bir berraklığa kavuşmuştu. Bu berraklığı anlamak için elbette Sezai Karakoç'un Rasim Özdenören›e ilk söylediği cümle gerekir:

-"Biz Müslümanız."

4.

Zaman ırmağı hızla akıp durmuştu. Geçmiş zamanda Cahit Zarifoğlu bir mektubunda bana şöyle demişti: -»Kendimiz çalıp kendimiz dinlemeyelim.»

Bu geniş yaklaşıma denk düşen bir çıkış ise 1987 yılında *Yedi İklim* dergisi olarak tezahür etti. Ali Haydar Haksal öncülüğü ile başlayan dergi, dünde kalmayan, bugünde yaşanan, yarında da tezahür edecek olan vahyin kılavuzluğunun ipine tutunmuş olmanın bahtiyarlığından başka bir şey değildi.

Aslolan ve bize elzem olan da işte bu bahtiyarlıktı.

5.

Şartların getirdiği yokuşlar yüzünden *Yedi İklim* dergisi 1989-1992 arasında ara vermiş olsa da, şimdi dönüp, o geçmişe baktığımızda; nice yazı ehli imzanın dergide yer alarak, edebiyat kumaşı içinde has bir yapıya büründüğü ortadadır. Bunun da bereketini, Ali Haydar Haksal'ın gönülleri incitmeyen duyarlılığına borçluyuz.

6.

Haksal, her zaman akademik duruşu da önemsemişti. Ancak, fiili olarak akademide yer almasa da, yıllar sonra Bingöl Üniversitesi bir kadirşinaslık göstererek kendisine fahri doktora unvanı vermişti. Bir yazar için, bu takdirin ruh dünyasında nasıl bir karşılığı olmuştu bilemiyorum.

Yoksulluk hayatın içinde bir kemik gibiydi. Ne yana dönsek batardı. Haksal'ın biyografisindeki başlangıçlar hep bir hüznün nakşı gibi duruyor zihnimde.



Koşu bittikten sonra da koşan atlar olmanın enginliği hep aynı çizgiden geçmez mi zaten.

Lakin insan ilişkilerinde kadirbilirlik göstermenin alabildiğine ıssız hâle geldiği çağımızda, bu iltifatlar yerinde ve zamanındadır. Yayınladığı "Sesim Bana Yetmiyor" öykü kitabı da o ruh dünyasının zenginliği içinde bir yalnızlığı da gösterir gibiydi aslında.

7.

İsimler ruhun aynasıdır der, İbn Arabi. Bu hikmetin ışığında Haksal'ın öykü eserlerinin isimlerini yan yana sıraladığımda âdeta şiir gibi bir akış buluyorum:

Sesim Bana Yetmiyor, sarıldığım Soğuk Bir Ceset, Evdeki Yabancı, Sokağın Adı Issız, Ay Işığında Vav'ın Odası, *Zamanların Öyküsü*,

Yalnızlık Sarkacı, *Kuşkonmazda Konuşan Adam*, *İçim Su Berraklığında, Kapıda Bir Çift Ayakkabı, Renklerin Dansı, Rüya Rüya İçinde, Ruh Denizi, Güneşe Koşan Adam.*

Koşu bittikten sonra da koşan atlar olmanın enginliği hep aynı çizgiden geçmez mi zaten.

8.

Haksal üzerinde en büyük emeği olan elbette şair Cahit Zarifoğlu idi. Yıllar sonra *Zarif Şair Cahit Zarifoğlu* adını taşıyan kitabı ile bu emeğe olan saygısını ortaya koyan Ali Haydar Haksal, bu çalışmasında Cahit Zarifoğlu ile olan edebiyat yürüyüşünü içtenlikle anlatmıştı. *Mavera* dergisinin mutfağında başlayan birliktelik sürecini, nice tanıklıkla ve yaşananlar ile Zarifoğlu'un şiirine, sanatına, dünyasına ve mücadelesine âdeta yeni bir kandil yakmıştı. Kitabın son bölümünde titizlikle muhafaza ettiği Haksal-Zarifoğlu mektuplaşmaları da ilk defa gün yüzüne çıkmıştı.

9.

Sesim Bana Yetmiyor adlı öykü kitabını çıktığında imza edip vermişti. "Dergide beraber yürüdüğümüz kardeşime" diye yazdığı ithaf, Ali Haydar Haksal'ın 1987 yılı TYB hikâye ödüllü kitabı. Yazar bu "düşünen değil eyleme geçen insandır" ilkemize de denk düşüyordu. Haksal bu kitabında bir dönem edebiyatımızda ruhsuz biçimde işlene gelen köyden kente göç olgusunu, modernizmle

beraber yalnızlaşan bireyleri ve kuşak çatışması ekseninde işleyerek. Tabiattan kopan hikâye karakterlerinin, aynı zamanda öz benliklerinden de koptuğu için sadece kendilerine değil, eşyaya ve varlığa da yabancılaştığını dile getirmektedir.

10.

60 yaş armağanı olarak bir şiir ithaf etmiş idim kendisine. Yedi İklim dergisinde yayınladığında teşekkür etmiş ve hüzünlenmişti. Şiirde,

"Bingöl ufuklarında seni beklerdi kuşlar." demiştim.

Şimdi o şiiri tekrar hatırlayıp burada, bir daha görünür kılmak istiyorum:

ARMAĞAN

-Ali Haydar Haksal'a
60 Yaş Hatırası-

Bingöl ufkunda seni beklerdi kuşlar
Gece boyu okunan Yunus'tan parçalar
Birikirdi bir derviş gibi suskun, çocukluğunda
Oysa hep aynı ırmağa aktı zamanımız
Kimdik neyin nesiydik fukaralığımızın hatırasında
Baktık bir aynada Erzurum'a kar yağmış
Ali Haydar, Ahmet Nedim bir de geçmiş günler
Üşüyen elleriyle tutmuşlar bir gülü
Hiç solmayan eskimeyen diriliş denen bahçede
Yürümüşler söz denizinin sonsuzluğundan
İşte bütün hikâye bu; dünyaya düştükçe
O melâli anlayan nesil çağırır bizi kapıya
Hâlâ seni bekler durur Bingöl ufkunda
Kanatları Simûrg gövdesi
Memûzin kuşlar

11.

Ve fanilik gongu vurdu. Ali Haydar Haksal, 28 Ağustos 2026'da İstanbul'da bu dünya ömrünü tamam eyledi. 29 Ağustos 2026'da Üsküdar'da Şakirin Camisi'nde kılınan namazın ardından Karacaahmet Mezarlığı'nda serin servilerin altına sırlandı. 1951 yılında Bingöl'de başlayan yürüyüş, 75 yıl sonra İstanbul'da durdu. Şimdi artık yedi iklim dört bucakta ruh dünyamızın sesleri onun yazdıkları ile devam ediyor.

beyit:

vardığın bütün yollar başlangıca dönünce

son ne yanda söylenmiştir adem yüzünde

vardığın bütün yollar başlangıca dönünce son ne yanda söylenmiştir adem yüzünde

Sözü Kaleme, Kalemi Bir Davaya Dönüştürmek

Ertuğrul TAŞLI

Ömürlerini İslami Davaya vakfetmiş, çileden çileye koşmuş, hayatın her aşamasında; sokağında, mahallesinde, üniversitesinde, cephesinde dur durak bilmeden gecesini gündüzüne katmış bu dağ gibi adamların içinde, tok ve gür sesi ile Cevat Özkaya gözlerimin içine bakarak: "İrade beyan eden adamlar lazım bize, irade beyan eden adamlar!" diye ısrarla dile getiriyordu.

Bismillahirrahmanirrrahim. Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla. İnsanın anlam arayışını yitirdiği, toplumların ifsad içerisine sürüklendiği, ulus devletlerin şirketokrasiye dönüştüğü bir zaman diliminden geçiyoruz. Bütün bu yaşananlar, olup bitenler şöyle bir fotoğraf düşürüyor önümüze. Bazı insanlar hiçbir şey olmuyormuş gibi gününü gün ederken umarsızca, bazıları sadece düşünür, bazıları da düşüncenin dolaşıma girmesini sağlar. Bazıları bir metin kaleme alır, bazıları o metnin okuyucusuna ulaşacağı yolu açar. Bir de hayatını, düşüncenin yalnızca üretilmesiyle değil, yaşatılması ve yeni kuşaklara, geleceğe aktarılmasıyla anlamlandıran insanlar vardır. Cevat Özkaya'yı ve arkadaşlarını Türkiye İslamcılığı içinde anlamlı kılan hususlardan biri, hiç kuşkusuz bu sonuncu alanda üstlendikleri sorumluluk olsa gerek. Onun hayatına bakarken yarım asra yaklaşan bir dönemde Türkiye'de İslami düşüncenin hangi mecralarda geliştiğini, hangi insan ilişkileriyle beslendiğini ve hangi emeklerle süreklilik kazandığını da görmüş olursunuz.

Onun hikâyesi, bir fikri çevrenin nasıl oluştuğuna, bir düşünce geleneğinin nasıl taşındığına ve yayıncılığın nasıl bir dava sorumluluğuna dönüşebildiğine dair önemli ipuçları barındırmaktadır. Cevat Özkaya'yı okumak, onunla yürümek Türkiye'de İslamcı düşüncenin yakın tarihine, özellikle de düşünce ile hareket, kitap ile kadro, şahsi gayret ile kurumsal devamlılık arasındaki ilişkiye tanık olmaktır.

Çarşamba'dan Babıâli'ye uzanan ve bir fikriyata dönüşen mesuliyet

1954 yılında Samsun'un Çarşamba ilçesinde dünyaya gelen Cevat Özkaya'nın yayıncılık serüveni, 1970'li yılların hareketli siyasal ve düşünsel ikliminde şekillendi. Yeniden Milli Mücadele çevresinde başlayan

tecrübesi, *Pınar* dergisindeki çalışmaları ve daha sonra Pınar Yayınları'nın kuruluşunda üstlendiği sorumluluk, onu yalnızca bir derginin veya yayınevinin çalışanı olmaktan çıkardı; Türkiye'de İslami düşüncenin gelişim sürecine içeriden tanıklık eden ve bu sürece fiilen katkıda bulunan isimlerden biri haline getirdi.

Babıâli'nin kitapçılar çarşısında, sınırlı imkânlarla başlayan bu yolculukta mesele, hangi kitapların yayımlanacağı, hangi düşünürlerin Türkçeye kazandırılacağı, hangi tartışmaların okuyucuyla buluşturulacağı ve bütün bunların nasıl bir fikri istikamet içinde yapılacağıydı. *Umran*'ın bir diğer önemli şahsiyetlerinden Şemsettin Özdemir'in aktardığına göre Pınar Yayınları, 1979 yılında Cevat Özkaya ile birlikte kuruldu; kuruluşun ardından gelen 12 Eylül darbesinin ağır şartlarında yayınevinin yükünü büyük ölçüde Özkaya taşıdı.

Bu ayrıntı önemlidir çünkü Türkiye'de İslamcı düşüncenin gelişimini yalnızca öne çıkan yazarlar, siyasi hareketler ve fikri tartışmalar üzerinden okumak eksik kalır. O düşüncenin maddi ve kurumsal zeminini kuranları; kitapları basan, çevirileri takip eden, yazarlarla ilişki geliştiren, dağıtım ve yayın sorunlarını aşmaya çalışan insanları da bu insanların oluşturdukları muhitleri/kitabevlerini de hesaba katmak gerekir. Fikir tarihinin görünür yüzünde eserler ve isimler vardır; arka planında, mutfakta ise çoğu zaman ismi yeterince anılmayan bir emek bulunur. Günümüz dünyasının görünür olma şehvetine kapılmayan Özkaya'nın hayatı, bu emeğin Türkiye İslamcılığındaki karşılıklarından biridir.

Cemil Meriç'le kurulan temas ile kitapların arasında başlayıp fikirlerin hudutlarını aşan bir yolculuk.

Cevat Özkaya'nın düşünce dünyasını değerlendirirken Cemil Meriç'le kurduğu irtibatı ayrıca ele almak gerekir. Bu ilişki, yalnızca bir düşünürle genç bir yayıncının karşılaşması değildir. Aynı zamanda Türkiye'de İslami düşüncenin kendi sınırlarını aşarak daha geniş bir kültür, tarih ve fikir dünyasıyla temas kurmasının imkânlarını gösteren bir tecrübedir.

Şemsettin Özdemir'in Cevat Özkaya'nın ardından verdiği bilgide, Özkaya'nın yaklaşık on yıl boyunca Cemil Meriç'e kitap okuduğu belirtilir. Görme sorunları yaşayan Meriç'e yapılan bu okumalar, kuşkusuz, sıradan bir yardım ilişkisinden ibaret değildi. Bir insanın başka bir insana kitap okuması, metnin seslendirilmesinin ötesinde; düşüncenin, kavramların, tarih tasavvurunun ve zihinsel alışkanlıkların aktarılmasına da dönüşür. Özellikle Cemil Meriç gibi Batı düşüncesiyle hesaplaşmayı, Doğu'nun ve İslam medeniyetinin kavramlarını yeniden düşünmeyi hayatının merkezine yerleştirmiş bir isimle kurulan böylesi bir temasın, Özkaya'nın entelektüel ufkuna katkı sunmuş olması anlaşılırdır.

Cemil Meriç'in düşüncesinde kavramlar, yalnızca akademik tartışmaların konusu değildir. Bir toplumun kendisini nasıl tanıdığı, tarihini hangi kelimelerle anlattığı ve kendi medeniyetini hangi ölçülerle değerlendirdiğiyle doğrudan ilgilidir. Batı'nın kavram dünyasını sorgulamak, Doğu'yu romantik bir geçmişe hapsetmek anlamına gelmez; aksine, insanlığın birikimini eleştirel bir gözle okuyabilmenin ve kendi düşünsel konumunu belirleyebilmenin imkânını aramaktır. Özkaya'nın yayıncılık çizgisinde belirginleşen farklı düşünce geleneklerine açıklık, bu bakımdan Meriç'le temasın da içinde değerlendirilebileceği bir fikri zemine işaret eder.

Pınar Yayınları:

İslamcı düşüncenin ufkunu genişleten bir ırmak gibidir. Özkaya ile pınar akıyor ve diyar diyar düşünceye susamış dimağları suluyor/du.

Pınar Yayınları'nın yayın çizgisi, Cevat Özkaya'nın İslamcı düşünceye katkısını anlamak bakımından önemli bir göstergedir. Yayıncılığın temel meselesi, bir düşüncenin kendi kaynaklarını tekrar tekrar yayımlamasından ibaret değildir. Asıl mesele, o düşüncenin çağının sorunlarıyla karşılaşmasını, başka düşünce gelenekleriyle hesaplaşmasını ve kendi kavramsal araçlarını geliştirmesini sağlayacak bir yayın dünyası kurabilmektir.

Özkaya'nın verdiği bir söyleşide Pınar Yayınları'nın amacını, İslam'ın temel kaynaklarından hareketle anlaşılması, İslam düşüncesinin geliştirilmesi, çağdaş sorunların ele alınması ve Batı düşüncesindeki eleştirel eserlerin okuyucuya ulaştırılması çerçevesinde açıklaması, bu yönelimi açıkça ortaya koyar. Pınar Yayınları›ndan neşredilen eserler -Edward Said›in *Oryantalizm'inden* Frantz Fanon›un sömürgecilik karşıtı eserlerine, Seyyid Kutup'tan Taha Abdurrahman›a, Roger Garaudy›den Alev Alatlı›ya kadar- düşünce ufkunun ne kadar sınır tanımaz olduğu-

nun göstergesidir.

Özkaya'nın yayıncılık pratiğinde dikkat çeken yönlerden biri, İslam düşüncesini kendi kaynaklarından beslerken, sabitelere tutunurken insanlığın başka düşünsel tecrübelerini de okuyucuyla buluşturma çabasıdır. Bu tavır, eleştirel düşünceyi kimlik kaybıyla özdeşleştirmeyen; bilakis düşünsel özgüveni, okuma ve muhakeme kabiliyetiyle birlikte değerlendiren bir yaklaşımın ifadesidir.

Dolayısıyla Pınar Yayınları'nın hikâyesi Türkiye İslamcılığının dünya düşüncesiyle ilişki kurma biçimlerinin de bir parçasıdır. Özkaya'nın emeği, bu ilişkinin kurulmasında ve süreklilik kazanmasında aranmalıdır.

Umran:

Bir derginin ötesinde düşünce ve kadro zemini arayışıdır.

Cevat Özkaya'nın Türkiye İslamcılığı içindeki yerini değerlendirirken *Umran* dergisini ayrı bir başlık olarak ele almak gerekir. Çünkü *Umran* düşünce, kültür ve siyaset meselelerini bir arada tartışmaya açan, farklı isimleri aynı fikri zeminde buluşturan ve uzun yıllara yayılan bir yayın tecrübesidir.

Derginin uzun soluklu bir yayın hayatı sürdürdüğüne şahitlik ediyoruz. Kendisi için kullanılan *"İhyâ'dan inşâ'ya uzun soluklu yürüyüş"* ifadesi, bu yayın çizgisinin hem geçmişle kurduğu ilişkiyi hem de geleceğe dönük iddiasını anlatan bir çerçeve sundu. Bu iki yönelim birbirinden koparıldığında, *ihya* geçmişin tekrarı; *inşa* ise köksüz bir yenilik arayışı hâline gelebilir. *Umran*'ın iddiası, en azından kavramsal düzeyde, bu iki sorumluluğu birlikte taşımaktır.

Cevat Özkaya'nın uzun yıllar derginin yayın yönetmenliğini üstlenmesi hangi meselelerin gündeme taşınacağına, hangi yazarların bir araya geleceğine, hangi tartışmaların derinleştirileceğine ve bir derginin zaman içindeki fikri devamlılığının nasıl korunacağına da işaret eder.

Umran'ı Türkiye İslamcılığının önemli ocaklarından biri olarak anarken, ki daha sonra dergiden mülhem Umran Hareketi doğacaktır, bunu yalnızca derginin yayın süresi veya yazar kadrosunun genişliğiyle açıklamak da yeterli değildir. Bir fikri ocağın asıl önemi, insanları bir araya getirmesi kadar onların düşünme biçimlerine, okuma alışkanlıklarına ve meseleleri ele alış yöntemlerine yaptığı katkıyla ölçülür. Dergiler, kimi zaman kitapların tek başına sağlayamadığı bir süreklilik oluşturur: Gündemin değişen meselelerini izler, farklı yaklaşımları karşılaştırır, düşünce insanlarının birbirleriyle konuşmasını mümkün kılar ve bir dönemin fikri hafızasını kayıt altına alır.

Dergilerin makûs kaderi olan her dem yeniden kapanma serüveni şükür ki *Umran*'da gerçekleşmemiştir. Bunca hengâmeye rağmen yaşıyor olmak derginin yaslandığı istinatgâhını ve tütmeye devam eden Umran Hareketinin/ocağının varlığına delalet eder. Cevat Özkaya'nın bu süreçteki katkısı, bütün bu tartışmaları tek bir kişinin fikrine indirgemeden, farklı isimlerin ve meselelerin bir araya gelebileceği bir yayın zeminini ayakta tutma çabasında aranmalıdır.

İslamcılığın kendi dışındaki dünyayı okuyabilmesi

Cevat Özkaya'nın yayıncılık çizgisinde öne çıkan hususlardan biri, farklı düşünce çevreleriyle temas kurabilmesidir. Onun dünyasında İslamcı düşünceye bağlılık, başka düşünceleri okumaya engel teşkil eden bir duvar olarak görünmez. Aksine, farklı fikri birikimlerle karşılaşmak, dünyadaki gelişmeleri takip etmek ve çağdaş meseleleri anlamaya çalışmak, düşünce üretiminin gerekli unsurları arasında yer alır.

Bu yaklaşımın önemini, Türkiye'de İslamcılığın tarihsel tecrübesi içinde değerlendirmek gerekir. İslamcı düşünce, bir taraftan modernleşme, sekülerleşme ve Batılılaşma süreçlerini eleştirmiş; diğer taraftan modern dünyanın ortaya çıkardığı yeni sorunlara cevap aramıştır. Bu iki yön arasındaki gerilim, İslamcı düşüncenin hem imkânlarından hem de sınavlarından biridir. Modern dünyayı yalnızca reddederek anlamak mümkün olmadığı gibi, onun kavramlarını sorgulamadan benimsemek de bağımsız bir düşünce üretimini güçleştirir. Edward Said'in sömürgecilik ve temsil ilişkilerini tartışan eserlerinin, Frantz Fanon'un sömürgecilik karşıtı düşüncesinin, Roger Garaudy'nin ve başka düşünürlerin çalışmalarının Pınar Yayınları aracılığıyla okuyucuya ulaşması, bu bağlamda anlamlıdır. Bu eserler, İslamcı düşüncenin kendisini yalnızca dini metinler etrafında değil, iktidar, kültür, sömürgecilik, modernleşme ve insanın özgürleşmesi gibi geniş meseleler çerçevesinde de düşün-

mesine katkı sağlayabilecek bir alan açmıştır.

Elbette bu yayın çizgisini, farklı düşünürlerin bütün görüşlerinin benimsendiği şeklinde okumamak gerekir. Bir kitabı yayımlamakla onun bütün tezlerini kabul etmek arasında fark vardır. Asıl mesele, okuyucunun karşısına yeni sorular, farklı çözümlemeler ve eleştirel değerlendirme imkânları çıkarabilmektir. Özkaya'nın yayıncılık tecrübesinin İslamcı düşünce bakımından değeri, bu ayrımı koruyabilme çabasıyla da ilişkilidir.

Fikir, ahlak ve toplumsal sorumluluk

Özkaya'nın hayatını yalnızca yayıncılık üzerinden değerlendirmek, onun düşünce ile toplumsal sorumluluk arasındaki ilişkiye verdiği önemi eksik bırakacaktır. Mazlum-Der'de üstlendiği görevler ve Bosna dayanışması çevresindeki faaliyetleri, fikri mesuliyetin kitap ve dergi sayfalarıyla sınırlı olmadığını gösteren başka örneklerdir. Bu tecrübeler, onun hayatında düşüncenin toplumsal meselelerden kopuk bir entelektüel uğraş olarak kalmadığına işaret eder. Mesul insanı bir cemaat içinde tanımlayan Özkaya'nın insani yardım ile meşgul olan insan yerine irade beyan eden insanı merkeze aldığı görülür.

İslamcı düşünce açısından bu ilişki önemlidir. Çünkü fikir, yalnızca doğru kavramları kullanmak veya tutarlı bir dünya görüşüne sahip olmakla tamamlanmaz. Hak, adalet ve insan onuru gibi ilkeler, toplumsal hayatın somut meseleleri karşısında sorumluluk üstlenmeyi de gerektirir. Bir yandan kitapların dünyasında düşünsel ufku genişletmek, diğer yandan haksızlığa uğrayanların yanında durmak; birbirinden bağımsız iki faaliyet değil, aynı ahlaki sorumluluğun farklı görünümleri olabilir.

Bu bakımdan Özkaya'nın hayatında yayıncılık ile İslami Hareket tecrübesinin yan yana bulunması anlamlıdır. Kitap ve dergi, düşüncenin dolaşıma girmesini sağlar; İslami Hareket faaliyeti ise düşüncenin toplumsal hayattaki karşılığını sınar. Bu iki alan arasındaki ilişkinin her zaman sorunsuz kurulabildiği söylenemez. Ancak bir fikri geleneğin kendi iddialarını hayata taşıyabilmesi için bu ilişkiyi sürekli yeniden kurması gerekir.

Bir şahsın ardından, bir geleneğin sorumluluğu

Cevat Özkaya'nın ardından yapılacak değerlendirmelerin yalnızca hatıraları sıralamakla sınırlı kalmaması gerektiği kanaatindeyim. Onun hayatı, Türkiye İslamcılığının bugün de cevap aradığı bazı soruları önümüze getiriyor: Düşünce geleneğimizi nasıl sürdüreceğiz? Kitapla, dergiyle ve yayıncılıkla kurduğumuz ilişkiyi nasıl daha üretken hâle getireceğiz? Fikri birikimi kuşaklara nasıl aktaracağız? Farklı düşünce çevreleriyle temas kurarken kendi istikametimizi, sabitelerimizi nasıl koruyacağız? Ve en önemlisi, bütün bu çabaların toplumsal sorumlulukla ilişkisini nasıl canlı tutacağız?

Bu soruların cevabı, tek bir kişinin hayatında bütünüyle bulunamaz. Fakat bazı hayatlar, soruların önemini daha görünür kılar. Cevat Özkaya'nın yarım asra yaklaşan yayıncılık tecrübesi, İslamcı düşüncenin yalnızca konuşan, yazan ve itiraz eden insanlara değil; bu düşüncenin üretileceği, tartışılacağı ve aktarılacağı kurumları yaşatacak emekçilere de ihtiyacı olduğunu hatırlatıyor.

Yeryüzünü, içinde bulunduğu ifsattan ancak İslamcı düşüncenin çıkaracağına inanan Özkaya *İnsicam* dergisine verdiği röportajda (İnsicam dergisi, Sayı: 33,syf. 72, 2023 Kasım) İslamcılık bitti iddialarına sert bir cevap vererek İslamcılığa yaslandığını ve temsilcileri sonrasında da varlığını devam ettireceğini şu ifadelerle dile ifade ediyordu. "İslamcılık bitti demekle İslam bitti demek birbirine çok yakın şeyler. İslamcılığın biteceğini sanmıyorum. Çünkü İslam var ise hep topluma bir şeyler söyleyebilecek ve topluma bir şeyler yaptırabilecek bir din var demektir. Dolayısıyla İslamcılık da bunu bir nevi hayata kuşatan, ahlaktan ekonomiye ve ekonomiden sosyal hayata kadar hayatı kuşatan bir eylem ve düşünce tarzı olduğuna göre İslamcılığın ortadan kalkacağını düşünmek yanlıştır."

Nihayetinde her dem İslam ile dertlenen Cevat Özkaya özel bir oturumumuzda: "Bu din bu dünyaya gelip bir şey söylemek zorunda, dini dünyaya taşımak zorundayız. Dini bir yerlerden alıp dünyaya getirmek zorundayız. Adalet konusunda din ne diyor ve biz ne yapıyoruz. Dinin hayatımıza dokunan her kısmı ile ilgili söz söylemeliyiz." dedikten sonra Mehmet Güney ağabeye dönerek "Seni sevsinler abi, geniş bir söylem ile seni sevsinler; seni severlerse bu sevgi, bir müddet

Mustafa Denktaş'a Akıncılar Derneği'ni Sorduk

İNSİCAM

S: Akıncılar isimli bir derneğin varlığından ilk nasıl haberdar oldunuz? Sizi bu teşkilatla kim tanıştırdı? Akıncılarla birlikte olmayı niye tercih ettiniz?

1972 yılında doğum yerim baba ocağı olan Hatay'dan üniversite tahsilimi yapmak üzere Ankara'ya gelmiştim. Her şey bana yabancı geliyor ve ben kendimi yıllarca yaşadığım ailemden ayrı kalmış yapayalnız hissediyordum. Daha önce hiç gelmediğim bir şehirdi. Bu nedenle daha çok zamanımı okulda geçirmeye çalışırdım. En azından sınıf arkadaşlarım vardı ve namaz vakitlerinde bodrum kattaki mescide iner orada zaman geçirmeye çalışırdım. Mescitte genelde aynı yüzleri görmeye ve âşinalık kazanmaya başlamıştım artık kendime daha yakın insanlarla sohbet ederek yakın bir kardeşlik ilişkisi kurmaya bağ oluşturmaya uğraşıyordum. Siyaset ve terör ürkütücü günler yaşatıyordu, okulumuz her gün bir siyasi görüş mensupları tarafından işgal ediliyor, dersler yaptırılmıyor ve olaylar tekrarlar zinciri şeklinde devam ediyordu. Bir gün X görüşlü öğrenciler ertesi gün Y görüşlü öğrenciler okulu işgal ediyordu. Bu görüşler arasında kendimi konumlandırmam mümkün olmuyordu. Bana aykırı geliyordu ben o görüşlere uygun bir profil değildim ve amacım okulumu bitirmek idi, kavga dövüş bana göre değildi. Nihayet 1975 yılında Akıncılar Derneği kurulduğunu duydum. Tarih, hoş bir duygu uyandırdı bende üçüncü sınıf öğrencisi olmuştum yine mescitte Neredeyse her gün görüştüğüm, konuştuğum arkadaşlardan biri sohbet ederken dedi ki: "Tam bizim düşünce, kültür ve inanç bütünlüğümüze

hitap eden bir dernek kurulmuş arkadaşlar. Orada toplanıp birlik oluşturuyor, siyasi görüşlerden uzak, inanç çatısı altında eğitimli, nitelikli ve bütün toplumu kucaklayan bir yapılanma ve gençlik organizasyonu oluşturmuşlar. Tamamen milli ve manevi değerlere bağlı gençlerden oluşan ve toplumla kucaklaşan bir dernek, ben okul çıkışında oraya gitmeyi düşünüyorum sen de gelmek ister misin?" Benim ruhumu okşadı bana uygun bir mekan olacağını düşündüm ve memnun olurum gelmek istiyorum dedim. Oraya ders bitiminde birlikte gittik, derneği ilk kuran arkadaşlarla tanıştık ve bir miktar sohbet ettik. Tam olarak aradığımı bulduğumu düşündüm ve sürekli boş zamanlarımda oraya gitmeye başladım, Ankara Kızılay'da yer alan bu mütevazı ortam, ruhumun huzur bulduğu yerdi. İlk Genel Başkan Merhum Tevfik Rıza Çavuş yönetim kurulu oluştuğu sırada bana dedi ki "Kültür ve Eğitim Müdürü olarak bizimle beraber çalışır mısın?" Bu hak davada, bütün gücümle "Varım inşallah!" cevabını verdim ve aktif olarak dernek elemanı oldum. Daha sonra Genel Başkan Merhum Mehmet Tezel döneminde de önemli görevlerde yer aldım. Peşinden yapılan dernek kongresinde Genel Başkan Mehmet Tellioğlu döneminde ise yönetim kuruluna girdim ve genel sekreter olarak aktif görev aldım. O zamana kadar da kültür ve eğitim konusunda, dünya medeniyeti konusunda Türkiye'nin her yerinde açılmış şubelerimizde etkinlikler, seminerler, konferanslar hazırladım. Özet olarak derneğin kuruluşundan itibaren 3 farklı genel başkan döneminde dernek yönetiminde bulunmuş aktif bir üye oldum. Hiç ikbal peşinde olmadım, gönlümde sadece Allah (c.c.) rızası vardı bunun için üzerime düşeni yapmak vardı.

S: Sizce Akıncılar'ı diğer gençlik örgütlerinden ayıran temel unsurlar nelerdi?

12 Eylül 1980 öncesinin çatışmacı ortamında gençliğin ideolojik kamplara ayrılması ve kaos ortamını besleyici anarşik zemin üzerinde yapılanması karşısında Akıncılar; hiçbir ideolojik kesime mensup olmadan, ülkenin ve milletimizin değerlerinden kaynaklanan ilkelerle yeni ve yerli bir gençlik örgütü olarak ortaya çıkmıştır. Kurucularının tamamı Ankara'da üniversiteli olması, yeni ve yerli bir gençlik örgütünün ortaya çıkmasının gerekliliğini mecbur kıldı. Sağ ve Sol olarak iki kampa ayrılmış olan gençliğin, İslami temeller üzerinde bir gençlik yetiştirmek ve sokak çatışmalarıyla nemalanan örgütlerden tamamen ayrı ve farklı ilkeleri olan, ülkenin yarınlarında söz sahibi olacak gençlerin sağlıklı bir fikri bünye oluşturmaları için çaba göstermişlerdir.

S: Bu teşkilat içinde idari bir vazife yüklendiniz mi? Bu vazife ne zaman başladı, ne kadar sürdü? Bu süreçte ne tür faaliyetler yaptınız?

1978-1979 yıllarında Mehmet Tellioğlu'nun Genel Başkanı olduğu dönemde ben de genel sekreter olarak görev aldım. İcrai bir görevdi genel sekreterlik. Normal süre olarak görevim bir yıl kadar sürdü. Bu süreçte çeşitli eğitim faaliyetleri, yayınlar, sosyal faaliyetler, ülkemizin her noktasında toplantılar, mitingler, yürüyüşler ve gençlerin yetişmesi için benzeri faaliyetler yaptık.1975-

Hiç ikbal peşinde olmadım, gönlümde sadece Allah (c.c.) rızası vardı bunun için üzerime düşeni yapmak vardı.



Söylediğiniz gibi büyük teveccüh görmesinin temel sebebi; milletimizin değerleri ile aynı değerleri paylaşması, bu değerler öncülüğünde faaliyetlerini yürütmesiydi. Yani, milletten kapmadan, millete aykırı yabancı ideolojilerin peşine takılmayan, tam aksine yerli ve milli bir çizgiyi takip etmesi kısa zamanda teveccühe mazhar oldu.

1976 Genel Başkan Tevfik Rıza Çavuş, 1977-1978 Genel Başkan Mehmet Tezel dönemlerinde de daha önce belirttiğim gibi kültür ve eğitim işlerinden sorumlu müdürlük görevi yürüttüm.

S: Akıncılar kendilerinin fikri, siyasi ve dini açıdan geliştirmek için ne tür faaliyetler yapardı? Fert ve grup olarak gelişim için neler yapılırdı?

Bir önceki soruda ana başlıklarını verdiğim gibi; her şubemizde hiç aksatmadan fikri, siyasi, dini içerikli konferanslar, seminerler, paneller gerçekleştirilirdi. Ayrıca değişik sanat dallarında çalışmalar, eğitim amaçlı kamplar gençlerin gelişimi için başvurulan vasıtalardı. Ayrıca, o dönemin fikir ve sanat adamlarından, Akıncılar'ın fikri beslenmeleri için faydalandık, yayınlanmış kitaplarından, dergilerinden istifa ettik. Şimdi rahmetli olmuş Üstad Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Mustafa Yazgan, Kadir Mısıroğlu, Mustafa Müftüoğlu, Zübeyir Yetik, Salih Mirzabeyoğlu gibi fikir adamları bizim düşüncelerimizin gelişmesine, olgunlaşmasına zemin hazırlamıştır. Hatta, hiç unutmam: Üstad Necip Fazıl *Büyük Doğu* dergisini yeniden çıkarmaya başlayacağını duyurduğunda ben Akıncılar Genel Sekreteri olarak kendisine telgraf çekmiştim. Üstad da bu telgrafı *Büyük Doğu*'da yayınlamıştı.

S: O dönemde İslamcı bir gençlik hareketinin mensubu olmanın zorlukları nelerdi? Bunlardan bahseder misiniz? Bunları aşmak için neler yapılıyordu?

O dönem gerçekten çok zor bir dönemdi, meşakkatli bir dönemdi. Yani 12 Eylül öncesi dönem oldukça sıkıntılı, her an ölümle karşı karşıya gelebileceğiniz bir dönemdi. Üniversiteler adeta yabancı ideolojilerin işgal alanı haline gelmişti. Yüksek öğrenim için büyük şehirlere üniversiteye gelen gençler, aynı görüşte olmadıkları üniversitedeki ideolojik işgalden dolayı okullarına gidemiyorlardı. Böylesine zor bir zamanda mutlaka üniversiteyi bitirmek ve hayata donanımlı başlamak için çaba gösteriliyordu. Güvenlik kuvvetlerinin bile bu tür üniversite

işgallerini önlemekte zorlandığı bir anarşi ortamı vardı. Akıncılar, bütün bunlara rağmen hem okullarına devam etmek, hem de ideolojik çizgisini sürdürmek için gayret sarf ediyordu.

S: Akıncılar derneği 5 yıl kadar bir süre yaşadı ancak büyük ilgi ve alaka gördü. Bu kadar kısa zamanda gördüğü bu teveccühü sizce nasıl yorumlamak lazım?

Evet 1975-1980 arası 5 yıl gibi kısa sürmesine rağmen ülkemizin her şehrinde, her ilçesinde, hatta kasabalarında bile teşkilatlanmasını sürdürdü. Söylediğiniz gibi büyük teveccüh görmesinin temel sebebi; milletimizin değerleri ile aynı değerleri paylaşması, bu değerler öncülüğünde faaliyetlerini yürütmesiydi. Yani, milletten kapmadan, millete aykırı yabancı ideolojilerin peşine takılmayan, tam aksine yerli ve milli bir çizgiyi takip etmesi kısa zamanda teveccühe mazhar oldu. Türkiye'de başta Sol olmak üzere anlamadıkları gerçek şudur: Milletimizin değer ve gelenekleriyle örtüşmeyen hiçbir ideolojinin, akımın başarılı olma şansı yoktur. Akıncıların en büyük avantajı, daha doğrusu içerisinden geldikleri toplumun değerlerini paylaşması Anadolu sathında büyük teveccüh görmesine neden olmuştur.

S: Bugünden geriye dönüp baktığınızda Akıncılar derneği, Türkiye'deki gençlik hareketleri içinde nerede duruyor? Neleri yapamadı? Bir özeleştiri yaparsanız ne söylersiniz bu bağlamda?

Önceki sorularınıza verdiğim cevaplarda da kısmen ifade ettiğim gibi, Akıncılar'ın temel fonksiyonu; gençliği anarşik ortamdan uzak tutması, onların yüksek tahsil hayatına devam etmesini sağlamak ve fikri ve ahlaki gelişimlerini sürdürmek olmuştur. Bugün geriye baktığımızda, ne kadar gerçekçi, doğru ve isabetli bir gençlik örgütlenmesi olduğunu söyleyebiliriz. "Neleri yapamadı?" sorusu oldukça detaylı cevaplandırılması gereken bir sorudur. İmkânları nisbetinde faaliyetler gösterdi. Gençliğin sınırlı imkân ve fikri bünyesiyle yapması gerekenleri yerine getirmiştir diye düşünüyorum.

S: Son olarak ilave etmek istediğiniz bir şey varsa buyurunuz?

Gençlik oldukça kıymetli, önemli ve mutlaka boşa geçirilmemesi gereken bir yaş dilimidir. Bugünkü gençliğin, Akıncıların o kısa 5 yıllık gençlik örgütlenmesi tecrübesini iyi analiz etmesi, bugünden yarına uzanan çizgide bugünün gençliğine kodlar çıkarmasını tavsiye ediyorum. Geçmiş sadece yaşanmış değil, yarın için bir sıçrama tahtasıdır diye düşünüyorum.

Geçmiş sadece yaşanmış değil, yarın için bir sıçrama tahtasıdır diye düşünüyorum.

Kotku: İsmiyle Müsemma

Hüseyin YORULMAZ

"Kotku" kelimesinin bilimsel olarak ne anlama geldiğini öğrenmek için, İstanbul Üniversitesi'nde Osmanlı Türkçesi uzmanı olan Hayati Develi dostumuza müracaat ettik. Kelimenin Kaşgarlı Mahmud'un *Divanu Lugati't-Türk* adlı eserinde 108a'da geçtiğini, "kotkı"ya "mütevazı" anlamının verildiğini belirtti. Kotkı er, "mütevazı, alçakgönüllü adam" demektir. Bunu daha yeni yayınlarda "kutkı" diye okuyanlar da var. Kotkı~kodkı kelimesinin etimolojisini *Clauson An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenty-Century* adlı etimolojik sözlüğü şöyle veriyor: kodkı < kodı "aşağı, aşağı yönlü" + kı "aitlik eki" (aşağıda olan). Mecazen "alçakgönüllü, mütevazı" demek oluyor. Etimoloji konusunda farklı düşünceler olmakla beraber kaynaklar genellikle "kotku" kelimesini "mütevazı" şeklinde açıklıyor.

İsmiyle müsemma derler ya; Mehmed Zahid Kotku'yu anlatan herkesin, onun için kullandığı anahtar kelimelerden biri de tevazudur. Onu tanıyanlar, insanlara karşı son derece yumuşak ve alçak gönüllü olduğunu söylüyor. 1934 yılında Soyadı Kanunu çıkarken, çoğu yerde olduğu gibi aile bu inisiyatifi nüfus memurunun insafına bırakmamış, bilerek ve bilinçli olarak seçim yapmıştır. Ataları, Dağıstan eteklerinde bulunan Şeki bölgesinden Anadolu'ya geldiğine göre, soyadını alırken de memleketi ata yurduna yaslandığını görüyoruz.

Bursa İlahiyat Fakültesi emekli hocalarından Yunus Vehbi Yavuz'un anlattığına göre, babası Hasan Rami Yavuz, birlikte halvete girdiği Zahid Efendi'ye bir gün "Kotku" soyadının ne anlama geldiğini sordu. Bu duyulmamış kelimeyi öteden beri merak ediyordu. Hocaefendi de, "Kotku tevazu/alçak gönüllülük demektir; gerçi ben mütevazı bir kimse değilim, amma mütevazı olmak için bu soyadını aldım!" diye cevap

verdi.[1] Babası İbrahim Efendi ona "Oğlum Mehemmed!" diye hitap edermiş. Ve soy isminin mütevazı manasına geldiğini nüfus cüzdanının başına kayıt düşerek not düşmüş.

Yine ilahiyatçı Arap Dili ve Edebiyatı uzmanı Ahmet Turan Arslan, ilk gençlik yıllarından beri yakından tanıdığı Mehmet Zahid Kotku deyince İslam ahlakının güzellikleri, özellikle "tevazu"nun akla geldiğini söyler.[2] Arapça "veda'a" kökünden olup "tefâul" kalıbındadır. Kelime bu kalıpta olunca, çoğunlukla "asıl ve gerçek durumda olmayan hâli ifadeye çalışmak" anlamında kullanılır. Mesela dilimizde yine aynı kalıptan türemiş "tecâhül" kelimesi vardır. Aslında bildiği halde bilmiyor görünmek manasındadır. Edebiyattaki "tecâhül-i ârif" (bilenin bilmiyormuş gibi görünmesi) sanatı bu kabildendir. Kelime tevazu şeklinde tefâül kalıbında söylenince, gerçekte öyle olmadığı hâlde, kişinin kendisini başkaları karşısında kibirlenme ve kendisini büyük kabul etmenin zıddı anlamında, kendisini basit, aşağı ve değersiz kabul etmesi, daha açıkçası kendisini davranışlarıyla böyle göstermeye çalışması demek oluyor.

Mehmed Zahid Efendi'nin seyahatlerinde, konforlu otellerden çok bir dostun evinde misafir olmayı tercih ettiğini söyleyen Ahmet Turan Hoca, kendisine bir şey öğrenmeye gelen herkesi hoş karşıladığını, toplumdaki seviyesi ne olursa olsun, anlattıklarını bildiği bir şey olsa bile daha önce hiç duymamış gibi can kulağı ile dikkat kesildiğini anlatır. Her kesimden insanı alçak gönüllülükle karşılardı. İnsan gönlünün kırılgan ve alıngan bir yapıda olduğunu bildiği için buna çok dikkat gösterirdi. Tevazu ahlakının insanların gönlüne yerleşmesi için, babasının sık sık tekrarladığını söylediği şu sözü kendisi de fırsat buldukça ifade ederdi: "*Herkes yahşi ben yaman, eller buğday ben saman*!"[Azerbaycan Türkçesi'ni göz önünde bulundurarak "men" mi demeliydik?] İşte sehl-i mümteniye örnek gösterebileceğimiz Kafkas menşeli olan bu söz, onun hayatını özetler mahiyettedir. Herkesi yahşi kendisini kötü, elleri buğday gibi kıymetli kendini saman gibi değersiz gören bir tasavvuf anlayışıdır bu. Düşünün bir: Herkes kendini böyle görse, bu dünyada kötülüğe ve kötülere yer kalır mı?! Böyle bilecek insan; herkese hürmet edip yardım edecek, her gördüğünü Hızır bilecek. İyi bak ki iyi olasın! İnsan kendi kusurlarına baktığı zaman başkalarının ayıbını görmeye fırsat bulamaz. Hocaefendi'nin sohbetlerinde en çok işlediği konudur bu. Şairin dediği gibi: "*Kendi aybın bilmedir ancak hüner.*" Marifet, kişinin kendi ayıp ve noksanlarını görüp fark etmesidir. Ona göre kusur aramak Müslümana yakışmaz, çünkü kusursuz insan olmaz.

Hocaefendi mütevazı yönünü genellikle gizlerdi. "Ben fakîr-i pür-taksîr" diye söze başlayanların kibir kokan sözlerindeki gururu anında sezerdi. Kendisi hayatta iken basılmış olan *Tasavvufî Ahlak* kitabının kapağında M.Z.K. rumuzunu kullandığı malum. Marmara İlahiyat Fakültesi'nde yıllarca tasavvuf dersi okutmuş olan İrfan Gündüz, bu rumuzun Mehmed Zahid Kotku isminin baş harflerinden meydana geldiğini biz vefatından çok sonra öğrendik, diyor. Cemaatinin ve ihvanının çoğu da bunu bilmiyordu. İsmini bile böyle vafi bir şekilde gizlediğini, mahviyetkâr kâmil bir insan olduğunu belirten Gündüz, onun makamlardan, şandan, şöhretten hoşlanmadığını; hâliyle ve kâliyle insanlara örnek olmaya çalıştığını ifade eder. Hatta bir defasında, "Pazardan gelirken, cebinde pazardan aldığı emtiayı hamala verip taşıtacak parası olan adamın, bu malı kendisinin taşıması tahrimen mekruhtur." demişti. Ardından da şöyle getirmişti sözünün arkasını: "Çünkü o hamallar da geçinecek; nereden geçinecek? Herkes bu kadar parayı sever de her işi kendim yapayım derse, piyasada hiç kimse bir başkasından iş alma imkânı bulamaz!"[3]

Esad Coşan, Hocaefendi'yi anlatırken, çok mütevazı bir insandı, bunu öyle lafla değil, ömründeki jestleriyle bize göstermiş kimsedir, der. Buna örnek verirken de, "Kendisinin tekkeye getirdiği insanları öne geçirmiştir." diyerek, Nakşibendî tarikatinin önceki halkalarına göndermede bulunduğunu görüyoruz. Bilindiği gibi Abdülaziz Bekkine ve Serezli Hasip Yardımcı'yı Gümüşhânevî dergâhına Mehmet Zahid Kotku getirdiği halde dergâhın başına onların vefatından sonra şeyh olmuştur. Bu durum, tevazu sahibi olarak aynı zamanda onun bir feragat ve fedakârlık timsali bir şahsiyet olduğunu da gösterir.

1 *Mehmed Zahid Kotku Kitabı* (Editör: Necdet Yılmaz), Server Yayınları, İstanbul 2022, s. 26

2 Prof. Dr. Ahmet Turan Alkan'la 1 Nisan 2026'da Atikali'de görüştük.

3 https://esadcosankulliyati.com/arsiv/kitap/mzkvetasavvuf/mzkvet07.html [Erişim tarihi: 10.10.2026]

Her büyük insan gibi o da başkalarının onca derdi ile ilgilenirken, onca insanın problemlerine çare bulmaya çalışırken kendi derdini görmezden gelirdi. Sahip olduğu makamı ve elinde tuttuğu imkânları şahsıyla ilgili olarak kullanmaz, bu konuda son derece titiz davranarak inandığı şeylerden taviz vermezdi. Yaptığı her fiilin, gösterdiği her davranışın dervişleri tarafından örnek alınacağının bilincinde olarak buna bilhassa özen gösterirdi.

Riyaya Kaçmayan Bir Tevazu

Zahid Efendi en iyi bildiği bir konuyu bile muhataplarından öyle can kulağı ile sonuna kadar dinlerdi ki dışarıdan bakanlar o hususla ilgili sanki bir şey bilmediği zehâbına kapılırdı. Ziyaretine gelmiş bir yabancı, onun bu yönünü anlatırken, "riyaya kaçmayan bir tevazu" olarak nitelemiştir. En çok vâkıf olduğu tasavvuf bahsinde bile, karşısındakilerin "ne bilgili bir adam" demelerinden hoşlanmaz, bilmemiş gibi mütevazı davranırdı. Bir köy imamı mütevazılığında bir havası vardı ve böyle görünmekten hoşlanırdı. Köy imamıydı zaten, İstanbul'a gelmeden önce Bursa'da İzvat köyünde imamlık yapmıştı. İmam olarak anılmaktan ve kendisine imam-hoca denilmesinden de hoşnut olurdu.

Rüstem Keleş'in Kuddusi Yazaroğlu'ndan naklen anlattığı bir anekdot, tam da burada meramımızı ifade etmeye çalıştığımız gibidir. Mehmet Efendi, en yakın dervişi Kuddusi Bey'le yaptıkları bir seyahatte Gölcük'te ikamet eden amcası Zekeriya Yazaroğlu'nun evine misafir olurlar. Ev sahibi tanış olmaları için mahalle camiinin imamını da eve davet eder. Muhtemelen imam, Hocaefendi'yi hiç tanımayan bir cami hocasıdır. İmam efendi şöyle der beldeye gelen misafire hitaben: "Hocam bir tarikate müntesip misiniz?" Hocaefendi'nin verdiği cevap, bize ne denli bir tevazu âbidesi olduğunu gösterir: "Eh, yolunda olmaya çalışıyoruz!"

Her büyük insan gibi o da başkalarının onca derdi ile ilgilenirken, onca insanın problemlerine çare bulmaya çalışırken kendi derdini görmezden gelirdi. Sahip olduğu makamı ve elinde tuttuğu imkânları şahsıyla ilgili olarak kullanmaz, bu konuda son derece titiz davranarak inandığı şeylerden taviz vermezdi. Yaptığı her fiilin, gösterdiği her davranışın dervişleri tarafından örnek alınacağının bilincinde olarak buna bilhassa özen gösterirdi. Kendisine yapılan yardımı ve sadakayı geri çevirirdi. Bir defasında Mekke'de şahsına verilen yardımı kabul etti ve etrafındakiler buna hayret ettiler. Sebebini de, "Biz bu parayı almasaydık, o kişi her sadaka verişinde 'acaba reddedilir miyim?' diye tereddüt edecekti." şeklinde izah etti. O sırada yanından geçen bir ihtiyaç sahibine, paranın üstüne birkaç mislini koyup tasadduk ederek dervişlerine örnek oldu.

Hacca gittiği zaman hep yanında bulunan ihvanından Ayşe Hümeyra Ökten, hocasını anlatırken mütevazı yanını da öne çıkarır ve "ilmi, irfanı, tevazuu, cömertliği, şecâati, belâgati, iffeti, keremi, takvası..." gibi hasletleriyle onu Peygamber Efendimiz'e benzetir. Dostundan ve düşmanından gördüğü eziyetleri affeder, karşılık vermezdi. Şefkati çoktu. Kendisini kimseden üstün tutmazdı. Hastaları ziyaret eder, cenazelerde bulunmaya dikkat ederdi. Gönül almak, onun için en makbul bir işti. Bazen sabah namazından sonra cemaate döner: "Hastası olan var mı? Cenazesi olan varsa yardıma gidelim!" derdi. Yakın olan ihvanından birini birkaç gün görmese, onu sorar; yolculuğa gitmişse hayır dua eder; şehirde ise ziyarette bulunurdu. Kimsenin ayıbını yüzüne vurmaz, kimseden şikâyet etmezdi. Yolda karşılaştığı Müslümana önce kendisi selam verirdi. Çok cömertti.

Kendisinden bir şey istendiği zaman hiç yok dediği işitilmezdi. Varsa verir, yoksa sükûtu tercih ederdi. Hediyeyi kabul eder, zekât ve sadaka almazdı. Ekseriyetle hediyenin karşılığını ziyadesiyle verirdi.[4]

Gurur ve kibri ayaklar altına aldığına dair bir hatırasını da ihvandan Malatyalı Muammer Elmalı anlatır: Hacta bir gün Arafat'a çıkılırken sofra hazırlandığı esnada Mehmed Efendi dışarı çıkar. Beklerler beklerler, gelmez. Gecikir. "Acaba Hocaefendi niçin gecikti?" diye içlerinden bir ikisi arkası sıra gidince bir de ne görsünler, umuma ait helâları temizliyor. "Bize emretseydiniz efendim!" dedi içlerinden biri. "Yok dedi, bu sünnettir. Peygamberimiz böyle yerleri temizlemenin fazileti çoktur, demiş. O hadis aklıma geldi, onun için bunlarla meşgul oldum." (Erkaya, s. 293) Böylece unutulmuş ve kimsenin yerine getirmeye tenezzül etmediği bir sünneti daha ifa etmenin huzurunu yaşıyordu. Bu ancak ben duygusunu yenmiş, izzet-i nefsini ayaklar altına almış mütevazı bir kimsenin harcıdır. Bugün dilimizde yanlış kullandığımız bu ifadeye Abdülaziz Efendi bir açıklık getirerek "nefsin izzeti olmaz" der. Bir müridinin, küs olduğu yakınlarından birini affedince, "Acaba izzet-i nefsimi ayaklar altına mı alıyorum?" dediği zaman Hocaefendi: "Senin nefsinin izzeti mi var?" diye sorar. O da, "Evet hocam, izzet-i nefsimiz yok mudur?" diye karşılık verince şöyle cevap verir Aziz Efendi: "Nefsin izzeti olur mu? Nefis bir hayvandır, onun izzeti olmaz. Ancak vasfın izzeti olur. İnsan cömerttir izzetlidir. Çalışkandır izzetlidir. Fedakârdır izzetlidir."[5]

Yine Hacta, bir defasında Muammer Elmalı'ya: "Acaba banyoları nasıl buranın?" dedi Mehmed Zahid Efendi. O da, bir bakıp kontrol edeyim, size haber veririm diyerek dışarı çıktı. Etraftaki hamamları dolaştı. Baktı Araplarda âdâb-ı muaşerete dikkat eden fazla kimse yok; "Efendim dedi, münasip değil, edebe riayet etmiyorlar... Emir buyurursanız, ben size burada bir banyo için su hazırlayayım!" Sonra ev sahibine gitti, orta büyüklükte bir kazan buldu, suyu ısıttı, sade bir banyo yerinde Hocaefendi'yi bir güzel yıkadı. "Ben de seni yıkayacağım Muammer!" dedi Zahid Efendi bu sefer. Kendisine karşı yapılan bir iyiliğin altında kalmaz istemez, mukabelede bulunmayı çok severdi. Mümkünse o iyiliği boşta bırakmaz, fırsatını bulup bir gün mutlaka telafi etmenin yollarını arardı.

"Nefsin izzeti olur mu? Nefis bir hayvandır, onun izzeti olmaz. Ancak vasfın izzeti olur. İnsan cömerttir izzetlidir. Çalışkandır izzetlidir. Fedakârdır izzetlidir."

4 Metin Erkaya, *Anılarla Mehmed Zahid Kotku Rh. A.*, İstanbul 2017, 580 s.

5 Osman Çataklı, *Hacı Hasib Efendi ve Hacı Aziz Efendi*, Gonca Yayınevi, İstanbul Tarihsiz, s. 151.

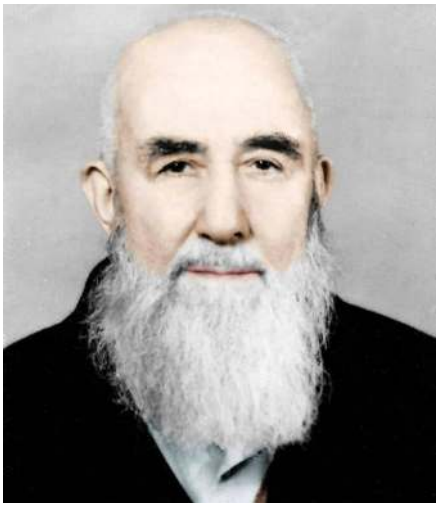
Mehmed Zahid Hocaefendi'nin Masonluğa Bakışı

Mustafa ÖZEL

Prof. Dr., FSMVÜ İslami İlimler Fak.

Yazının kaynakları konusunda yardımlarını esirgemeyen İstanbul Ün. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi Doç. Dr. Necdet Yılmaz'a teşekkür ederim.





İslam dünyasında Ümmet-i Muhammed'i etkileyen; sosyal, siyasi, kültürel, ahlaki ve dini sonuçlar doğuran hareket ve anlayışların başında masonluk gelmektedir. İngiltere kökenli ve İngiliz sömürgeciliğiyle doğrudan bağlantılı olan bir yapı, gizliliğiyle bilinen bir teşkilattır. Arkasına İngiliz kraliyet ailesini ve Anglikan kilisesini alan teşkilat, ilk büyük gücünü Fransa'da, 1789'daki ihtilalde göstermiştir. O gündür bu gündür siyaseti doğrudan etkileyen bir organize bir örgüttür. Dünyanın etkili kişilerini bünyesine katmak, onlara sahip çıkmak, onların önlerini açmak, onları güçlendirerek kendini güçlendiren masonluk 1950-1980 arasında, ülkemizde siyasal ve toplumsal hayatın en önemli gündem maddelerinden biriydi.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin işleyişinde, masonların etkisi çok konuşulmuştur. Ülkede dini hayatta söz sahibi olan, Müslüman halkı etkileme ve yönlendirme imkânı olan kişiler, cemiyetler, yayın organları bu meseleyi gündemlerinden hiç çıkarmamışlardır. Bunun en temel sebeplerinden biri, masonluğun Hristiyanlıkla doğrudan olan ilişkisidir. İnsancıl, barışçıl, vicdanı ve ahlakı merkeze alan, adaleti önceleyen bu yapı kendisini, web sayfasında şöyle tanıtmakta, tanımlamaktadır: "İnsanlar arasında sevginin, toleransın ve kardeşliğin hüküm sürmesini; insanlığın hürriyet, barış, adalet ve huzur içinde gelişmesini hedefleyen Masonluk, ortak bir insanlık ülküsünün gerekliliğini kabul eder." Bu okuduğunuz cümle, "Masonluk nedir?" sorusuna cevap verilen paragrafın ikinci cümlesidir.[1] Bu kamufle cevabın arkasında gizli olanı anlamak için masonluğun ilk anayasası ve temel nizamnamesi kabul edilen *1723 Anderson Yasaları*'nı (Constitutions of the Free-Masons) kaleme alan James Anderson'un (1679–1739) İskoç asıllı Protestan din adamı olduğunu bilmek yeterlidir.

Masonluğun İslam dünyasına girişi, örgütün hem İngiliz hem de Fransız kolları üzerinden gerçekleşti. Hindistan bölgesinde İngiliz, Mısır'da Fransız kolları üzerinden giren ve yayılan masonluk, Osmanlı'ya iki kanat üzerinden birlikte girmiştir. 1850 sonrasında İngiltere ve Fransa büyükelçilerinin teşebbüsleriyle İngiltere Büyük Locasına bağlı olarak Bulver Locası, Fransa bağlantılı Union d'Orient Locası kurulmuştur.[2]

1 https://www.mason.org.tr/temel-kavramlar-ve-bilgiler erişim tarihi: 25 Ekim 2026.

2 Osmanlı coğrafyasındaki masonluk faaliyetleri için bkz.: https://www.mason.org.tr/turkiyede-masonlugun-tarihcesi erişim tarihi: 25 Ekim 2026.

Masonluk ve masonlar İslam dünyasında dinsizlikle eşdeğer görülmüştür. Vatanperver ve milliyetperver insanlar masonluğu Türkiye'ye bir tehdit olarak görmüş, fikren, ilmen, siyaseten onunla mücadele etmişlerdir. Hatta bu konuda İzmir'de "Türkiye Siyonizm ve Masonlukla Mücadele Derneği" adlı bir dernek kurulmuştur. Emniyet, kuruculardan dernek adındaki "Siyonizm" ve "Masonluk" kelimelerinden birini tercih etmelerini istediğinde, kurucular Siyonizm'i tercih etmişler, bu sebepten derneğin adı, "Türkiye Siyonizmle Mücadele Derneği" olmuştur.[3]

1950 sonrasında, çok partili hayata geçişin ertesinde gözle görülür sayıda artış kaydeden dini muhtevalı dergilerin önemli konularından biri, masonluk olmuştur. *Büyük Doğu*, *Sebilürreşad*, *Ehli Sünnet*, *Fedai*, *Hilal*, *Hareket*, *İslam*, *İslam Yolu*, *Hür Adam*, *Yeniden Milli Mücadele*, *İslam'ın İlk Emri Oku* gibi dergilerde konu farklı yönleriyle ele alınmıştır.

Bazen masonluk bazen farmasonluk olarak isimlendirilen yapıya bakışı göstermesi bakımından bazı dergilerden bazı yazıların başlıklarının verilmesini faydalı buluyorum. Cevat Rifat Atilhan, "Farmasonların Din Düşmanlığı", *Sebilürreşad*, cilt: 1, sayı: 3, 1948, s. 42-43; Abdurrahim Zapsu, "Masonluk ve Din", *Ehli Sünnet*, cilt: 3, sayı: 57, 1949, s. 10-11; Hikmet Bayur, "Farmasonluk Tarikattır ve Beynelmineldir", *Sebilürreşad*, cilt: 2, sayı: 43, 1949, s. 386; Tahir Olgun, "Müslümanlıkla Masonluk Uyuşabilir Mi?", *İslam Yolu*, cilt:1, sayı: 22, 1949, s. 1; M. Raif Ogan, "Mason", *Büyük Doğu*, cilt: 5, sayı: 39, 1950, s. 7; Cevat Rifat Atilhan, "En Büyük Tehlike Farmasonluk", *Hür Adam*, cilt:1, sayı: 45, 1951, s. 1-2; Cevat Rifat Atilhan, "Siyonizmin Beşinci Kolu Masonluk", *Sebilürreşad*, cilt: 10, sayı: 226, 1956, s. 14-16; Nuretttin Topçu, "Masonlara Kırk Soru", *Hareket*, cilt: 5, sayı: 23, 1967, s. 3-6; Hüseyin Avni Güngörmez, "İslamı ve Türklüğü Daima Arkadan Hançerlemeğe Çalışan Büyük Tehlikelerden: Siyonizm ve Farmasonluk", *Fedai*, cilt: 4, sayı: 45 1969, s. 9, 22; Mehmet Kemal Pilavoğlu, "Tarihin Kaydettiği 31 Mart Fâciası Siyonistler, Farmasonlar, Selanik Dönmeleri Yoluyla Hazırlanmıştır", *İlahi Işık*, cilt: 3, sayı: 60, 1969, s. 1, 8;

Konu akademik çalışmalara da yansımış olup Hilal Demirel Sav tarafından "Sebiülreşad Dergisinde Masonluk Algısı: Cevat Rıfat Atilhan, Mehmet Raif Ogan, Eşref Edip Örneği" başlıklı bir yüksek lisans tezi yapılmıştır (İstanbul Topkapı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2024).

O yıllarda sadece dergilerde yazarlar değil, toplantılarda hatipler, camilerde hocalar da konuya yer yer temas etmişlerdir. Nevi şahsına münhasır bir hocaefendi olan Mehmed Zahid Kotku Hazretleri (1897-13 Kasım 1980) çok bilinen yönüyle sadece siyaset ve gençlerle değil toplumda millete, vatana ve dine zararlı olan cereyanlara karşı da gerekli tavrı göstermiş, çevresindeki insanların bunlara karşı dikkatli olmalarını istemiştir. Bu yazıda kendilerinin eserlerinde konuyla ilgili fikir ve görüşlerini aktarmaya çalışacağız.

Onun masonlukla ilgili görüşleri, tespit edebildiğimiz kadarıyla *Cennet Yolları*, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, *Hadislerle Nasihatler* (1, 2), *Mü'minlere Vaazlar* (1, 2), *Nefsin Terbiyesi* ve *Tasavvufî Ahlâk* (II, IV, V) kitaplarında yer almaktadır.

Hocaefendi merhum *Cennet Yolları* adlı eserinin ilk bölümü olan "Cennete Giden Yolları" anlatırken üçüncü yol olarak "**İ**lim"-den bahsetmektedir. Bu başlığın altında iki alt başlıktan ikincisi, "Cehaletin Getirdiği Felaketler"-dir. Kotku Hazretleri mağlup olanların galipler karşısında alçaldığını, daha sonra yaltaklandığını, işin **çığırından** o kadar **çıktığını, nihayetinde** insanla**rın** gidip mason localarına kaydolduğunu söylemektedir. Ona göre bu durum, devlet adamı olarak iş başına geçme sevdasından kaynaklanmaktadır. Sorduğu şu soru, gayet yerindedir: "Acaba bir masonun hiç müslüman olduğu görülmüş müdür? Mason müslüman olmuyorsa, o zaman bir müslümanın mason oluşuna ne dersiniz?"[4] **Müslümanı**m diye geçinen zavallı Müslümana henüz Müslümanla Müslüman düşmanını, müminle münafığı, iyi ile kötüyü, fayda ile zararı, zehir ile şifayı ayıramayana "ne demek lazım bilemem" diyerek sözünü bağlamaktadır.

Kotku Hazretleri "Cennete Giden Yolları"n 21.si olarak "İtikat ve İbadette Gerçek Tevhide Ermek" konusunu işlemektedir. **İman ile münafıklık arasındaki farklılığa işaret eden Hocaefendi, tas-**

3 Bu dernek hakkında bkz.: Mustafa Özel, "Siyonizm'le Mücadelede Bir Dava Adamı, Bir Dernek, Bir Dergi: Kemal Fedai, Türkiye Siyonizm'le Mücadele Derneği, Fedai Dergisi", *Muhit*, sayı: 82 (Ekim 2026), ss. 94-98.

4 Mehmed Zahid Kotku, *Cennet Yolları*, İstanbul Şubat 2018, syf. 25-26.

dikin gereği olarak Müslümanın dininde "**şeksiz** ve şüphesiz" durmasını söylemektedir. O bazen kiliseye, bazen havraya, bazen camiye gitmenin imana zıt olduğunu hatırlatır ve şöyle der: "İman sahibi yalnız camiye gider. Sonra iman sahibi eğer dininde sadık ise mason da olamaz. Nasıl ki mason müslüman olmaz." Sonra şu soruyu yöneltir: "Şu halde **müslüman da mason olmaz**, değil mi?" ardından sözünü şu şekilde nihayetlendirir: "Şimdi masonun hükmünü sen ver. Komünist de böyledir. Zaten komünist de yine mason teşkilatının bir şubesidir."[5] Kotku Hazretleri Müslümanın mason olamayacağı meselesini *Ehl-i Sünnet Akâidi* adlı kitabında da ele almaktadır. Müslümana yakışanın kesin bir şekilde "îmân-ı hakîkî" üzere olmasıdır demekte ve bunu açıklarken mümin, kâfir ve münafık kavramları üzerinde durmaktadır. Günahın insanı dinden çıkarmadığını ancak küfre doğru sürüklediğini hatırlatmakta, münafığın kâfirden daha beter olduğunu belirterek şu şaşkınlığı ifade etmektedir: "Münâfık ise kâfirden daha şerlidir. Hele bir de mason olursa vay hâline! Bir türlü aklımız ermiyor ki bir müslüman nasıl mason olur?! Bu insan ya delidir ya mecnun."[6] Kotku Hazretleri başka bir eserinde mason locasına kaydolan birinden kimseye hayır gelmeyeceğini ifade etmektedir.[7] O Müslümanın masonlukla ilişkisinin asla olmayacağını, sıralı sorularla muhatabına kabul ettirmeye çalışır. Şu soruları peşi sıra sorar[8]: "Deden müslüman, baban da müslüman, sen de müslümansın ha! Neden mason oldun? Bir yahudi dolabına girdin; hiç kimseyi aldatma doğru söyle! Sen müslüman mısın? Eğer 'müslümanım' diyorsan ne diye mason oldun?". O mason olmayı bir Müslümana hiç yakıştıramaz, "Mason cemiyetlerine herhangi bir şekilde, velev ufak bir sözle dahi olsa en ufak bir yardım etmek ve onlardan yine en ufak bir yardım beklemek hangi müslümana yakışır?" der.

Onun buna benzer bir yaklaşımını, başka bir eserinde de görmekteyiz. *Mü'minlere Vaazlar 2*'de, ilk önce günahları anlatmakta, 14. maddede "Cihat Esnasından Cepheden Kaçmak" konusunu ele almaktadır. Müslümanlara karşı kâfirlere casusluk yapan Müslümanın hâlinin düşmanla savaşmaktan kaçan Müslümanın hâlinden daha kötü olduğu yargısında bulunan Kotku Hocaefendi sözü masonlara getirir ve yine bir soruyla tavrını ortaya koyar[9]: "Bilmem ki acaba mason denilen, hıristiyan ve yahudi ağı olan bu zümre ve bu şekle girenler bunlardan daha fena değil midirler?"

Cennet Yolları kitabının ilk bölümün ikinci alt başlığı, "İlim Cennete Giden En Kısa Yol"dur. Bunun ikinci konusu ise, *İlim Mü'minin Kaybolmuş Malıdır, Nerede Bulursa Alır*'dır. Burada günümüzün bir fotoğrafını ortaya koyar. Bugünün insanının; zengin olsun cahil olsun, zengin olsun fakir olsun içki içtiğini, kumar oynadığını, faiz yediğini, çıplak gezdiğini, dansa ve baloya gittiğini, zekât vermediğini, İslam'ın yardımına gelmediğini ifade eder. Sonra şu kelimeler dökülür kaleminden: "Sonra bir de bakarsın mason da olmuş. Zaten namaz kılmaz, oruç tutmaz, hacca gittiği de yok. İster mason, ister komünist, ikisi de bir. Yahudi dolabı..."[10]

Mehmed Zahid Efendi'nin *Cennet Yolları*'nda işlediği konulardan biri de, *Hz. Peygamber'in Dilinden Öğrencilere Müjdeler*'dir. O, burada İmam Tirmizî'nin *Sünen*'in'de naklettiği "Her kim ilim talebi için (evinden) çıkarsa, o kişi evine dönünceye kadar Allah yolundadır." mealindeki hadisin üzerinde durmaktadır. Yolların en güzeli ve en iyisi ilim yoludur diyen Kotku Hazretleri, burada öğrenilmesi istenen ilmin "dünyaya ait ilimler olmayıp dinini, Allah'ını, peygamberini, kitabını öğrenmek için yapılan ve çıkılan" ilim yolculukları olduğunu ileri sürmektedir. Dünya ilimlerini öğrenmek için memleketlerden çıkıp diyar diyar dolaşan talebeler, bunları öğreneyim derken, dinini, peygamberini, kitabını unutmaktadırlar. Sonuçta da ya Maocu, ya Leninci, ya tam komünist veya mason olmaktadırlar. "Ondan sonrası, "Allah kerimdir." demekten başka çaremiz kalmaz." diyen Hocaefendi, manzarayı şöyle resmeder: "Artık dövüşmeler, birbirlerini yaralamalar veya öldürüp kâtil olmalar..." Şikâyetini ve serzenişini şöyle ifade etmektedir: "Sonra bunun adı da ilim tahsili oluyor. Heyhat, böyle ilim yerin dibine batsın. İlimden maksat

5 Kotku, *Cennet Yolları*, syf. 124.

6 Mehmed Zahid Kotku, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, İstanbul Mayıs 2018, syf. 52.

7 Mehmed Zahid Kotku, *Hadislerle Nasihatler I*, İstanbul Nisan 2018, syf. 198.

8 Mehmed Zahid Kotku, *Mü'minlere Vaazlar 1*, İstanbul Aralık 2016, syf. 146.

9 Mehmed Zahid Kotku, *Mü'minlere Vaazlar 2*, İstanbul Kasım 2016, syf. 13.

10 Kotku, *Cennet Yolları*, syf. 145. Hocaefendi komünist mason yakınlığını, Mü'minlere Vaazlar 1'de de (syf. 146) işaret etmektedir. Bir de masonluğun çıktığını, bunların çıplaklık yanlısı, Avrupalı gibi olma sevdasında olduğunu, bunların "komünist kadar korkulu, şuursuz bir tabaka." olduğunu söylemektedir.

ve gaye bu mudur? Ananız babanız sizleri bunun için mi buralara yolladı? Bu ne hal?"[11]

Cennet Yolları'nda masonlara temas edilen son yer, *Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Emirlerine Hürmet Göstermek* konusudur. Müslim'in *Sahîh*'inde rivayet ettiği, "(Yakında) benim ümmetinden bir topluluk gelir. Kur'ân okurlar fakat bu boğazlarından aşağı geçmez." mealindeki hadis-i şerifi açıklarken, bu ve benzeri hadislerde kastedilenlerin şârihler tarafından Şîî ve Hâriciler olarak açıklandığını, ancak hükmün "bu ahlâkta olan herkesi kapsamakta olduğu da dikkatten uzak tutulmamalıdır."[12] demektedir. Bugün başımıza bir masonluk derdi çıktı diyen Hocaefendi Hazretleri, dinden çıkanın cezasının öldürülmek olduğunu belirterek şu soruyu yöneltir okuyucularına: "İslâm dininin dışında ve tam bir yahudi düzeni olan mason cemiyetlerine giren ve onların emellerine hizmet eden Müslümanların halleri acaba nasıl olur?" Hocaefendi'nin bu sorusuna benzer bir soru ile onun *Ehl-i Sünnet Akâidi* isimli eserinde de karşılaşmaktayız. "İnsanoğlu, kâfir aileden doğar, kâfir yaşar, mü'min olarak ölür." manasındaki hadis-i şerife dikkat edilmesini isteyen Kotku Hazretleri, bunun aksinin de olabileceğini, insanın mümin doğup mümin yaşayıp maazallah kâfir olarak ölebileceğini hatırlatır ve okuyucularına şu soruyu yöneltir: "Masonların ve bunlara benzer cemiyetlere girenlerin hâli ne olur?"[13]

Hocaefendi merhumun masonlarla komünistlere aynı nazarla baktığını yukarıda görmüş idik. Onun bu yaklaşımıyla diğer eserlerinde de karşılaşılmaktadır. Örneğin *Hadislerle Nasihatler I*'de Müslümanların bir ve beraber olmasını anlatırken Allah'ın, kitabı Kur'an-ı Kerim'de "Birleşin!" dediğini ancak bu konuda gevşek davranıldığını, Müslümanların Müslüman kardeşleriyle birleşmediklerini, bunun yanlışlığını bir soruyla ortaya koymaktadır: "Bu birleşme kimlerle olacak? Masonlarla mı birleşelim yoksa komünistlerle mi?"[14]

Mezkûr kitabın "Allah'a En Sevgili Olan Ameller" bölümünde işlenen konulardan biri, *Allah Yolunda Cihat*'[15]tır. Cihadı üç başlıkta ele alan Hocaefendi merhum bunları şöyle sıralamaktadır: "Biri düşmanla dövüşmek, diğeri şeytan ile mücadele etmek, bir diğeri nefsi ile mücadele etmektir."[16] Sonuncusuna, yani nefisle cihada, Cihâd-ı Ekber" (En Büyük Cihad) dendiğini, en mühim olanının da bu olduğunu, bunun teferruatının sekiz olduğunu belirtmekte[17], ardından bunları teker teker izah etmektedir. Konuyu dağıtmamak için biz konumuzu ilgilendiren başlığa bakacağız. Altıncı cihadı kötü davranışları, kötü arkadaşları terk etmek, onları hakka ve hakikate davet etmek olarak açıklamakta, sonra meseleyi seçimlerde oy kullanmaya getirmekte ve şöyle demektedir[18]: "Seçim zamanı kullandığımız reyler bizim hangi tarafın adamı olduğumuzu açıkça göstermektedir. Hiçbir müslüman açlıktan öleceğini bilse bile bir Allahsıza, bir dinsize, bir masona ve bir caniye katiyen rey veremez ve onların tarafını tercih edemez. İnsanın kendi aklı ile bazen çok aldandığı görülegelmektedir. Mason cemiyetlerine giren müslümana nasıl müslüman diyebileceksiniz ve bunların idarelerine ne cesaretle girebilirsiniz ve de bunları desteklerken halka da ön ayak olduğunuzu bilmez misiniz? Bunların vebali de acaba kimin defterine yazılacak? Hiç telaş etme ve kendini de kandırma bir mason teşkilatı hiç senin âmâline döner mi?". Daha sonra masonluğun kökeni, hedefleri ve faaliyetlerine geçmekte, okuyucularını uyarmaktadır[19]: "Halbuki masonluk, kökü Avrupa'da olan çok tehlikeli bir cemiyettir, bir çok gizli entrika yolları vardır, en büyük tuzakları paradır sonra da mevkilerdir. Bunlarla insanları aldatır, beğendikleri kimseleri çok yüksek mevkilere yerleştirir ve bütün yapacakları planları bunlar vasıtası ile yaparlar."

Hocaefendi merhum seçim ve masonlar konusuna *Nefsin Terbiyesi* eserinde de temas etmektedir. Adı geçen kitapta "Müslümanların Birbirlerine Karşı Halleri" mevzusunu işlerken eş seçimine kısaca değinmektedir. Buradan siyasi seçimlere geçmekte, okuyucularına şu uyarıları yapmaktadır[20]: "Sonra seçim vaktini de fırsat bil, İslâm haricinde yaşayanları sakın seçme! Sonraki pişmanlık elbette fayda vermez. Hele mason cemiyetlerine kayıtlı olanlardan son

11 Kotku, *Cennet Yolları*, syf. 218.

12 Kotku, *Cennet Yolları*, syf. 325.

13 Kotku, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, syf. 65.

14 Kotku, *Hadislerle Nasihatler 1*, syf. 100. Aynı eserde mevzuya bir daha (syf. 253) değindiği görülmektedir.

15 Kotku, *Hadislerle Nasihatler 1*, syf. 167.

16 Kotku, *Hadislerle Nasihatler 1*, syf. 184.

17 Kotku, *Hadislerle Nasihatler 1*, syf. 185.

18 Kotku, *Hadislerle Nasihatler 1*, syf. 189.

19 Kotku, *Hadislerle Nasihatler 1*, syf. 190.

20 Mehmed Zahid Kotku, *Nefsin Terbiyesi*, İstanbul Aralık 2009, syf. 158.

derece sakın. Zira masonluk bir yahudi şebekesi ve oyunudur. Hangi müslüman bu oyuna ve dolaba girerse artık ondan hayır ummak, zehirden şifa ummak gibidir. Bu hususta kitapları okursan masonluğun ne demek olduğunu anlarsın. Bizim günah kitaplarımızda masonluk hakkında hiçbir bilgi yoktur. Masonluğun eski adı münâfıklıktır."

Mehmed Zahid Kotku Hazretlerinin masonluğa uzunca değindiği yerlerin başında *Hadislerle Nasihatler 2* kitabı gelmektedir. O bu eserinde Avrupalı, Amerikalı ve Asyalıların gözlerini dört açmış bizim kökümüzü kazımaya çalıştıklarına ve mütemadiyen içimizden, bizi kemiren mikroplar gibi bizi yok etmek için gayretlerine dikkat çekmektedir. Ona göre mason locaları, komünist partileri, solculuk mikropları bizim Türklüğümüzü ve Müslümanlığımızı sinsi bir surette elimizden almak için sarf ettikleri hilelerdendir. Topla yıkamadıkları İslâmiyet'i ve Türklüğümüzü yıkan, bu mason şebekesidir. Koca Rusya'yı idare eden yine mason şebekesinin oyunudur.

Masonluğu en korkunç mikroplardan daha korkunç bir bela olarak değerlendiren Hocaefendi Hazretleri, mikroptan korkulup kaçıldığını, masonluğa ve komünistliğe ise koşulduğunu söylemekte ve bunu şaşılacak bir hal olarak nitelendirmektedir. Şu sözlerini, kelime kelime almak istiyorum. "Masonluğu kim methederse etsin bu münafıklığın ta kendisidir, Müslümanlığı sahtedir. Camiye de Allah için değil adam kandırmak için giderler. Onun için masonluk Müslümanlığın baş düşmanıdır, çünkü yahudi ve hıristiyan oyunudur. Onların dedikleri yardımlaşmanın en güzeli Müslümanlıkta zaten mevcuttur. Mason haddizâtında Müslümanlığı bilmediği için mason olmuştur. Masonların dünyaları her ne kadar debdebeli, saltanatlı olursa olsun âkıbetlerinin cehennem çukuru olacağından zerre kadar şüphe yoktur." Bu uyarısından sonra okuyucusuna, "Ey aziz ve muhterem kardeş!" diye seslenerek ona vazifesini hatırlatmaktadır: "Sana düşen vazifelerden en mühimi bu masonu tanı ve bu nurlu şehit kanları ile yoğrulan temiz ülkemizde onlara yer verme, onlara fırsat da verme."[21]

Hocaefendi Hazretleri masonların Müslümanları düşmanı olduğu meselesine *Nefsin Terbiyesi* eserinde de temas etmektedir. Nefsin mertebelerinden nefs-i emmâre sıfatları konusunu işlerken insanın beş düşmanı olduğunu belirtmektedir. Dördüncü ve beşinci düşman olarak masonları ve kâfirleri gören Kotku Hazretleri, "bunların hepsiyle her zaman mücahedeye mecburuz." der ve ekler: "Bu mücahedelerde hem sevap var hem de selamet!"[22]

Son olarak Mehmed Zahid Kotku Hazretlerinin, kendisinin en eski (kitabın ilk cildi, Bahar Yayınları etiketiyle 1975 yılında yayınlanmıştır), en önemli ve en hacimli eseri olan *Tasavvufî Ahlâk*'ta konuya bakışına temas edelim. Bilindiği üzere beş cilt olan kitabın 2., 4. ve 5. ciltlerinde, konuyu değişik yerlerde ele alan Hocaefendi yukarıda gördüğümüz bakış açısının temellerini ve ana unsurlarını bu kitapta ortaya koymuştur.[23]

Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de, "Kâfirlere yardımcı olmayın, destekçi olmayın, arka çıkmayın!" buyurduğu halde mason olduğumuzu, bununla güya "Dünyamızı temin edeceğiz." dediğimizi, kâfirlere yardımcı olarak, onların çıkarlarına çalıştığımız tespitinde bulunan[24] Hocaefendi dün savaştığımız düşmana benzediğimizi söyleyerek dün ile bugün arasında yaşanan paradoksa dikkat çekmektedir. Mehmed Zahid Kotku Hazretlerinin derdi neslimizdir, gençlerimizdir. Onların yetiştirilmesi ve korunması, onun üzerinde sıkça ve ehemmiyetle durduğu konuların başında gelmektedir. Kotku Hocaefendi evlatlarımızın dinden ve İslam'dan çıktığına, sırf bu dünya uğruna komünistlik veya masonluk peşinde koştuğuna, bu da yetmezmiş gibi geleneğine, örfüne, âdetine düşman kesilmesine hayıflanmaktadır.[25] Başka bir yerde yine gençlik hakkında değerlendirme yaparken toplum içinde farklı düşünce ve inançlara mensup insanların bulunduğunu, bunların bir bölümünün mümin, bir bölümünün fâsık, bir bölümünün ise fâcir olduğunu söylemektedir. Bunların dışında münafık, mason,

21 Mehmed Zahid Kotku, *Hadislerle Nasihatler 2*, İstanbul Nisan 2018, syf. 42.

22 Kotku, *Nefsin Terbiyesi*, syf. 56.

23 "Mehmet Zahit Kotku'nun *Tasavvufî Ahlâk* Adlı Eserindeki Konuların Aktüel Değeri" başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlayan Fatma Yavuz, çalışmasında "Cemaatler Cemiyetler ve Masonlar" başlığı altında bu konuda bilgi vermiştir. Bkz.: Fatma Yavuz, *Mehmet Zahit Kotku'nun Tasavvufî Ahlâk Adlı Eserindeki Konuların Aktüel Değeri*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2026, ss. 161-164.

24 Mehmed Zahid Kotku, *Tasavvufî Ahlâk 2*, İstanbul Şubat 2017, syf. 170.

25 Kotku, *Tasavvufî Ahlâk 2*, syf. 166.

komünist, inançsız, akidesiz, kâfir ve müşrikler de vardır.[26]

Müslümanların birbirlerinin kardeşleri olmaları hasebiyle öz kardeşlerine yapmadıkları iyilikleri din kardeşlerine yaptıklarına, böyle yapılması gerektiğine dikkat çekmektedir. İnsanların dünyanın muhtelif yerlerinde kardeşlik adına teşkilatlar kurduğunu, kendilerine farklı isimler taktığını, bunların bir kısmını da masonların oluşturduğunu söyleyen Hocaefendi Hazretleri söz konu mason derneklerinin İslami bir gaye taşımadıkları, kendileri de Müslüman olmadığı için hiçbir sevap alamayacakları uyarısında bulunmaktadır. Hatta Müslümanlık dışında, Müslümanlığa zararlı olmaları sebebiyle, fayda umarak buralara girmek kadar "mânevî tehlikesi büyük bir şey olamaz." demektedir.[27] Çünkü bunların, "şöyle yardım ederiz, böyle faydalı oluruz" diye yaptığı propagandalar, yalan ve dolandan ibarettir. Bunların bir kısmının kökü dışarıda olduğundan, Hristiyan veya Yahudi teşkilatı olmaları itibariyle bunlara girmek İslam'a hıyanettir. Şu cümlesini olduğu gibi almak isterim: "Hiçbir akl-ı selîm sahibi müslüman, altınlara gark olacağını bilse dahi böyle İslâm'dan gayrı, hatta İslâm'ın zıttı gayelere hizmet eden cemiyetlere girmez ve girmeyi kendine züll addeder, aynı zamanda girenleri de sevmez ve onlardan nefret eder."[28]

"Şu mason denilen adamların kimler olduğunu hâlâ ve hâlâ öğreneceğimiz yok." diyen[29] Mehmed Zahid Efendiye göre bunlar, "maskeli kâfirlerdir", Müslüman adı altında, kâfirlerin yapamayacağını yapmaktadırlar. İslam'ın emirlerini reddederek dinden çıkanları, mürtedleri masonlarla kıyaslamakta, masonları mürtedlerden daha tehlikeli görmektedir. Çünkü mürted açıkça kendi düşüncesini, anlayışını, kimliğini açıkça ortaya koyup "Ben buyum!" demektedir. Müslümanlar da ona, ona göre tavır almaktadırlar. Masonun davranışını ise şöyle tasvir etmektedir: "Lakin o mason, ben de sendenim der, camiye girer, namaz da kılar, el açıp dua da eder, icabında kürsüye çıkıp vaaz dahi eder." Sonra şu uyarıyı yapmaktadır[30]: "Aman kardeşim! Bunların hiçbirisi seni aldatmasın. Mason olduğunu bildiğin kimse, başını secdeden kaldırmasa dahi kıymeti yoktur. Bunu iyi bil ve herkese de iyice bildir. Belki çok merhametli ve cömert de olabilir, birçok hayırlara çok da yardımlar edebilirler. Amma hepsi, kuşu yakalayabilmek için birer tuzak ve maskeden başka bir şey değildir."

Görüldüğü üzere Mehmed Zahid Kotku Hocaefendi Hazretleri yaşadığı dönemde ülkede din, millet ve vatan için tehlikeli olan fikir, anlayış ve teşkilatlara karşı cemaatini, milletini ve bu vatanın evlatlarını çeşitli şekillerde uyarmıştır. Memleketi ifsad eden, milletin birlik ve beraberliğine tehlike oluşturan, milletin ve ümmetin istikbali olan Müslüman çocukları ve gençleri tuzağa düşürmek için olmadık yollar deneyen, planlar yapan ve bunları muhataplarına çaktırmadan, sinsice gerçekleştiren mason derneklerine ve masonlara karşı çok açık, çok net, herkesin anlayabileceği şekilde kitaplarında, tekrar tekrar izah etmiştir. Bunu yaparken dini kavramları kullanmış; ahlakı, dini, ülkemizin ve İslam dünyasının menfaatlerini, geleceğini düşünmüştür. Hayatın merkezine eğitimi, ekonomiyi, ticareti, kazancı değil din sevgisini, memleket sevgisini yerleştirmiştir. Çünkü bir millet, ancak ve ancak diniyle ve bu dinin üzerinde yaşadığı memleketiyle var olabilir.

Hocaefendi bu düşünce ve tavrıyla, bir İslam âliminin toplumuyla ilişkisinin nasıl olması gerektiğini, içinde yaşadığı cemiyette olan bitenlere karşı ilgisiz kalamayacağını; yüreğiyle, kalemiyle, sözüyle ortaya koymuştur. Talebeleri, bağlıları, muhibbânı onun gösterdiği bu yolda sağlam adımlarla yürümüşler; dinimizin, memleketimizin ve milletimizin selameti için hocalarının sözlerini daima dikkate almışlardır.

O bir tarikat şeyhinin nasıl olması noktasında da güzel bir örneklik sergilemiştir. İbadetin, evrâdın, ezkârın, tesbîhâtın yanına, yanı başına vatanımız hakkında kötü emeller besleyenlere karşı siyasi şuuru yerleştirmiştir. Bu, vatanın ve milletin korunması, dinin yaşanabilmesi için olmazsa olmaz bir şarttır. O, naklettiğimiz görüşlerinin mühim bir kısmını cihad mevzuunu işlediği yerlerde zikretmiştir. Onun bu tavır ve yönteminden; masonlara karşı bir tutum geliştirmenin, onlarla mücadele etmenin bir cihad olduğu sonucunu çıkarmamız mümkündür.

Bu vesileyle Kotku Hocaefendi Hazretlerine rahmet niyaz ediyorum.

26 Kotku, *Tasavvufî Ahlâk 2*, syf. 177.

27 Mehmed Zahid Kotku, *Tasavvufî Ahlâk 4*, İstanbul Şubat 2017, syf. 206.

28 Kotku, *Tasavvufî Ahlâk 4*, syf. 207.

29 Kotku, *Tasavvufî Ahlâk 4*, syf. 219.

30 Kotku, *Tasavvufî Ahlâk 4*, syf. 220.

70’lerden Bugüne: 2000’ler "Ben Dervişim Diyene" (I)

Yusuf YAZAR

70’lerden bugünlere her alana yansıyan kesitleriyle değişim ve dönüşüm süreçlerine odaklanmış olduğumuz bu yazı serisinin önceki sayıda yer alan kısmı olan “2000’li Yıllar”a giriş bölümünde çok sayıda alt başlığımızın yer alacak olduğunu belirtmiştik. Doğal olarak bu alt başlıklar ya önceki dönemlerde başlayıp bu yıllarda sonuç ve etkilerinin görünür ve yaşanır olduğu, ya da başlangıç adımlarının atılmış olduğu farklılaşma süreçlerine ait kesitlerin değerlendirildiği kısımlara ait olacak.

Uzunluğu bu sayıda bize ayrılan sayfalarda bir başka alt başlığa yer vermeyi mümkün kılmadığından yazımız tek bir konu odaklı olacak; 2000’lerde iyice görünür hâle gelmiş olan, şimdimizi ve geleceğimizi daha derinden ilgilendiren bir evriliş süreci. Maalesef, konu kapsamının genişliği, ilgili bazı hususlara dair kısımların bir sonraki sayıya kalmasını gerekli kılıyor.

İslam Tefekkürünün Nefes Aldığı Tasavvuf İkliminde Ana Espriden Farklılaşma Eğilimleri: Tasavvuf ve Tarikatler

Değişim ve dönüşüm süreçleri bağlamında önemli alt başlıklardan birisinin, dergâh ve tarikatlarda, tasavvufa dair nakledilegelmiş geleneksel yaklaşım ve tutumlara kıyasla gözlenen odaklanma ve oryantasyon farklılaşmaları olduğu aşikârdır. Kapsamının genişliği, konuyu bu yazının tek odağı hâline getirdi; bir şekilde hassas olması dolayısıyla konuyla ilgili bazı hususları kısa tutma ya da geçiştirme gibi bir lük-

sümüz de olamazdı. Tanık olduğumuz değişime dair fotoğrafları usulünce tanımlamak, doğası gereği zorluklar taşıyor olsa da önemi ve gereği açıktı; güvendiğimiz şey ise, eğer yetiyorsa, niyetimizin halisliğidir.

Geleneksel çizgideki mirasla hemhâl bulunmakta olan ve 'bu *alan* benden sorulur' bakışıyla çevreyi tarassut eden bir nice akademisyen varken böyle bir değerlendirmeyi bizcileyin bir ayağı içeride olsa da bir ayağı dışarıda görünen, samimiyeti tartışma ötesi olsa da genel görünümü itibariyle 'kavanozu dışından yalayanlar' kategorisinde, gönlü kırık-dökük bir kişiye mi düşer sorusu çok kişinin aklına gelebilir. Cevabımız açıklamasız olarak nettir: Evet, bu tür bir değerlendirmeyi bizimki gibisinden, elli yılı aşkın bir zamandır söz konusu alana ve aktörlerine bizatihi ilgi ve sempati duyuyor olması dolayısıyla ilgili alanda olup bitenleri olumlu ya da olumsuz önyargılardan uzak durmaya çalışan bir bakışla gözlemlemesi zor olmayan bir konumda bulunmuş kişiler yapabilir, yapmalıdır. En azından, böylesi bir yaklaşımla 'içeriden' yapılacak olan değerlendirmenin, konuya 'dışarıdan' ve soğuk bir tarzda olmasına özen gösterilmiş; bir 'araştırma konusu'nu ele alma duyarsızlığı içinde 'akademik' bir görüntü kazandırılmış yaklaşımla olan değerlendirmeye kıyasla daha değerli olacağını düşünürüz. Umarız ki 'tasavvuf bahrinde kabaksız yüzme' durumuna düşmeyiz.

Burada amacımızın tasavvufun ne olduğunun ya da tarihsel süreç içerisindeki tezahürlerinin ne olduğunun detaylarını açıklamak olmadığı bellidir; bu konularda da çok genel bir çerçeve vermeyi deneyecek olsak da asıl yapmak istediğimiz şey, tasavvufa ait zihnimizde gerek klasik literatüre[1] yansıyan ve gerekse de son elli yılı aşkın dönem içinde yaşayarak gözlemlemiş olduklarımızdan zihnimizde yer etmiş ve farklılaşma şeklinde algılamış olduğumuz görüntülerden yola çıkarak, genellikle olumsuz olarak algıladığımız bazı işaret ve yönelişlere ilişkin düşünce ve yorumlarımızı paylaşmaktır. İlk dönem sufi öncülerin söz ve hayat tarzları bize sufiliğin ya da tasavvufun hakikatinin ne olduğu kadar ne olmadığına dair de fikir vericidir. Ve hemen belirtmeliyiz ki, tespit, değerlendirme ve yorumlarımız genel atmosfer itibariyle Türkiye odaklı olacaktır ve herhangi belli bir topluluğa ya da dergâh merkezine ilişkin olmayacaktır. Ayrıca, *'turuk-ı merdude'* olarak tasnif edilerek batıl ya da sapkın olarak nitelendirilmiş, zarfı 'tarikat' olarak isimlendirilse de mazrufu tümüyle çizgi dışı olan ekollerin tümüyle bu yazı kapsamı dışında tutulmuş olduğunu da belirtmemiz gerekir.

Öncelikle vurgulamak istediğimiz şey, tasavvuf anlayışının genel İslam inancı ve anlayışından ve tasavvuf esprisi çerçevesinde oluşmuş yol –tarikat- ve yapıların da İslam toplumunun ana yapısından ayrı ya da onun içinde ayrışmayı hedeflemiş yapılar olmadığı ve önde gelen temsilcilerinin bu tür bir hedef gözetmeyi 'harakiri' yapmaktan farklı görmemiş olduklarıdır. Gönülleri itibariyle saf ve zengin, zahirleri itibariyle sade ve fakir, dünyevi zevklere kayıtsız ve kanaatkâr ama razı olunmuşluğa ulaşmanın inceliklerini hayatlarına yansıtma konusunda son derece arzulu ve titiz nitelikte olması beklenen bu topluluğun öncü örnekleri Hz. Peygamber'in yakın ve sadık sahabilerinden başkası değildi.

Önceki dönemlerde yaşamış ve tasavvufun pratiği içinde oldukları kadar mahiyeti üzerine olan düşünceleriyle de tanınmış yetkin isimler, koruyucu ve güvende tutucu sert dış kabuğu oluşturan ve genel fıkhi ölçülerle birlikte genel sağlam bir itikadî yaklaşıma eşlik eden kulluk bilincine ve haram-helal dikkatine itibar etmenin ve ona sahip olmanın gereğinin ve öneminin fazlasıyla farkındadırlar: kabuk tahrip olursa bir adım sonra öz de tahrip

1 İlk dönem sûfilerinin literatürde yer alan söz ve hayat tarzlarından tasavvuf ve dervişliğin ne olduğu kadar ne olmadığını da tasavvur etmek mümkündür. Hz. Peygamber sonrasındaki ilk yüzyıllarda (genellikle Üçüncü ve Dördüncü Hicrî yüzyıllarda) yaşamış bu sûfilerin (Hâris el-Muhâsibi, Cüneyd-i Bağdadî, Zünnun-ı Mısrî, Bâyezid-i Bistâmî, Hakîm et-Tirmizî, Ebu Nasr es-Serrâc, Ebû Talib el-Mekkî, Kelâbâzî, vd.) düşünce ve sözleri kadar hayat tarzları ve dünyaya bakışlarına dair bilgiler de ya bizzat kendilerine ait eserlerle ortaya konulmuş ya da daha sonraki dönemlerde yayınlanmış derleme / değerlendirme çalışmaları olan Tabakatü's Sûfiyye (Sülemi), Risale-i Kuşeyrî (Kuşeyrî) ve Tezkiret'ül Evliya (Feridüddin Attar) gibi eserlerde yer almıştır. Ayrıca, daha sonraki yüzyıllarda yazılmış ve bazıları özellikle belli bir tasavvuf yolunun tarz, şiâr ve temsilcilerinin söz ve anekdotlarına ayrılmış olan Ahmet Eflâkî'nin Âriflerin Menkıbeleri ve Mevlana Ali b. Hüseyin'in Reşahat ayn-el Hayat gibi menakıb eserleri de mevcuttur. Ve ayrıca, İbn Arabî'nin Zünnûn-ı Mısrî üzerine yazmış olduğu eseri gibi tek bir öncü sûfinin hayatı ve düşüncelerine odaklanmış çalışmalar da bulunmaktadır; bu çerçevede Veysel Karani (ve Üveysîlik) üzerine olan çalışmalar ve özellikle de yakınlarda yayınlanmış olan Ahmet Yaşar Ocak'ın Veysel Karani ve Üveysîlik üzerine olan çalışması da dikkat çekicidir.

İstikamet üzere olmanın bir tercih değil bir zaruret olduğunu müdrik olan tasavvuf iklimi öncü isimlerinin nezdinde doğal olarak, 'şeriat'ı oluşturan fıkhi çerçeveler ve tevhid anlayışının yeri özeldir, vazgeçilmezdir, bir başka şeyle ikame edilemezdir. Dolayısıyla, bozulma ya da savrulma gibi tanımlayabilecek olduğumuz şeyden kastımızın, tasavvuf ve sufilik pratiğinin geçmişteki sahih olduğunu düşündüğümüz örneklerinin bilinen yaklaşımlarından, tutumlarından ve dünyevileşmeye ilişkin söylemlerinden uzaklaşma şeklinde görülen farklılaşma olduğu açıktır; dolayısıyla burada şeri hassasiyetleri terk söz konusu edilmemektedir.

olur.[2] İstikamet üzere olmanın bir tercih değil bir zaruret olduğunu müdrik olan tasavvuf iklimi öncü isimlerinin nezdinde doğal olarak, 'şeriat'ı oluşturan fıkhi çerçeveler ve tevhid anlayışının yeri özeldir, vazgeçilmezdir, bir başka şeyle ikame edilemezdir. Dolayısıyla, bozulma ya da savrulma gibi tanımlayabilecek olduğumuz şeyden kastımızın, tasavvuf ve sufilik pratiğinin geçmişteki sahih olduğunu düşündüğümüz örneklerinin bilinen yaklaşımlarından, tutumlarından ve dünyevileşmeye ilişkin söylemlerinden uzaklaşma şeklinde görülen farklılaşma olduğu açıktır; dolayısıyla burada şeri hassasiyetleri terk söz konusu edilmemektedir. İbn Arabî'nin sözleriyle tekrarlamakta yarar vardır: "Kur'an, kendi hazinelerini (sırlarını), vâz etmiş olduğu şeri ölçülere tabi olmuş olanlara açar. Onun vâz etmiş olduğu kurallara uymayan için aydınlanış / kemâlât yoktur. Biz buradaki 'hazineler' sözünü genel anlamda 'hikmet' başlığı kapsamında anlama eğilimindeyizdir ve ondan yoksunluğun büyük bir mahrumiyet olduğunu düşünürüz, tasavvuf ikliminde bir yolculuk yönünde irade sergilemiş olanlar için de durum farklı olamaz.

Tasavvufu tam olarak ifade eden bir tanımı kendi kelimelerimizle şöyle şekillendirmemiz mümkündür: Tasavvuf, şeriat olarak vâz edilen ölçüler ve incelikler içinde yoğrulup derinleşmek ve bu hâli lütuf bilmektir. Tasavvuf vadisine adım atmakla dervişin soyunduğu şey, olmazsa olmaz olan (ve aslında 'kurtuluş' için yeterli olan), yerine getirilmesi zorunlu (farz) ibadetleri ifa ile ve kaçınılması zorunlu fiil ve davranışlardan (büyük günahlardan) kaçınmakla yetinmeyip, Kur'an ve sünnette tavsiye olunmuş ama zorunlu kılınmamış olan nafilelerle ve salih amellerle günlük hayatını zenginleştirip renklendirmek böylece Allah'a daha fazla yakınlaşma yolunda çaba ve umut içinde olmak ve bunun sevincini yaşamaktır. Aslında, bu tercih ve çabalarla müminler arasında bir mertebelenme oluştuğu belli bazı Kur'an ayetlerinde açıkça ifade edilmektedir (İsra Suresi 79. ayet, Vakıa suresi 10-12. ayetler, Âl-i İmran suresi 16.-17. ayetler, Enfal suresi 3- 4. ayetler, Ahkâf suresi 19. ayet, Furkan suresi 63-64. ayetler, vd.). Ayrıca söz konusu ettiğimiz 'yakınlaşma', "kulum bana en çok, kendisine farz kılmış olduğum şeylerle yakınlaşır; nafile ibadetlerle yakınlaşmaya devam eder" şeklinde başlayan meşhur Buhari hadisi (hadis-i kudsî) muhtevasında ayrıntılı bir biçimde resmedilmektedir:

Tasavvuf esprisi çerçevesinde, seyr-i sülûk olarak isimlendirilmiş olan manevî yolculuk ile kişilerin fertler (sâlikîn) olarak ayrı ayrı gerçekleştirerek nefs tezkiyesini –manevî arınmayı- gerçekleştirmeleri ve insanın yaratılış amacıyla uyumlu bir bilinç ve ahlaka erişmeleri murat edilir; nihaî ve net hedef ise bir muhabbet zarfı içerisinde rıza-i ilâhinin kazanılması ve Mülkün Sahibi olana

2 Bir diğer söylemde dinin 'şeriat'ı ağacın kök ve gövdesine, 'tarikatlar' dallarına, 'hakikat' meyvelerine ve 'marifet de o meyvelerin özsuyuna benzetilir. Kök ve gövde hasar görür ve kurursa geriye dal ve meyve de kalmayacaktır. Literatürde tasavvufun genel İslâm anlayışı açısından yeri ve önemini ifade için ise 'kalbin vücut içindeki yeri ve önemi' şeklindeki benzetmeler yer alır.

yakınlık (kurbiyet) sağlamaktır[3]. Ve, yol tecrübesi olan bir rehberin nazarını üzerinde hissetme durumu söz konusu olabilse bile, esas itibariyle yalnız olduğu bu yolculukta sâlik (yolcu) için en büyük handikaplardan birisi, bu 'büyük savaş'taki mücahedesindeki azim ve kararlılığından dolayı duyabileceği kibir ve manen giyindiği takva elbisesinin süsünün çevre tarafından görülüp fark edilmesini arzu etmesidir; sâlik açısından kibir ve algı dikkati kendi çabalarını sıfıra indirgeyici etkenler olarak görülür. Ve tabii, daha sonra yeniden üzerinde duracak olduğumuz nokta, bu yolculuğun tek fertler olarak gerçekleştirilen bir yolculuk olması asıl olmakla birlikte, bu bağlamda söylenebilecek alternatif bazı yorumların da mümkün olabileceği hususudur.

Doğal olarak genel İslam düşüncesi gibi tasavvuf iklimine dair de zaman içerisinde, o iklim içinde nefes alıp veren öncü düşünürler tarafından tasavvufun, tarikatın, dervişliğin, ilâhî aşkın ve muhabbetin ne olup olmadığı hususlarında birçok şey söylenmiş, başlangıçta doğal olarak bulunmayan bazı sistematik yaklaşımlar kökleştirilmiştir. Bu çerçevede artık tasavvuf derken bir yerde zikir, zühd ve riyazetle süslenmiş bir hayattan söz ederken, bir başka yerde belli ayet, hadis-i kudsî ve hadislere dayalı bir dünya ve yaratılış tasavvurundan, bir başka yerde onun şiir ve sanattaki yansımalarından ve bir başka yerde ise, ona nispet ederek sergilediği ritüel ve davranışlarıyla kendisini tefrik edilir hâle getirmiş özel bir topluluğun giyim kuşam dâhil günlük hayat tarzı hâline getirdiği bir disiplinden söz ediyor olabiliyoruz; doğal olarak dikkat edilmesi gerektiğini düşündüğümüz şey, tasavvufun ya da sufiliğin bunlardan herhangi birisine indirgenmemesi ve ritüellerin ötesinde, başlangıçta ortaya konulmuş tarz ve yaklaşımların daha fazla dikkate alınması, ayinler ve sembollerden örülmüş davranışlardan ziyade onlara kaynak olan temellerin iyi anlaşılmasıdır. Bu bağlamda, tasavvuf öncülerinin kâinat, insan ve yaratılış amaçları[4] ile ilgili olarak dayandıkları ve altını çizmiş oldukları birçok ayet ve hadis arasında, onların önde gelenleri olarak: 'elest-i bi rabbiküm' ayeti[5], Âraf suresi 54. ayet, Tîn suresi 4. ayet, Kâf suresi 16. ayet, Hicr sûresi 29. ayet, 'kenz-i mahfî'[6] kudsî hadisi, anlamı itibariyle yaygın kabul görmüş 'âlemleri senin için yarattım'[7] ifadesi zikredilebilir: dervişlerin günlük hayatı için tavsiyeleri ve genel tutum ve davranışları ve kalbin arındırılması, muhabbet tasav-

Doğal olarak genel İslam düşüncesi gibi tasavvuf iklimine dair de zaman içerisinde, o iklim içinde nefes alıp veren öncü düşünürler tarafından tasavvufun, tarikatın, dervişliğin, ilâhî aşkın ve muhabbetin ne olup olmadığı hususlarında birçok şey söylenmiş, başlangıçta doğal olarak bulunmayan bazı sistematik yaklaşımlar kökleştirilmiştir.

3 Buhari'nin naklettiği bir kudsi hadis mealen şöyledir: "Kulumu bana en ziyade yaklaştıran şey ona farz kıldığım ibadetlerdir ve kulum nafile ibadetlerle bana daha da yaklaşır ve sonunda sevgime ulaşır. Kulumu sevdiğimde onun duyan kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum."

4 Tasavvuf yolu öncülerinin rağbet ettiği yaratılış (evren ve insan bağlamında) tezlerine ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bknz: *Ol Dedi Oldu Âlem (Yaratılış ve Sonrası)*, Y. Yazar, Büyüyen Ay Yayınları.

5 Araf Sûresi, 172. âyet: " ". (Maide sûresi 7. âyet de aynı manaya işaret eder.

6 Hadis-i kudsî: "Gizli hazine idim, bilinmek istedim."

7 'Âlemleri senin için yarattım':

Tasavvuf neydi, ne oldu? Gerçeklikten bir tabela ismine mi dönüştü; nereye konuşlandı, dünyevî hedeflere kilitlenmek gibi uzun vadede tahribatı ağır olabilecek bir eğilim mi revaç buldu, tecelli özlemi güç açlığına mı evrildi, yoksa evriliş savruluşa mı dönüştü? İnci mercan avcılığı ya da arayıcılığı bitti mi? Nasıl biter ki? Arayıp bulma isteği insanın iradesiyle mi başladı ki! Aramayı başlatan şey, o inci – mercan varlığına cazibenin yüklenişi ve dolayısıyla o cazibenin insanın fıtratında potansiyel olarak var kılınmış olan hakikati arayıp bulma iştiyakını harekete geçirişi değil miydi?

vur ve anlayışları için de 'ihsan'[8] kavramına açıklık getiren 'Cibril hadisi, 'küçük-büyük savaş'[9] hadisi, 'insan-ı kâmil'[10] anlayışının dayandığı ayet, hadisler ve yine aynı bağlamda çok vurgulanan aynı zamanda bazı temel yaklaşımlara temel olan farz ve nafile ibadetlerle Allah'a 'yaklaşılacağı'nı vurgulayan, Allah'ın 'rahmeti'nin 'gazabını aşmış' olduğunu' ve Allah'ın 'kalbi kırık olanların yanında olduğu'nu ifade eden hadis-i kudsîler ve 'hikmet'in büyük hayır olduğunu ve Allah'ın onu 'dilediği kuluna' bahşedeceğini belirten 'hikmet' ayeti[11], "O'ndan başka sığınılacak kimse olmadığı"nı[12] vurgulayan ve 'rahmetim her şeyi kuşatmıştır'[13] mealindeki ayet-i kerimeler anılabilir.

Sufiler Yolu: Hep Kendine Özgü

Tasavvuf neydi, ne oldu? Gerçeklikten bir tabela ismine mi dönüştü; nereye konuşlandı, dünyevî hedeflere kilitlenmek gibi uzun vadede tahribatı ağır olabilecek bir eğilim mi revaç buldu, tecelli özlemi güç açlığına mı evrildi, yoksa evriliş savruluşa mı dönüştü? İnci mercan avcılığı ya da arayıcılığı bitti mi? Nasıl biter ki? Arayıp bulma isteği insanın iradesiyle mi başladı ki! Aramayı başlatan şey, o inci – mercan varlığına cazibenin yüklenişi ve dolayısıyla o cazibenin insanın fıtratında potansiyel olarak var kılınmış olan hakikati arayıp bulma iştiyakını harekete geçirişi değil miydi? Aslında, dervişlik yolu mahiyeti gereği zaten düz ve handikapsız bir yol değildi; zâhiri şartların, dervişlik meşrebinde olanlar için okul rolü üstlenen tarikat yapılanmalarının her birinin etkilenmekten korunma dikkat ve çabası göstermesi gereken bir durum sergilediği de aşikârdı.

Orada bir 'umman' durdukça, sende (fıtratında) potansiyel olarak var olan arama arzusu ve *üflenmiş olan cevher* aktif hâle geldikçe, orada diplerde bir yerlerde, hakikat sırları ve tecelliler olarak inci ve mercanın bulunduğu bilindikçe umut ve keşif isteği kendisini hep yenileyecek ve bir yerlerde hep yeni açılımlar, çiçeklenmeler olacaktır; ve dolayısıyla her hakikat zerresine

8 Sûfi öncüler tasavvufun öngördüğü günlük hayat tarzı ile 'ihsan' kavramının mahiyeti arasında yakın bir ilişki kurarlar; örneğin F. Schuon 'ihsan'ı 'doğru inanç ve doğru amel ve onların özü olan Hakikat' olarak tanımlar. 'ihsan' kavramı iyi bilinen 'Cibril hadisi'ile tanımlanmıştır: Hayatını ibadet (kulluk ile aynı kökten bir kelimedir) ekseninde tasavvur eden Müslüman ibadetini (kulluğunu) Allah'ı görür gibi yapmalıdır; kul onu göremiyorsa da O, kulunu görüyordur. '*İhsan*', bu idrak, bilinç ve hâlin adıdır ki bir makamı da tanımlar.

9 Bir sefer dönüşünde "küçük cihaddan büyük cihada döndünüz" mealinde Hz. Peygamber'e atfedilen söze dayanır.

10 'İnsan-ı kâmil' kavramı ve anlayışı genel olarak, insanın 'ahsen-i takvim' üzere yaratılmış olduğunu ifade eden Tîn sûresi 4. âyet, Ahzab sûresinde (72) 'emanet'in göklere, yer yüzüne ve dağlara teklif edilmiş olduğunu ve onların bunu yüklenmekten çekinmiş olduğunu ve ama insanın bunu yüklenmiş olduğunu vurgulayan âyet, Allah'ın insanı 'kendi suretinde' yaratmış olduğunu ifade eder mealdeki hadis ve Hz. Muhammed'i varlığın özü ve gayesi gibi gören 'Hakikat-ı Muhammediyye' yaklaşımına dayanır.

11 Bakara sûresinde, 'hikmet'in büyük hayır olduğu ve Allah-u teâlanın onu dilediği kuluna bahşedeceğini ifade eden 269. âyet.

12 Tevbe sûresi, 118. âyet.

13 Âraf sûresi, 156. âyeti muhtevası 'Rahmetim her şeyi kuşatmıştır' ifadesini içermektedir. Bu ifadeyi mealen tekrar eden bir ifade de Mü'min sûresi 7. ayet kapsamında mevcuttur.

ilişkin 'keşf' seni heyecanlandırdıkça; yani bu dünyanın, ayın, güneşin ve yıldızların birbirleriyle uyumlu varoluşları ve 'hesap üzere'[14] olan hareketlerinin sonu gelmedikçe[15] sözünü etmiş olduğumuz inci mercan avcılığı bitmeyecektir. Yani 'yol' da, 'sefer' de hep olacak, şöyle ya da böyle, şuradan, ya da buradan, ama hep bir hedefe kilitlenmiş olarak. Yol belki daha zorlu olabilecektir, ama belki daha zevkli ve şevkli. Zaten yola giren salikte o zorluk ve kolaylığı düşünüp tartacak hâl de yoktur, vakit de. Zorluk ve kolaylık 'dışarıdan' bakan gözlerin nitelemesidir.

Nefsleri ve isimleri ile 'kendisi' olarak kalmayı esas alan, yol arkadaşlarını sayıya indirgemeden (ya da dönüştürmeden)[16] ve geneli sığlaştırmadan hususileştirmeyi sağlayabilen bir rehber, örgütlenmeden irtibatlı hâle gelmeyi ve getirmeyi mümkün kılabilen bir yaklaşım, görüş sağlayan bir penceresi olsa da girişi çıkışı olmayan bir hânkâh; bugün aranılacak muhtemel mekân ya da adres ve müdavimlerine dair olan silik izler böyle bir görüntü veriyor olmalıdır.

Alvarlı Efe öyle demiş: Tasavvuf sâf-ı dîlden Hazret-i Allah'a dönmektir / Tasavvuf, ıstılahatı ile sanma öğünmektir".

Bu yollarda hız limiti çok düşüktür; acelen varsa eğleşme, var git yoluna. Burası 'toplu taşıma' yapılan bir yer değil, yol da üç şeritli otoyol değil; acelenin ve hızın yeri hiç değil, titizlenmenin, dikkatin, inceliğin, dinginliğin yeridir; esmanın tecellilerinin hayranlıkla gözlemlendiği, kulluğun aceleye getirilemeyeceği, alışkanlığa dönüştürülmemesi esprisinin derinleştirildiği yerdir. Dünya gözüyle ve modernin aklıyla varlığı ve niteliği tanımlanamayacak olan 'kalp gözü'yle bakılmalı ve yol boyunca yol kenarında hız limit levhalarının yanı sıra şu mealde uyarı içeren levhalar da dikkatten kaçırılmamalıdır: 'tarikat' dediğin, "yol"dur kişiye.

Nefsleri ve isimleri ile 'kendisi' olarak kalmayı esas alan, yol arkadaşlarını sayıya indirgemeden (ya da dönüştürmeden) ve geneli sığlaştırmadan hususileştirmeyi sağlayabilen bir rehber, örgütlenmeden irtibatlı hâle gelmeyi ve getirmeyi mümkün kılabilen bir yaklaşım, görüş sağlayan bir penceresi olsa da girişi çıkışı olmayan bir hânkâh; bugün aranılacak muhtemel mekân ya da adres ve müdavimlerine dair olan silik izler böyle bir görüntü veriyor olmalıdır.

14 Rahman sûresi 5. âyeti.

15 Birgün bu 'son'gelecek, 'zamanın ömrü' tamama erecek, güneş 'kararacak', yıldızlar 'kararaıp saçılıp dökülecek' ve gökler 'dürülecek'tir; 'yeryüzü' yeni bir yer, gökler de başka göklere dönüşecektir.

16 Sâlik, iradesini ve 'akletme' melekesini körelterek 'büyük' diye nitelenmiş söz konusu 'hususî' ve kişisel savaşını nasıl sürdürebilir? Vekalet savaşı ancak, 'küçük' olarak nitelenmiş kolektif savaşlarda olur.

Diriliş Yılları III

Mustafa KİRENCİ

Artık yeni işim dolayısıyla Diriliş'e cumartesileri bazen de iş çıkışları gidiyordum. Diriliş'in muhasebesini yine ben yapıyor, beyannameleri dolduruyor, Üstad kontrol ediyor, imzaladıktan sonra vergi dairesine götürmek üzere Mevlüt'e bırakıyordum.

Günlüklere devam ediyorum:

16 Mayıs 1992, Cumartesi

Bugün Diriliş'e gittim. Tam kapıdan girdiğimde telefonla konuşan Üstad'ın telefondaki kişiye "Mustafa Diriliş'in idare müdürlüğünü yaptı o kadar sene." dediğini duydum. Biraz daha konuştular, kim olduğunu anlayamadım. Telefonu kapattıktan sonra kiminle konuştuğunu söyleyecekti, bu sefer tekrar telefon çaldı. Galiba Turgut Bey'di. Uzun konuştular. Sonra unutuldu.

9 Haziran 1992, Salı

Bugün Üstad telefonda *Varlık* dergisinin yeni sayısından bahsetti. İş çıkışı dergiyi aldım. Fransa'da yayımlanan *Le Figora* gazetesi 16 Mart tarihli kitap ekinde, günümüzde değeri abartılan ya da yeterince değer verilmeyen yazarlar konusunda bir soruşturma açmış. *Varlık* dergisi de bu konuyu "ilginç" bularak benzerini "Cumhuriyet Yazını" bağlamında Türkiye'deki yazarlar üzerinde tatbik etmiş. Önce Fransa'da çıkan sonucu listeler halinde vermiş. Ardından "soruşturma" başlığı altında bazı yazarları konuşturmuş ve bir liste yayımlamış. Değeri abartılan 45 yazarın arasında Sezai Karakoç adı da var. Diğer isimlerden bazıları: Kemal Tahir, Oğuz Atay, Enis Batur, Orhan Pamuk. Fransa'da değeri abartılan yazarlar arasında birinci sırlarda Marguerite Duras, Simone de Beauvoir, Marguerite Yourcenar var. Bir de André Malraux, André Gide, Louis Aragon ve Thomas Bernhard dikkatimi çekti. Fakültede bir hocamızın sözü aklıma geldi. "Üç türlü yalan vardır, inanılan yalanlar, inanılmayan yalanlar ve anketler."

21 Haziran 1992, Pazar, 02:15

İki saat önce ilk kızım dünyaya geldi. Gece saat 24'e birkaç dakika kala dünyaya geldi. Eve bir şeyler almaya geldiğimde Üstad aradı. Dua etti.

22 Haziran 1992, Pazartesi

Üstad'la telefonla görüştük. Doğan kızımız için isim istedim. "O zaman" dedi "iki isim olsun, biri klasik, bir de yeni. Klasik olanı siz seçin yeni ismi de ben söyleyeyim. Ama seçtiğiniz klasik ismi de bana söylersin" dedi. Tekrar arayıp "Zeyneb" ismini seçtiğimizi söyleyeceğim.

23 Haziran 1992, Salı

Üstad telefonla aradı. "Ayla ismini buldum" dedi. "Ayın etrafındaki ışık, hale, nur demek. Arapçası hale, Türkçesi Ayla oluyor. Söyleniş ve çağrı olarak da uygun. Başka anlamları da var. Gelince bakarsın." Beğendiğimi söyledim, teşekkür ettim. Vedalaşmadan önce, "İlk çocuğun kız olması iki bakımdan önemli. İlki büyüdüğünde anneye yardım etmesi, ikincisi de aileye rahatlık ve genişlik vermesi" dedi.

27 Haziran 1992, Cumartesi

Diriliş'e gittim. Üstad ansiklopediyi işaret ederek "Ayla" maddesine bakmamı istedi. Ben bakarken "epeyce anlamı" var dedi. Büyük Larousse bir sütuna yakın tanımlamış. Ay ışığı, ayın çevresindeki hale dışında hemen dikkatimi çeken anlamlarından biri "camın kırılan yerindeki mavilik"e bu ismi vermesi oldu. Üstad o arada *Kâmus-ı Türkî*'de yazılışını aradı. "Ağ ağılı kelimesi var o da Ayla manasında ya da hale manasında" dedi. Doğum gecesi hastanede başıma gelen garip olayı anlattım.[1] Bunun üzerine ailesinin ilk çocuklarının kız olduğunu, o zamanlar ailenin durumunda bir rahatlık ve genişlik söz konusu olduğunu anlattı.

4 Temmuz 1992, Cumartesi

Diriliş'e gittim. Üstad daha sonra geldi. Kızımız ve eşim hakkında "Nasıl iyiler değil mi?" diye sordu. Bunun üzerine ailesinin ilk çocuklarının kız olduğunu, o zamanlar ailenin durumunun rahat olduğunu, bir genişlik söz konusu olduğunu, ailesinin durumunun bozulmasının erkeklerin doğum dönemlerine rast geldiğini söyledi. Tatlı almak için müsaade isteyince "Asıl bizim bir hediye almamız lazım" dedi "ne alsak acaba?" diye devam etti. Ben de Ayla ismiyle hediyemizi en güzel şekilde aldığımızı söyledim. "Yemeği beraber yiyip yemekten sonra muhallebiciye gideriz, tat-

"Üç türlü yalan vardır, inanılan yalanlar, inanılmayan yalanlar ve anketler."

1 Üstad'a bahsettiğim tuhaf olay şu idi. Doğumu beklerken dışardan bebek ağlama sesini duyar duymaz hemen hızla hastabakıcı geldi "Bir oğlunuz oldu" dedi ve gitti. Sonra bebeğimizi kundağa sarıp hemşire getirdi, kız imasında bulununca, bekleme salonunda bir müddet önce çocuğu doğup hastanede alıkonulduğu için görmeye gelmiş kravatlı takım elbiseli, bürokrat görünümlü bir adam kucağında bebeği hemşireye hitaben beni işaret ederek "bu nasıl olur az önce oğlu oldu dediniz şimdi de kız diyorsunuz, sigorta hastanesinde olsa olay çıkar" dedi. Hemşire elbette şaşırdı, durumu anlamaya çalıştı. Bunun üzerine adam yine hemşireye hitap ederek "benim bu dördüncü kızım, beni 10 dakikalığına da olsa erkek babası yapmadınız" diyerek herkesi güldürdü. Durum sonradan anlaşıldı. Hastabakıcı gelip özür diledi ve doktor hanımın bebeğimiz doğar doğmaz kilosundan dolayı "işte bir tosuncuk geldi" demesini erkek olarak anladığını söyledi. Sonra doktor hanım da geldi. Hiçbir şey söylemeden âdeta durup seyrettiğim bu olaydaki bürokrat görünümlü kişinin esprisine gülen Üstad bu zatın söylediklerinden hareketle kız çocuklarının bereket, genişlik olduğunu söylemişti.

lısını o zaman yeriz" dedi. Ama Bitlis'ten Arvasilerden bir zat geldi. Uzun kaldı. Programı uygulayamadık. Çıkışta partiye gittik, yemeği partide yedik.

Muhsin Yazıcıoğlu'nun Ziyareti

Şehzadebaşı'nda İstanbul İl Merkezi'nde her cumartesi sohbetler devam ediyordu. Akşam saatlerinde başlıyor, gece 00.00 civarında bitiyordu. Üstad önce gündemi değerlendiren bir girişten sonra soru cevap faslına başlıyordu. Bilhassa öğrencilerin soruları akışı belirler, bu sorular bitinceye kadar cevap verirdi. Kısa cevaplardan ziyade bir olayı ya da geçmiş zamanlardan bugüne gelen bazı meselelerimize etraflıca, kökenlerinden başlayıp süreç dikkatiyle fasıla fasıla şimdiki zamana bağlardı. Gününü tam hatırlamıyorum. Galiba bir kış akşamı yılın son günleriydi. Gelenler gelmiş, sohbet başlamıştı. Birden Muhsin Yazıcıoğlu birkaç arkadaşıyla geldi. Galiba 6-7 kişi varlardı. Selam ve tokalaşma faslından sonra oturdular. O zamanlar Muhsin Bey Sivas milletvekili idi. 12 Eylül darbesinden sonra MHP kapatılmış, parti Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) adıyla yeniden kurulmuştu. 1991 seçimlerinde MÇP, Refah Partisi ve Aykut Edibali'nin Islahatçı Demokrasi Partisi ile ittifak yaparak - o zamanlar bu ittifak 'Kutsal İttifak' olarak vasfedilmişti - Meclis'e girmiş Muhsin Bey de Sivas milletvekili olmuştu. İttifak sürecinde yaşanan sıkıntılar ve sonraki zamanlarda Meclis çalışmaları parti içi hizipleşmeler basına yansıyordu. Bu fikir ayrıklarını görünür kılan da Muhsin Bey'in 1 Ekim 1992'de kurduğu Alperen Ocakları ve Alperenler şeklinde de anılan Nizam-ı Âlem Ocakları idi. Nihayetinde Muhsin Bey ve 4 milletvekili arkadaşı Temmuz 1992'de MÇP'den istifa etmişlerdi. Ağustos 1992'de "Muhsin Yazıcıoğlu ve Arkadaşları" imzasıyla "Milli Mutabakat Çağrısı" başlıklı bir bildiri yayımlayarak yeni bir parti kuracaklarını duyurdular. Çağrıda "siyasetin sunduğu imkânların "Meşveret" ve "Şura" prensipleri etrafında Müslümanlar tarafından alabildiğine kullanılması gerektiğini düşünüyoruz" deniliyordu. Diriliş Partisi'ni ziyaretleri de bu bildiriden epey sonra; 1992 Aralık ayında gerçekleşti. Üstad geldiklerinde akışı değiştirmeden - partinin başka odaları da vardı, oraya alabilirdi fakat Üstad bu tür şeylere dikkat eder, hiçbir görüşmesini gizli saklı yapmazdı - onları sohbete dâhil etti. Üstad sohbetlerde masasında konuşurdu. Bu sefer masasına oturmadı, sandalyesini çekip masanın önüne aldı, Muhsin Bey'le karşılıklı oturacak şekilde konumlandırdı. Hâl hatır faslından sonra önce yeni durumlarına telmihen hayırlı olsun dileklerini iletti. Muhsin Bey yaptıkları meşveretler sonucu parti kurmaya karar verdiklerini, kuruldan parti kurma kararı çıktığını söyledi. Üstad, "Karar o şekilde mi cereyan etti, yoksa siz yönlendirdiniz mi" diye sordu. Muhsin Bey, "Evet, ben yönlendirdim" dedi ve Diriliş Partisi ile de ittifak içinde olmak istedikleri yönünde düşüncelerini dile getirdi. Üstad, "Siz zaten bir yola girmişsiniz, kararınızı vermişsiniz, bir parti kuruyorsunuz. İttifak ancak birliğini bütünlüğü sağlayamamış, farklı fikirlere sahip iki şey arasında geçici bir süreliğine olur. Bu seçimlerde denendi. Tek başlarına Meclis'e giremeyecek birçok parça bir amaç için geçici bir süre ittifak içinde olup,

O zamanlar Muhsin Bey Sivas milletvekili idi. 12 Eylül darbesinden sonra MHP kapatılmış, parti Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) adıyla yeniden kurulmuştu. 1991 seçimlerinde MÇP, Refah Partisi ve Aykut Edibali'nin Islahatçı Demokrasi Partisi ile ittifak yaparak - o zamanlar bu ittifak 'Kutsal İttifak' olarak vasfedilmişti - Meclis'e girmiş Muhsin Bey de Sivas milletvekili olmuştu.

bu geçici amaca ulaştıktan sonra da herkes kendi yoluna devam ediyor." dedi. Akabinde hatırımda kaldığı ve o akşam orada bulunan arkadaşlardan da parça parça edindiğim bilgiler doğrultusunda Üstad'ın konuşması şu minvalde devam etti: "Müslümanlar arasında böyle bir niteleme yanlıştır, ittifak demekle en başta ittifaka teşebbüs edenler birbirlerinden farklı olduklarını ve geçici bir amaç için bir araya geldiklerini âşikâr etmiş olurlar. Bu İslâmi bir yaklaşım değildir, bizim düşüncemiz ittifakı değil birlik ve beraberlik içinde, yekpare ve tek vücut olmayı gerektirir. Siz ittifak diyerek beraberlik kurduğunuzu zannedersiniz fakat aslında en başta bu ifadeyle birbirinden farklı şeylerin bir araya geldiğini söylemiş olursunuz. Böyle tanımladığınızda hasımlar ve haset erbabı sizi ayıran çizgiyi keşfeder ve oradan ilerleyerek sizi birbirinizden ayırma yolları ararlar. Bu fitneye teşne olacak çizgiye önce Müslümanlar meydan vermeyecek ki oradan kimse giremesin. Bizim kastettiğimiz bütün ayrıştırıcı çizgileri en başta reddeden tam bir bütünlük. Fikirlerde farklılıklar, birbirimizden ayrı ayrı düşüncelere sahip olabiliriz. Peygamberimiz sahabe ile istişare ederdi. Hz. Ebubekir zamanında da bu istişare usulü daima çalıştı. Hz. Ömer bu yöntemi kural ve kaidelerle sistemleştirdi. Ömer yaralandığı vakit kendisinden sonraki halife seçimi için altı kişi tayin etti. - Bu örneği konuşmalarında her vesileyle işler, hatta Papalık seçimlerinin Hz. Ömer'in bu uygulamasından mülhem olduğunu söylerdi.- Onlara üç gün mühlet verdi. Bir odaya kapanıp, karar vermelerini ve odadan bir isim üzerinde fikir birliği ederek çıkmalarını istedi. Hatta onların toplandıkları yere dışardan kimsenin girmemesi için önlem aldı. Bu önlem dışarıdan gelebilecek fitneye matuf muhtemel etkilerin izole edilmesi içindi. Meşveret yapmak, fikirlerdeki yol ve yöntemlerdeki farklılıkları konuşarak çözmek ve bir bütün olarak hareket etmek içindir. Düşüncelerimiz birbirinden farklı olabilir. Bu iyi bir şeydir. Ama bu düşünceler asla değişmez şeyler değildir. İstişare yöntemi fikir birliğini sağlamak içindir. Siz arkadaşlarınızı çağırırsınız, ben de arkadaşlarımı çağırıp bir odaya kapanıp anlaşmadan o kapıdan çıkmamamız lazım. Gerekirse günler sürsün, az yiyerek az uyuyarak, sadece namaz için dışarı çıkarak ve kalan zamanımızı tartışarak ve sonunda anlaşarak fikir birliğine ulaşalım. Ama o fikir birliğine mutlaka ulaşalım, o kapıdan öyle çıkalım. Düşmanların içimize sızdıkları tek kapı, bu fikri ayrılıklar kapısıdır. Diriliş'in üç vazgeçilmezi var. Biz "İslâm Milleti"nin varoluşunu ve bu milletin "İslâm Medeniyeti" diye tanımladığımız bir medeniyeti olduğunu savunuyoruz ve üçüncü olarak da milliyetçiliği bir ideoloji olarak kabul etmiyoruz. Irklar vardır ve bir realitedir ama ırkçılığa hayır diyoruz. Bizim düşüncelerimiz böyle, siz kılıçsınız biz de kın, kılıç kında gerektir, siz de katılıyorsanız işte Diriliş Partisi gelin burada hizmetimizi yapalım. Parti işleri benim işim olmamalı. Siz ayrı bir parti kursanız dahi öyle davranılmalı ki bir gün adeta birleşilecek gibi."

Muhsin Bey bu fikirlerinin kendisi için bir ilke olacağını, konuyu arkadaşlarıyla müzakere ettikten sonra karara varacaklarını söyledikten sonra kalkmak için izin istedi. Üstad onlarla birlikte kapıya doğru yürürken "İşte size

Diriliş'in üç vazgeçilmezi var. Biz "İslâm Milleti"nin varoluşunu ve bu milletin "İslâm Medeniyeti" diye tanımladığımız bir medeniyeti olduğunu savunuyoruz ve üçüncü olarak da milliyetçiliği bir ideoloji olarak kabul etmiyoruz.

hazır kurulmuş parti, gelin burada hep birlikte çalışalım, teşkilatlanıp büyüyelim, görev alalım, talipseniz yönetici de parti başkanı da olabilirsiniz, bunlar benim işim değil." diyerek uğurladı.

Diriliş dostlarından Dr. Bülent Timur Demirgil ve Dr. Yener Yörük'ün verdiği bilgi ve gözlemlerle kâmil hâle getirebildiğim bu görüşmeden sonra Üstad daha sonraki zamanlarda bazen bir soruya binaen bazen de umumi bir değerlendirme dâhilinde Muhsin Bey'in siyasi hayatı ile de rabıtalı olarak bahisler açardı. Birçok kişinin şahit olduğu bu görüşme o zamanlar yaklaşık 30 yaşın eşiğinde bulunan bizler için âdeta tatbiki yüksek bir nezaket ve metodoloji dersi hükmündeydi. Bugün nadirattan kullanılan fakat eskilerin sıklıkla müracaat ettikleri ve bir tanımlama ya da sıfat olarak kullandıkları güzel bir kelimemiz var: *Sarâhat*. İfadelerde açıklık, şüpheye, tereddüde yer bırakmayacak şekilde açık anlatım anlamında. Biz o akşam bu kelime kendi lisanımızda olmasa bile onu yaşamış, kendi adıma söyleyecek olursam muhtemelen kelimeyi de tam anlamıyla sonradan öğrenmiştim. O gece, ilkelerin nefsaniyetten uzak bir tutumla bizzat ideal saikiyle dile getirilmesi ve temellendirilmesine şahit olmuş; fert ya da siyasi bir hareket olarak düşüncelerin asıl kaynağından sadır olarak tutum ve davranışları nasıl şekillendirdiğini, pratiklere nasıl yön verdiğinin de canlı örneğini bir metodoloji dersi gibi yaşamıştık.

Evet, bu görüşmeden yaklaşık 1 ay sonra Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşları 29 Ocak 1993'de Büyük Birlik Partisi'ni kurdular. Partinin amblemi Diriliş Partisi'nin 'güller açmış gül ağacı'ndan mülhem 'hilal içinde tek bir gül goncası' idi. Bunu söyleyenlere Üstad şu cevabı verirdi: "Gül goncası bir gün solar ama gül ağacı yaşar ve kalır." Üstad'ın Muhsin Bey'le son görüşmesi 2006'da telefon görüşmesi idi. 2006'da Kültür Bakanlığı **Kültür ve Sanat Büyük Ödülü** ilan edildiğinde telefonla aramış, ayrıca bir mesaj da yayımlamış, kendi el yazısıyla memnuniyetini ifade eden bir metni faks olarak Diriliş Yayınları'na göndermişti.

Bu görüşmeden yaklaşık 1 ay sonra Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşları 29 Ocak 1993'de Büyük Birlik Partisi'ni kurdular. Partinin amblemi Diriliş Partisi'nin 'güller açmış gül ağacı'ndan mülhem 'hilal içinde tek bir gül goncası' idi. Bunu söyleyenlere Üstad şu cevabı verirdi: "Gül goncası bir gün solar ama gül ağacı yaşar ve kalır." Üstad'ın Muhsin Bey'le son görüşmesi 2006'da telefon görüşmesi idi.

***

Bu yılın bir başka olayı da 2 Ekim 1992'de Ege Denizi'ndeki "Kararlılık Göstersi-92" ismi verilen NATO tatbikatı sırasında, Muavenet isimli savaş gemimiz ABD uçak gemisi Saratoga'dan ateşlenen füzeler tarafından kasıtlı olarak hedef alınarak vurulması oldu. Gemi komutanı ve dört asker şehit olmuştu. Üstad bu olayı parti sohbetlerinde işledi, görüşleri bazı gazetelerde de haber olarak çıktı. Sohbetlerinde bu saldırıyla Amerika'nın ilk kurşunu atarak Türkiye'yi parçalama sürecini fiili olarak başlatan ilk somut adımı attığını söyledi. Muavenet gemisi üzerinden belki de birçok kişinin bilmediği, basında da işlenmeyen bilgiler verdi. Çanakkale Savaşı'nda

Muavenet-i Milliye[2] gemimizin İngilizlerin kraliyet donanmasına ait bir gemisini batırdığını, 1974'te Kıbrıs'a çıkarma yapılan gemilerden birinin adına da Çanakkale Savaşı'ndaki başarısından dolayı bu isim verildiğini, Muavenet'in sıradan bir gemi değil aynı zamanda sembol bir isim olduğunu söyledi.

8 Ekim 1992, Perşembe

Şehzadebaşı Diriliş Partisi İl Merkezi'nde bu akşam bir sessizlik hâkimdi, konuşmalar da kopuk kopuktu, herkes sanki aynı ruh haline ram olmuş, bedenen orada olsalar da âdeta kendi içimizden bir türlü dışarı çıkamıyoruz. Üstad'ın "Ödünç Gece" şiirinden şu mısralar aklıma geldi:

"*Bu gece eşsiz bir duvar devrilmiş ...*
Bu gece ölüler şehri terk etmiş ....

Bu şehir yerden bile ağır bu gece
Altında bir tek ölü olsun kalmamış"

Üstad da aynı idi. Zaten o öyle olduğu için aynı halet-i ruhiye bizlere de hâkim olmuştu. Böyle durumlarda muhakkak bir şeyler söyler, hâli tanımlardı. Öyle de oldu ve gece şu cümlesiyle sona erdi: "Bu gece boşlukları olan delik deşik bir gece."

10 Aralık 1992

İslam dergisi Aralık sayısında Şair Erdem Bayazıt'la "Şiir ve Politika Etrafında" başlığı altında bir röportaj yapmış. Diyor ki: "*Düşünün ki Sezai Karakoç el yazısıyla dergi çıkarmayı düşünüyordu 1962'de. Dizgi ve baskı parası olmadığı için "el yazısıyla çoğaltalım, belli sayıda okuyucumuz var, adreslere postalayalım" diye ciddi ciddi düşünülmüştür.*"

***

1992 yılı yukarıda bilhassa en önemlilerini naklettiğim daha birçok olaylar eşliğinde geçti. Dışımızda çeşit çeşit zuhuratlarıyla ortaya çıkan ülkemizin zamanı yine aynı şekilde daha geniş bir çerçevede dünyanın zamanı bizim kendi zamanımıza karışıyor, âdeta onu işliyor, olaylar fikirlerimizi şekillendiriyor, psikolojilere nüfuz ediyor, onlara anbean kendi rengini veriyor, her birimizi gelecekteki insana hazırlıyordu.

Öyle de oldu ve gece şu cümlesiyle sona erdi: "Bu gece boşlukları olan delik deşik bir gece."

2 Hatırlatıcı olması bakımından kısa bir tarihçe: Muavenet-i Milliye (Milli Yardımlaşma) adı verilen gemi ismini, donanmanın güçlendirilmesi için hayırsever İstanbullu 28 iş adamının öncülüğünde kurulmuş ve faaliyetlerini kısa sürede bütün yurda yaymış "Donanma-i Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti"nden (Osmanlı Donanması Milli Yardımlaşma Derneği, kısa adı 'Donanma Cemiyeti') almıştır. Muavenet-i Milliye bu cemiyet tarafından 1910'da Almanya'dan satın alınmış, gemi komutanlığını 1912'den itibaren kıdemli Yüzbaşı Ahmed Saffet (Ohkay (1876-1938) - Ayasofyalı Ahmed Saffet) yürütmüştür. Gemi Osmanlı Donanması'nda 1910-1923 yılları arasında hizmet etmiştir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girişinin ilk aylarında Karadeniz operasyonlarından görevlendirilen Muavenet-i Milliye, Çanakkale Savaşı'nın başlamasıyla bu cepheye yönlendirilmiştir. Çanakkale Savaşı esnasında 12 Mayıs 1915'i 13 Mayıs'a bağlayan gece Kraliyet Donanması ön dretnotu HMS Goliath'ı gerçekleştirdiği bir operasyon sonucunda batırmasıyla tarihe geçmiştir. Goliath'ın batırılışı İngiliz Deniz Kuvvetleri'ni sarsmış, Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Fisher ve Deniz Kuvvetleri'nden sorumu bakan Winston Churchill'in istifasına yol açmıştır. Bu darbe büyük ölçüde savaşın seyrini değiştirmiş, İngilizlerin karadaki güçlerini de kırmıştır. Muavenet-i Milliye'nin kaptanı kıdemli Yüzbaşı Ahmed Saffet ve yaklaşık 90 kişilik mürettebat İstanbul'a dönüşlerinde kahramanlara yaraşır bir şekilde, şenliklerle karşılanmışlar ve ödüllendirilmişlerdir. Türk Deniz Kuvvetleri'nin *Muavenet-i Milliye*'den sonra gelen üç gemisine bu ilkinin şerefli ve kahramane başarısından dolayı, *Muavenet* ismi verilmiştir.

"Büyük Filistin Sözlüğü"

Elif ATABAŞ

Kelimelerle tanırız hayatı, önce harfler girer dünyamıza sonra onlardan anlamlı cümleler kurmaya başlarız. Hele bir de iki dilli evde büyümek gibi bir nasibimiz olduysa, annemizden bir dili, babamızdan diğer dili duymak isteriz. Aksi hâlde karışır zihin dünyamız. Su bir gün başka ertesi gün başka bir kelime olamaz, olmamalı der aklımız. Zamanla aklımızla birlikte gönlümüz de karışmaya başlar. Bir türlü içinden çıkamayız bu keşmekeşin. Devamında ya bütün öğrendiğimiz kelimeleri yerli yersiz kullanarak kendimizi anlatmaya çalışırız ya da tam tersi derin bir sessizliğe bürünürüz. Hem içimizi hem dışımızı farkına varmadan sarıveren bir sessizlik...İşte tam da böyle bir sessizliğin ortasında girdi Aksa Tufanı hayatımıza. 7 Ekim 2023 adeta bu sessizliğin içinden geçen sonsuz bir çığlığa dönüştü. İşte bu çığlık artarak Türkiye'de gönüllere ulaştı. Ulaşmakla kalmadı, bir "Filistin Sözlüğü" olarak yankılandı ve yankılanmaya devam ediyor. İnsicam Dergisi 65.sayısında[1] sizlere tanıttığım Filistin Sözlüğü bu saiklerle neşvünema buldu. Bizlere düşen ise elimizden geldiğince sözlüğü tanıtmak ve kullanmak olmalı. Geçen üç senenin ardından İsrail'in zulmü ne bitti ne de bitecek. Bu nedenle bizler de yazan, üreten ve bu davaya gönül verenler olarak çalışmaya devam edeceğiz. Bu yazımda sizlere çalışmalarına başlanan ve daha kapsamlı bir hedefi olan "Büyük Filistin Sözlüğü" nden bahsetmek istiyorum.

Yayınlanan Filistin Sözlüğü canlı bir sözlük olup çalışmalarına 7 Ekim'in akabinde başlanmıştır. Bu nedenle içeriğinde bu süreçte Filistin'de vefat eden birçok ismi bulmanız mümkündür. Ayrıca çalışma esnasında kullanılan kavramların ne kadar çok siyonlaştırılıp aslından uzaklaştırıldığına defalarca tanıklık edildiğinden daha kapsamlı bir sözlük oluşturma fikri sürekli gündemde olmuştur. *Büyük Filistin Sözlüğü* ile hedeflenen Filistin duyarlılığını akademinin sanattan matematiğe her alanında canlı tutmaktır. Bir diğer hedefi ise bu duyarlılığın sadece akademi dünyasına değil tüm çevrelere sözlük aracılığı ile ulaşmasını sağlamaktır. Sade bir okurun, bir kitapta Filistin özelinde geçen bir kelimeye sözlük sayesinde ulaşabilmesi ve ayrıca sözlükte verilen atıflarla konuda isterse derinleşebilmesi amaçlanmaktadır. Filistin'de

1 https://insicam.net/eser/filistin-sozlugu



yaşanan soykırıma boyun eğmediğimizin bir nişanesi olarak yürütülen bu akademik çalışma sayesinde doğru bilgi arayışı içinde olanların kaynak eksikliği giderilmek istenmektedir. Temel amaç sanattan ilahiyata, medyadan akademiye, günlük siyasetten uluslararası ilişkilere kadar farklı alanlarda kullanılabilecek, güvenilir, tarafsız ve doğru bir bilgi kaynağı oluşturmaktır. Ayrıca Filistin kimliğini, direnişini ve haklı davasını doğru kavramlarla ifade etmek, dünyada olup bitenleri açıklığa kavuşturmak ve küresel kamuoyunda adil bir anlatı inşa etmek hedeflenmektedir.

Büyük Filistin Sözlüğü'nün halihazırda mevcut olan Filistin Sözlüğü'nden farklı olarak ortalama 100 bölüm, 3000 madde ve 200 örnek olay incelemesinden oluşan 10000 sayfalık bir eser olması planlanmaktadır. Bu sözlük, kavramların doğru anlatılmasına öncülük ederken aynı zamanda Filistin tarihini öğrenmemize de hizmet edecektir. Zira senelerdir Filistin halkının hikayesi sömürgeci güçler tarafından onların istediği gibi servis edilmektedir. Bu bağlamda medyada çok sık kullanılan çerçeveleme yöntemi kullanılmaktadır. Yani bir İsrailli Filistinli bir çocuğa hunharca ateş ettiğinde bu haberlerde sadece, Filistinli bir çocuk öldü şeklinde verilirken, aynı haberde söz konusu İsrailli olduğunda teröristler tarafından öldürüldü, ifadesi kullanılmaktadır. Sömürgeci dünyanın kullandığı bir diğer yöntem ise hikâyeyi ortasından başlayarak anlatmak olmuştur. Tıpkı toprakları gasp edilen Kızılderililerin senelerce yamyam ve vahşi olarak anlatılması gibi. Filistinli Şair Murid Bargusi bu oyunu bize çok güzel anlatır:

"Bir halkı mülksüzleştirmek (her şeyini elinden almak) istiyorsanız, bunun en basit yolu onların hikâyesini anlatmaktır ama ortasından başlayarak..."



"Bir halkı mülksüzleştirmek (her şeyini elinden almak) istiyorsanız, bunun en basit yolu onların hikâyesini anlatmaktır ama ortasından başlayarak..."

Sevimli kız eve girer ve bu üç ayının yemeklerinden başlayarak tüm eşyalarını tek tek kullanır, sonunda da yavru ayının yatağında uyuya kalır. Bize sunulan medyanın çerçeveleme taktiğinden sıyrılarak hikâyeyi okuduğumuzda ise Goldilocks; mülke izinsiz giren (haneye tecavüz), başkasının yemeğini izinsiz yiyen, eşyalarına zarar veren (yavru ayının sandalyesini kırar) ve yataklarını işgal eden bir "istilacıdır".

Sözde İsrail Devleti'nin senelerdir Filistin hakkında oluşturduğu bilgi kirliliği 7 Ekim 2023 Aksa Tufanından bugüne yerle yeksan oldu. Gördüğünüz fotoğraf 2026 yılı haziran ayı itibariyle İtalya'nın Toskana bölgesinde rastgele yürüyüş yaparken çekildi. Sözde İsrail ne yaparsa yapsın dünya artık hiçbir zaman eskisi gibi onun manipüle edebileceği bir yer olmayacak. Artık çok daha fazla insan bu konuda hikâyenin başını öğrendi ve öğrendiklerini anlatmaya devam edecek. Sözde İsrail'in "halksız bir toprağa, topraksız bir halk" miti ise 7 Ekim'den çok önce İsrailli yeni tarihçiler tarafından çürütüldü. Müslüman halklar olarak bizim Gazze'den bu süreçte öğrenip hayatımıza uygulamamız gereken şeyler ise ilk önce sömürgeci devletlerin sömürge dilini artık kullanmamak olmalıdır. Bu konuda bildiğiniz üzere Türkiye'de de önemli bir adım atıldı ve bazı kavramlar Bakanlık tarafından değiştirildi. Artık coğrafi keşifler değil, sömürgeciliğin başlangıcı; haçlı seferleri değil, haçlı saldırıları; Orta Asya değil, Türkistan; Ege Denizi değil, Adalar Denizi kullanılacaktır. Filistin tarihi konusunda da ilk önce bize düşen Ortadoğu ifadesini reddetmektir. Bu ifade Batı tarafından Avrupa ve İngiltere merkeze alınarak üretilmiştir. Bu ise bölgenin özelliklerinden azade sömürgeci bir yaklaşımdır. Bu nedenle anlatılan konuda öne çıkacak özelliğe göre Batı Asya ve Kuzey Afrika, Darü'l İslam ya da kadim coğrafyamız denmelidir. Böylelikle dilimizi sömürgeci izlerinden temizleyerek, yeni nesillere kendi kültürlerini tanıma ve sevmenin kapılarını açabiliriz. Aksi takdirde emperyal Batının hikayesini ortadan başlayarak öğrenen nesillerimizin Batı hayranlığı devam edecektir. Kızılderililerin tepkisinden önce onların topraklarını zorla ele geçiren Batıyı anlatmamız gerekir. Zira Batı kendinde hak gördüğü bu gasp etme halini çocuk kitapları üzerinden kendi nesline aşılamaktadır. Mesela Goldilocks ve Üç Ayı (Goldilocks and the Three Bears) kitabı. Bu eser Avrupa'da kült sayılacak çocuk kitapları arasında olup, her çocuk tekrar tekrar bu hikâyeyi dinleyerek büyümektedir. Halbuki kitap masum bir çocuk kitabı olmanın dışında, Batılı çocuklara her türlü gasp ve sınır ihlalini normalleştirmek üzere kurgulanmıştır. Gelin bu kitabı ve hikayesini inceleyelim.

Masal, ormanda oynarken güzel kokuları takip edip bir eve giren Goldilocks adındaki sevimli ve sarı saçlı bir kız çocuğunun maceraları olarak sunulur. Bu altın saçlı ve mavi gözlü küçük kız ormanda tek başına aç ve yorgun olarak tasvir edilir. Tam bu esnada önüne üç ayının yaşadığı ev çıkar. Sevimli kız eve girer ve bu üç ayının yemeklerinden başlayarak tüm eşyalarını tek tek kullanır, sonunda da yavru ayının yatağında uyuya kalır. Bize sunulan medyanın çerçeveleme taktiğinden sıyrılarak hikâyeyi okuduğumuzda ise Goldilocks; mülke izinsiz giren (haneye tecavüz), başkasının yemeğini izinsiz yiyen, eşyalarına zarar veren (yavru ayının sandalyesini kırar) ve yataklarını işgal eden bir "istilacıdır".

"Hikâyeyi ortasından veya yanlış kişinin gözünden başlatırsanız bambaşka bir anlatı elde edersiniz" (Chimamanda Ngozi Adichie)[2]

2 Chimamanda Adichie: Tek hikâyenin tehlikesi: https://www.youtube.com/watch?v=D9Ihs241zeg&t=1s

Eğer bu masal, evleri istila edilen, emek verdikleri çorbaları çalınan ve en sonunda yatak odalarında yabancı birini bulan Ayı Ailesi'nin gözünden anlatılsaydı; Goldilocks sevimli bir kız çocuğu değil, korkunç ve saygısız bir suçlu olarak çerçevelenecekti.

Edebiyat ve masallar, farkında olmadan bizlere "kiminle empati kurmamız gerektiğini" ve "kimin mağduriyetini görmezden gelebileceğimizi" çocuk yaştayken öğretmeye başlar. Goldilocks, ana akım medyanın gözbebeği olan o "dokunulmaz ve imtiyazlı" karakterlerin ilk prototipidir.

İşte tam bu noktada Gazze dünyadaki bütün manipüle ve çerçeveleme yöntemlerini yerle yeksan etmekte ve etmeye de devam edecektir. Gazze'li müzik öğretmeni ve sanatçı Ahmed Muin Abu Amsha'nın[3] sözlediği gibi biz de Gazze ile zihinlerimizi yeniden inşa edeceğiz. Zira artık bu sürece eşlik eden çok güzel bir Filistin Sözlüğümüz var ve Büyük Filistin Sözlüğü de yolda…

Yazarın Notu:

Büyük Filistin Sözlüğü çalışmasına dahil olmak isteyen akademisyen ve yazarlar Filistin Akademik Düşünce Platformuyla iletişime geçebilir.

Referanslar:

1. Büyük Filistin Sözlüğü sosyal medya hesapları.

https://www.instagram.com/buyukfilistinsozlugu/

https://x.com/Filist7nsozlugu

2. Filistin Sözlüğünün içeriğine ulaşmak için:

Sarıkaya, E. H., Atalan, Ş. B., & Düğeroğlu, M. (2026). *Filistin Sözlüğü*. AA Yayınları Filistin Akademik Düşünce Platformu. https://www.academia.edu/168305006/Filistin_S%C3%B6zl%C3%BC%C4%9F%C3%BC

3. Anadolu Ajansı Yayınları. (2026). *Filistin Sözlüğü*.

https://www.aa.com.tr/tr/aa-yayinlari/filistin-sozlugu/3957260

4. Kitapyurdu. (t.y.). *Filistin Sözlüğü*. Erişim tarihi: 16 Ekim 2026.

https://www.kitapyurdu.com/kitap/filistin-sozlugu/757390.html

5. Filistin Akademik Düşünce Platformu sosyal medya hesapları:

Instagram Hesabı (@filistinakademikdusunce), Erişim 16 Ekim 2026. https://www.instagram.com/filistinakademikdusunce/

Filistin Akademik Düşünce X Hesabı (@filistinakademikdusunce), Erişim 16 Ekim 2026. https://x.com/filistinakademikdusunce

Filistin Akademik Düşünce Platformu web sitesi, Erişim 16 Ekim 2026.

https://filistinakademi.org/

6. Uçar, M. (2026). Giriş: Siyonist işgalin dilsel araçlarını anlamak ve anlam dünyasını gerçeklikle yeniden örmek. H. Y. Başdemir & M. Uçar (Ed.), "Filistin sözlüğü" içinde Ankara: AA Kitap.

"Hikâyeyi ortasından veya yanlış kişinin gözünden başlatırsanız bambaşka bir anlatı elde edersiniz"

3 WE WILL REBUILD GAZA | Ahmed Abu Amsha: https://www.youtube.com/watch?v=lvGbUgUxQg4

“Beyhude Ömrüm” Modernizm ve Gelenek Çatışmasında Sıkışan İnsan

Oğuzhan TÜRK

Mustafa Kutlu’nun dünyasına girdiğimde, Türk toplumunun sosyolojik, psikolojik ve tarihi kırılmalarını âdeta bir ayna berraklığında izlediğimi hissederim. O, toplumun geçirdiği evreleri çok iyi bilen ve hikâyelerinde toprağımızın panoramasını gözler önüne seren usta bir anlatıcıdır. Nitekim beni Kutlu’nun dünyasına en çok çeken şey, toplumun içinde kendine bir yer açmaya çalışan sıradan bireyle kurduğu o yakın temastır. Kutlu, kahramanlarının hayatından sunduğu kesitlerle ve çevre ilişkileriyle aslında büyük bir toplumsal yaraya parmak basar: Modernleşmenin getirdiği o büyük yabancılaşmaya...

Beyhude Ömrüm, Türkiye’deki göç olgusunu, çarpık ve düzensiz yapılaşmayı, boşalan köyleri; kısacası hepimizin hayatına bir şekilde dokunan sosyolojik bir vakayı anlatıyor bize. Kitap bu makro dönüşümün birey üzerindeki yıkıcı etkilerini göz önüne seriyor. Öyle ki hızla yükselen beton binaların, o yapay oluşumların arasında sıkışıp kalan modern insan artık silikleşiyor ve kendi var olma sancısı altında yoruluyor. Kutlu’nun da işaret ettiği gibi; bütün bu yaşananlar nihayetinde bireyi derin bir yalnızlığa ve ardı arkası kesilmeyen bir bunalıma sürüklüyor.

Hikâyeye adım attığınızda sistemin oluşturduğu bu bunalım ve yalnızlıkla direnen bir karakterle karşılaşıyorsunuz; kuş uçmaz, kervan geçmez, ot bitmez dağlar başında bir “bahçe” kurmak için çırpınan bir adam görüyorsunuz. İlk etapta adı bile geçmez bu adamın. Kutlu’nun yazarlık serüvenini düşündüğümüzde bu belirsizlik hiç de şaşırtıcı değildir aslında. Yazar, kahramanlarını çoğu zaman hayatın içinden, sıradan ve silik kişiler arasından öylece seçiverir.

İşte bu adsız kahramanımız -sonradan öğreneceğimiz adıyla Yadigâr- toprağı verimsiz bir köyde sürdürür yaşamını. Muhtar Halil’in engellemelerine, olumsuz sözlerine rağmen hayalini kurduğu o yemyeşil bahçeyi yeşertmekten bir an olsun vazgeçmez ve hikâyenin sonunda kahraman, o çorak dağ başında göz alıcı bir meyve bahçesi kurmayı

başarır. Aslında Yadigâr'ın bu inadı, bize ait olduğumuz topraklarda daha güzel yaşamak uğruna emek vermenin ve modern dünyanın getirdiği yabancılaşmaya köklerimizle direnmek gerektiğinin hakikatini fısıldar.

Hikayenin devamında sanayileşmenin cazibesiyle kente doğru akan o büyük göç dalgası köye kadar ulaşır. Bütün ömrünü vererek yeşerttiği bahçesinin nasıl "beyhude" bir çabaya dönüştüğünü, oğlunun ağzından dökülen şu soğuk cümleyle anlar baba: "Bırak baba, dört tane ağacın başını mı bekleyeceğiz burada?"

Beyhude Ömrüm'de göç olgusu üzerinden, insanın kendine ve değerlerine uzaklaşıp parayı hayatın merkezine alışı sorgulanır. Bir tarafta doğduğu günden beri öğrenebildiği kadarıyla varoluşunu tamamlamak isteyen, kurduğu bahçeyle toprağına kök salmaya çalışan bir baba vardır. Öte tarafta ise göç rüzgârına kapılıp büyük şehrin parasına, sözde şaşaalı ve parıltılı dünyasına bir an önce kavuşmak isteyen çocuklar... Bu iki dünya elbette karşı karşıya gelecek; geleneksel ile modernin amansız çatışması kaçınılmaz olacaktır.

Köyün tam karşısına modern kent İstanbul'u yerleştiren Kutlu, değerler çatışmasını ve oğluna söz geçiremeyen bir babanın çaresizliği üzerinden kuşaklar arasındaki o derin kopuşu görünür kılar. Bir an önce paraya ve modern hayata kavuşmak isteyen oğul, babasına verdiği cevaplarla saygısını yitirmiş, kendi öz değerlerine yabancılaşmıştır. Nitekim çocuklarının ısrarına dayanamayıp kente giden Yadigâr da bu yabancı topraklarda tutunamaz. İnsanların sadece hayatta kalmak için amansızca mücadele ettiği bu sözde modern dünyada, samimiyetin ve insani değerlerin yok olmasıyla birlikte insan ilişkileri de tamamen zayıflamıştır.

Yadigâr, kente körü körüne teslim olan, modernleşme illüzyonu altında eriyip giden çocuklarına derin bir hayretle bakar. Çevre ona bütünüyle katı ve yabancıdır; o artık bir bancıdır. Köyünde kendine has apayrı bir dünyası olan kahramanın gözünde kent; sis, rutubet, kargaşa ve çöpten ibarettir. Eserde bu yabancılaşma ne kadar da net ifade edilir:

"İstanbul rutubet. Deniz, balık, sis, çamur, zift, kurum, rakı, egzoz, asfalt, toz, çöp kokuyor. Her bir yan kalabalık, hiçbir yana bakılmıyor, baksan da bir şey göremiyorsun; gürültü kargaşa."

Kutlu'nun eserlerindeki kahramanlar, içinde bulundukları yoksulluktan ya da ruhsal bunalımdan, yaşadıkları çevreden uzaklaşarak daha kolay kurtulacaklarını sanırlar. Beyhude Ömrüm'de de bu yanılgıyı bir kez daha belirgin şekilde görürüz. Onların zihninde şehir yaşamı, doğrudan "rahatlık" ile eşdeğerdir. Nitekim kitaptaki şu satırlar gençlerin bu kararlılığını açıkça ortaya koyar:

"Millet köyden umudunu üzmüş bir kere. Hele gençler; bir an önce çekip gitmek, İstanbul gurbetinde mekân tutmak istiyor. Öyle ki bağlasan durmazlar."

Maddiyatın insan hayatını bütünüyle kuşattığı bu birey-toplum ilişkisinde değerler bazen yok oluyor, bazen başkalaşıyor ve insan hızla kendine yabancılaşıyor. Göç edenlerin neredeyse tamamı köylerinden para için ayrılır. Paranın vaat ettiği konfor ve saygınlık hayallerini süsler. Ancak kentte kendilerini karmaşık ve çarpık ilişkiler ağı içinde bulurlar. Şehirde kalabilmek uğruna değerlerinden vazgeçen bu bireyler, içlerinde hep koca bir eksiklikle yaşarlar. Mutsuzlukları ve o telaşlı yaşamlarının izleri zamanla yüzlerinde derin çizgiler bırakır. Ne kadar çok para kazanmak için göç etseler de aradıkları o vaat edilmiş hayatı bulamazlar; çoğu zaman gecekondu mahallelerinde kıt kanaat geçinmeye mahkûm olurlar. Aslında bu durum, beğenmeyip kaçtıkları köy yaşamını istemsizce de olsa kentlerin varoşlarında devam ettirme arzusunun bir sonucudur. Oysa Yadigâr'ın en başından beri kurmak istediği o düzen; köyde kalmalarına, tanıdıkları ve ait oldukları o samimi yaşam içinde huzurla var olmalarına yetip artacak bir düzendi.

Kutlu'nun dünyasında köyünü, kasabasını terk edip de kentte gerçekten mutlu ve huzurlu olabilmiş tek bir kahramana bile rastlayamazsınız. Onlar bir yönüyle hep yarım, hep eksiktir. Bazıları ancak ve ancak köylerine geri döndüklerinde o kaybettikleri huzuru yeniden bulabilirler. Kutlu, gittiği çevreye ait hissedemeyen bu eksik kalmış insanlara hep aynı şeyi fısıldar: Toprağınıza dönün ve mutluluğu doğduğunuz yerlerde arayın.

Böylece modern ile geleneğin o büyük çatışmasında gelenek galip gelir. Ve açıkça görürüz ki; insan yaşamındaki en temel arayış olan "mutluluk", göçün ve modernleşmenin soğuk kolları arasında asla bulunamaz.

Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed

Beyza ÖNVER DEMİRCİ

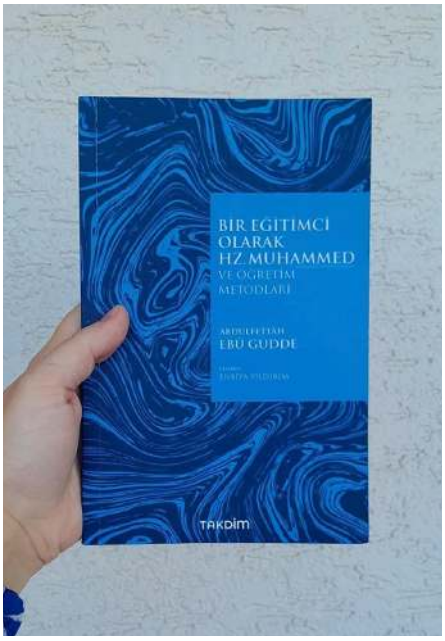
"Ey Resulüm! De ki: 'Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü; Allah çok bağışlayan ve merhamet edendir.'" (Ali İmran; 31)

El-Vedud olan Rabbimizin gösterdiği yolda Peygamberimiz'i (sav) takip ediyor olmak büyük bir ayrıcalıktır. Rabbimizin sevgisini kendi üzerimizde artırmanın önemli yollarından biri de peygamber efendimiz Hz. Muhammed (sav)'i taklit etmekten geçiyor. O'nun gibi davranmaya, konuşmaya ve hissetmeye çalışmak bizi Rabbimize yakınlaştırıyor. Kainatı O'nun yüzü suyu hürmetine yaratmış olan Allah(c.c) hem kendisini hem Resulünü çok sevmemizi buyuruyor. Çünkü kişi ancak sevdiğinin yolundan gider.

Bir öğretmen olarak okulda öğrencilere karşı tutum ve davranışlarımda Efendimiz'i örnek almayı elzem görüyorum. Bu konuda yaptığım araştırmalarda daha önce *Zamanın Kıymeti* adlı kitabını okuyarak çok etkilendiğim bir alim olan *Abdulfettah Ebu Gudde*'nin *"Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (sav) ve Öğretim Metodları"* kitabı karşıma çıktı. Hızlıca kitabı temin ettim ve bir solukta okuyup bitirdim.

Kitap iki bölümde incelenmiş.

1. Bir muallim olarak Hz. Muhammed
2. Hz. Peygamber'in öğretim metodları



Konuyu bağlam açısından oldukça manidar bulduğum bu bölümlerin ilkinde Efendimiz'in nasıl bir öğretmen olduğundan, ikincisinde de hangi yöntemleri kullandığından bahsediliyor.

Bazen eğitimci olarak yorulmuş ve bunalmış hissederiz. Elimizden geleni yapmış olsak da işlerin yolunda gitmediğini fark ederiz. Toparlanmaya ihtiyaç duyduğumuz o anda bu kitap bizi silkeleyip kendimize getirecek, öğretmenliğin peygamber mesleği olduğunu yeniden hatırlatacak ve mesleki aşk ve şevkimizi artıracaktır.

Kitabı okuyacaklar konuyu derinlemesine çalışacaktır elbette, fakat naçizane beni etkileyen, derslerimde kullandığım yöntemlerden ve 'Efendim uygulamış ben de artık uygulayayım, deneyeyim' diyerek heveslendiğim kısımlardan bahsetmek istiyorum.

- Bir öğrenciye bir işi yapma şevkini o işin kolay yapılabilir olması veriyor. Efendimiz öğretmen olarak kendisini *"işleri kolaylaştırıcı"* olarak

tanımlıyor. Bir öğretmende bulunması gereken en önemli özellik kolaylaştırıcılıktır. Zor gibi görünen konuları öyle bir düzenlemeliyiz ki öğrenci kolayca, severek kavrasın ve öğrensin. Sevdikten sonra zor konular dahi kolay gelecektir.

- Hatalar konusunda sabırlı olmak, hata yapanın "bilmeyen" kategorisinde olduğunu hatırda tutmak ve öğretmek için en uygun cümleleri seçerek, sevecenlikle yaklaşmak O'nun sünnetidir.

"İlim öğrenmek her Müslümana farzdır." hadisince bizlere düşen, Efendimiz'in buyurduklarını layığı ile yerine getirmektir. Bizlere -farz bir ibadet olarak- başvuracak öğrencilerimize yetebilmek için alanlarımızda oldukça başarılı olmak zorundayız. Kız-erkek öğrenci ayrımı yapmadan, eğitim hakkını kimsenin elinden almadan okula gelebilmelerine fırsat vermeliyiz. Şuanda ülkemizde eğitim öğretim hakkı devletimiz tarafından harika donanımlarla desteklenyor. Dini inançlarının gereğini yaşayan kimselerin okul ve kamu kurumuna alınmadığı bazı ülkelerin olduğuna şahit olduğumuz bu günlerde, ülkemizin bize sunduğu bu fırsatlar değerlendirmeli ve takdire şayan görülmelidir.

İlim öğrenmek farz bir ibadettir. Fakat faydasız ilimden de Allah'a sığınmak gerekir. Peygamber efendimizin bu konu ile ilgili çok güzel bir duası vardır:

"Allah'ım faydasız ilimden, korkmayan kalpten, doymayan nefisten ve kabul edilmeyen duadan sana sığınırım."

O'nun öğretmenliği; gönlü Rabbinde ve O'nun emirlerinde olan, tatlı dilli, güler yüzlü (mütebessim), şefkatli, kolaylaştırıcı, tane tane konuşan, söylediği anlaşılan, dersine Allah kelamı ile başlayan ve Allah kelamı ile sonlandıran, kızmayan, öğrencilerini ve öğretmeyi çok seven, nazik, sabırlı ve sakin, alanında ve öğretmek istediği konuda çok başarılı, cezalandırmaya yetkisi olmasına rağmen affetmeyi tercih eden, sözünü tutan, sorulan sorulara çok net cevap veren, uzun ve boş cümleler ile karşısındakini yormayan bir öğretmenlikti.

Peki, her öğrencinin rüyası olan bu harika öğretmen, efendimiz, Hz. Muhammed (s.a.v.) eğitimde hangi öğretim metotlarını, yöntem ve tekniklerini kullanmıştır?

Şüphesiz Efendimiz›in kullandığı en önemli öğretim metodu; yaparak yaşayarak öğrenme metodu. Anlattığı her şeyi yaşıyor olması öğrettiklerinin tesirini artırdı. Dini ilimlerde namaz konusunu işleyip, günlük hayatımızda namaz kılmayan biri olamayız. Aktardığımız bilginin kendi hayatımızda karşılık bulmuş olması öğrencinin dikkatini çeker. Fen bilimleri, matematik, sosyal bilimler gibi derslerde ise tefekkür vasıtası ile Allah ve yarattıkları arasında bağ kurup dersi yaşayarak anlatmış olmalıyız.

- O her öğrencinin seviyesine göre anlatırdı. Bizde anlattığımız konuları öğrenci bilgi seviyesine göre düzenlemeliyiz. Derslerde uygulama, somutlaştırma ve deney yapma konunun anlaşılır olması için çok önemlidir. Bu yöntemler aslında efendimizin konu anlatırken başvurduğu tekniklerdir. Bazen farkında olup, bazen farkında olmadan O'nun yaptıklarını yapıyoruz. Bu bile kalbe büyük bir huzur ve heyecan veriyor.

- O, konuları parça parça, bölüm bölüm öğretirdi. Kolaylaştırıcı olarak bir konu anlaşıldığında diğerine geçer böylelikle bilgiyi derinleştirirdi.

- O, öğrencilerinin bireysel farklılıklarına saygı duyar, kişiye özel anlatım yapardı. Böylece anlayabilecekleri bilgiyi vermiş olurdu. Peygamber efendimiz soru sorarak öğretirdi. Bununla öğrencilerinin zihnini açmayı ve potansiyellerini ortaya çıkarmayı hedeflerdi. Sadece soru sormakla da kalmaz, öğrencilerinin de soru sormaları için onları desteklerdi. Konuları anlatırken benzetmelerden yararlanır, beden dilini aktif kullanırdı.

Peygamberimizin saymakla bitmeyecek harika yöntemleri sayesinde nice insan İslamiyet ile şereflenmiş, akıllarında tek bir soru işareti kalmadan, gönülden bağlanarak İslam'ı incelikleri ile öğrenmişlerdir.

O'nun yolundan gitmeye sınıflarımızda da devam edebiliriz. Niyetimiz El-Veli olan Rabbi kendimize dost edinmek olunca, ibadet hükmünde olur her dersimiz.

Her kitaplıkta mutlaka olması gereken bu kitabı kimler okusun?

Anneler, babalar, öğretmenler, eğitimciler ve insan insana yaşamada iletişimin altın kurallarını öğrenmek isteyenler.

Yolu Allah rızası, peygamber sünneti olan herkese selam ve dua ile.

Cümbez'in Altında Gölgelenmek

Zübeyir ŞEKERCİ

Üç arkadaş Ercan Havalimanı'na inmiş, pasaport/kimlik kontrolünden geçmiştik. Araç kiraladıktan sonra Gazimağusa'ya doğru yola koyulduk. Kıbrıs'ta İngiliz sömürge tarihinin bir tezahürü olarak araçların direksiyonu sağ tarafta. Aracı kullanan arkadaşımız sol şerit ve sağ direksiyon olayına ilk yarım saat alışmakta zorlansa da sonrasında problem yaşamamıştı. Yollar oldukça eski ve bakımsız. Harekat'tan sonra kurulan devletin uluslararası sahnede meşruiyeti olmadığı için seyahat boyunca başka birçok eksiklikle karşılaşacaktık. Bir buçuk saatin ardından konaklayacağımız yere gelmiştik. Akşam yemeği için dışarıya çıktıktan sonra günü nihayete erdirmiştik. Ertesi gün Kıbrıs'ın sahil şehri Gazimağusa'yı adımlayacaktık.

Kıbrıs, tarih boyunca stratejik öneme haiz bir ada olmuştur. Özellikle ticari güzergâh noktasında birçoklarının dikkatini celbetmiş ve uğrunda savaşlar yapılmıştır. Kıbrıs ismi bir rivayete göre bakır madenleri zenginliğinden ötürü Latince bakır anlamına gelen "Cyprium"dan gelmektedir. Adanın en eski sakinleri Mikenler'dir. Asurlardan Perslere, Lusignanlardan Roma'ya değin birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. İslam'la ilk tanışıklık Hz. Osman dönemine dayanmaktadır. Muaviye liderliğinde gönüllü bir birlikle 649 yılında deniz seferi düzenlenmiş daha sonrasında 653 yılında bir başka sefer ile ada hâkimiyeti söz konusu olmuştur. Peygamber Efendimiz'in süt teyzelerinden Ümmü Haram, bir rivayete göre 86 yaşında bu sefere katılmış, adaya girdiklerinde üzerinde olduğu bineğin dengesizliğinden ötürü şehit düşmüş-



tür. İlk İslam hakimiyeti çok uzun süreli olmamıştır. Osmanlılar'ın 1570'teki fethine değin yerel krallıklar, Lusignanlar ve Venedikliler söz sahibi olmuştur.

Osmanlıların fetih hareketlerinin başlangıcından bir sene sonra 1571'de Mağusa fethedilmiştir. Şehrin etrafındaki tarihi ve uzun surlardan ötürü adanın en son fethedilen beldesi olmuştur. Kıbrıs Barış Harekatı'nda şehrin verdiği mücadeleden ötürü "Gazi" ünvanı verilmiştir. Şehir birçok tarihi eseri uhdesinde bulundurmasına karşın oldukça hoş bir deniz kıyısına sahiptir. Nitekim sahile indiğimizde mavinin açık ve büyüleyici tonu hayretimizi artıracaktı.

İlk durağımız Lala Mustafa Paşa Camii'ydi. Şehir fethedildikten sonra kılıç hakkı olarak Lala Mustafa Paşa Camii öncesinde taç giyme törenlerinin yapıldığı St. Nicolas adında bir katedraldi. Yapımı 14 yıl sürmüş bu katedralin inşasına ilk olarak 1298 yılında başlanmış ve 1312'de nihayete kavuşmuştur. Fransız asıllı bir hanedan olan Lusignanlar, Gotik mimarinin kuvvetli bir yansıması olarak mezkûr katedrali inşa etmişlerdir. Yüksek tavan, sivri kemerli uzun pencereler ve tezyini bol uzun kuleleriyle Gotik mimarisinin bir örneğidir. Camiye çevrildikten sonra ana mimariye dokunulmamış ancak camii olduğu belirgin olması açısından minare eklenmiştir. 1741'deki bir deprem ve 1930'da yıldırım düşmesi sonucunda yıkılan minareyi İngilizler bugünkü haliyle yeniden yapmıştır.

Biz gittiğimizde ise cami kapalıydı. Daha sonrasında caminin imamı Mustafa Hoca ziyaret etmemize vesile olacaktı neyse ki. Caminin hemen dibinde asırlara dayanmış Cümbez Ağacı'nın senede yedi sefer meyve verdiği söyleniyor. Ağacın hemen yanında iki önemli zatın türbeleri bulunuyor. Ağacın hemen altındaki türbede 1904 yılında vefat eden caminin imam hatibi, aynı zamanda mebus, Mustafa Zühtü Efendi'ye aittir. Alimliğini temsilen mezar taşı sarıktandır. Kendisini çokça seven hanımı sayesinde mezarın etrafı çevrilerek bugünkü türbe haline gelmiştir. Hemen az ötesinde ise 1903 yılında vefat eden Şam Müftüsü Ömer Efendi'nin türbesi bulunmaktadır. Türbelerin bugünkü hâli metruk, umarım iyi bir restorasyon ile durum giderilir. Caminin geniş avlusunda nice tarihi vakıaya tanık olmuş ağacın gölgesinde dinlenip insanları seyretmeli…

Ezan okunmuş ve Lala Mustafa Paşa kapalı olduğu için namaz için Sinan Paşa Camii'ne geçtik. Rivayete göre Nasturi bir tüccar tarafından 14. yüzyılda Gotik mimari olarak yaptırılan St. Peter ve Paul Kilisesi, adanın fethinden sonra camiye çevrilmiştir. Kahverengi tonu oldukça belirgin eserde, kesme taş işçiliği ön plana çıkıyor. Caminin içerisi aydınlık ve havadar. Osmanlı çekildikten sonra İngilizler buğday ve patates ambarı olarak kullandığı için Buğday Camii olarak da anılıyor. Camiye yapılan zulmü onun meşhur lakabı haline getirmek, halk arasında Sinan Paşa'dan çok Buğday Camii olarak anılıyor,



Kapalı Maraş, esasında Kıbrıs'ın Maraş şehrinin güney kısmını oluşturan yerdir. Burası 74 Harekatı'ndan önce Rumların lüks bir tatil beldesi olarak kullandığı bir yerleşkeyken harekât sonrası mecburi terke uğramıştır. Dünyaca ünlü isimlerin konakladığı, 20-40 yıllık yer ayırtmaların olduğu ve mütemadiyen sirkülasyona sahip bir merkez iken Harekât sonrası Türkiye ve KKTC'nin himayesinde bir "koz" haline gelmiştir.

bizde şaşkınlığa sebep olmuştu. Nitekim konser, düğün vb. gibi faaliyetler de burada yapılmış bir süre. Neyse ki bugün aslına rücu etmiş. Abdestlerimizi aldıktan sonra öğle namazını kıldık. Namaz sonrası bir süre cami mimarisini inceledikten sonra caminin arka tarafında kalan 28 Mehmet Çelebi'nin kabrini ziyaret ettik. 18. Yüzyılda Paris Sefirliği yapan 28 Mehmet Çelebi, Osmanlı'nın modernleşmesinde öncü rol oynamıştır. Lale Devri'ndeki Osmanlı'nın mimari çehresindeki değişimde kendisinin gözlemleri etkili olmuştur. İlk matbaa yine onun oğlu tarafından kurulmuştur. Patrona Halil İsyanı'na adı karıştığı için sürüldüğü Kıbrıs'ta 1732'de vefat etmiştir. Bugünden baktığımızda merhumun Osmanlı dönüşümündeki "katkı"sı nelere sebep oldu? Bu başka bir yazının konusu diyelim…

Namık Kemal Meydanı'na inerken sol tarafta bugün otopark olan Venedik Saray kalıntılarını geçtik. Esasında Lusignanlar tarafından inşa edilse de bilahare adayı işgal eden Venedikliler'in ikametinden ötürü ismi bu şekilde kalmıştır. Aşağı doğru indikten sonra sağ tarafta kalan Namık Kemal zindanına gelmiştik. Vatan yahut Silistre oyununu yazdığı için Kıbrıs'a sürgüne gönderilen Namık Kemal bir süre iki katlı evin alt katındaki bakımsız zindanda kalsa da daha sonrasında üst kata taşınmıştır. Buraya taşınmasında dönemin Kıbrıs Mutasarrıfı Veysi Paşa'nın dahili vardır. Halk tarafından oldukça değer görse de kendisi adaya pek uyum sağlayamamıştır. Bir mektubunda suyun tadının rakının tadından daha acı olduğundan ironi ile bahsetmesi mezkur memnuniyetsizliği ile ilgili olsa gerek. Bir süre kaldığı yeri



inceledikten sonra yemek yemeğe yeni şehir merkezine gittik.

Kıbrıs'ta helal gıda konusunda görece sıkıntılar mevcut. Dolayısıyla gideceğimiz yerleri daha evvel burayı ziyaret etmiş tanıdıklara sormuştuk. Yemek yediğimiz mekân emekli polis lokaline aitti. Yemekten sonra yeni şehir merkezinin yeni yapılmış Polatlı Camii'ne geçtik. Avlusu geniş, iki minareli bizdeki cumhuriyet camilerini andırıyor. Namaz kılıp bir süre dinlendikten sonra günün kalanını geçireceğimiz Kapalı Maraş'a gitmek üzere yola koyuldu. Merkezden 20 dakika mesafe uzaklıktaki Kapalı Maraş, Kıbrıs'ın Harekât sonrası sembollerinden.

Kapalı Maraş, esasında Kıbrıs'ın Maraş şehrinin güney kısmını oluşturan yerdir. Burası 74 Harekatı'ndan önce Rumların lüks bir tatil beldesi olarak kullandığı bir yerleşkeyken harekât sonrası mecburi terke uğramıştır. Dünyaca ünlü isimlerin konakladığı, 20-40 yıllık yer ayırtmaların olduğu ve mütemadiyen sirkülasyona sahip bir merkez iken Harekât sonrası Türkiye ve KKTC'nin himayesinde bir "koz"

haline gelmiştir. Burada önemli bir husus şehrin bizzat ilk başta Türklere ait olduğuyla ilgilidir. 2020'lere değin TSK ve özel kurumlar dışında giriş çıkışların olmadığı bu bölge şu an ziyarete açık ancak binaların içerisine girmek yasak. Şehrin kuzey kısmında harekât sonrası iskan ettirilen Türkler yaşıyor. 7/24 devriye ve kameralarla kontrol ediliyor. Girişin hemen ilerisinde bölgenin tarihçesine dair panolarda buranın sahiplerinin zaten Türkler olduğu "tarihi belgeler"le halka sunulmuş. İlk girdiğimiz andan itibaren tamamen terk edilmiş bir şehrin ne demek olduğunu iliklerimize kadar hissetmiştik. Çürümeye yüz tutmuş binalar, açık kalan dükkanlar, yerinde durararak kırılmış pencere camları... Harekât sonrası TSK'ya mensup askerlerin duvarlara yazdığı hatıra yazıları, nöbet sayıları herhangi bir binanın üzerinde görülüyor. Ziyarete açık olan şeridin sonundaki Bilal Ağa Mescid'ine varmıştık. 1891 yılında Bilal Ağa Vakfı himayesinde inşa edilmiştir. Savaş sırasında EOKA tarafından tahrip edilse de Kıbrıs Vakıflar İdaresi tarafından restore edilmiş ve 20 Temmuz 2021'de ibadete tekrar açılmıştır. Esasında modern bir külliye formatına sahip. Kültür merkezi, kafe ve derslikleriyle aktif bir şekilde kullanıma açık. Akşama doğru geldiğimiz için sadece mescid kısmına girebilmiştik. Avlusu görece ufak ancak havadar. Yandaki kafe kapalı olduğu için sadece bir göz atabildik. Gölge şehre veda edip tekrar Mağusa'nın merkezine geçtik.



Akşam namazını Sinan Paşa Cami'nde kıldıktan sonra yatsı namazını beklemiştik. Ezan okunmuş, biz dahil 5-6 kişiden oluşan bir cemaat vardı. Namaz sonrası caminin imamlarından Nedim Hoca ile tanışmıştık. Kendisi 1975 göçmenlerinden, Türkiye'nin sunduğu imkanla AÖF ilahiyattan mezun olduğunu ve bir süredir burada imamlık yaptığını söylemişti. Sonrasında Kıbrıs'a dair ufak bir sohbetin ardından vedalaşmıştık. Şehri bir de gece gözüyle gördükten sonra konaklayacağımız yere döndük. Yarın Mağusa rotasında kalan yerleri tamamlayıp Girne'ye yola çıkacaktık.

İlk girdiğimiz andan itibaren tamamen terk edilmiş bir şehrin ne demek olduğunu iliklerimize kadar hissetmiştik. Çürümeye yüz tutmuş binalar, açık kalan dükkanlar, yerinde durararak kırılmış pencere camları... Harekât sonrası TSK'ya mensup askerlerin duvarlara yazdığı hatıra yazıları, nöbet sayıları herhangi bir binanın üzerinde görülüyor.

Sürgün Dergisi 21. Sayısı Çıktı



www.surgun.net

GAZZE'YE SICAK YEMEK

Açlıkla mücadele eden Gazze halkı
için **sıcak yemek** çalışmalarımızı sürdürüyoruz.



İNSAN VAKFI
İNSAN EĞİTİMİ KÜLTÜR VE YARDIMLAŞMA VAKFI

insanvakfi.org.tr
ONLINE BAĞIŞ

0212 534 41 61
ÇAĞRI MERKEZİ

YEMEK BEDELİ
1 KİŞİ BEDELİ 250₺